

Саъдии Шерозӣ
ГУЛИСТОН

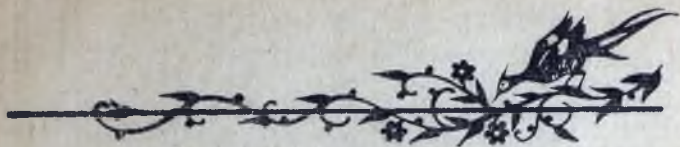

НАШРИҶИ ДАВЛАТИИ ТОҶИКИСТОН
Душанбе — 1962

«Гулистон»-и Шайх Муслиҳиддин Саъдӣ ҳикоеъи панду ҳикматҳои хирадмандонаро дар бар мекунад. Ин асари безаволи суҳантирози бузург чи дар шарқ, чи дар ғарб асрхост, ки диққати аҳли хирадро рабуда ва муҳаббати ононро ба худ афзуда, ҳамчунон машъали ҳар як роҳи мушкил ва омӯзгори ҳаёт хидмат адо менамояд. Муаллиф чи хуш фармудааст:

«Ба чӣ кор оядат зи гул табақе?
Аз Гулистони ман бубар варақе!
Гул ҳамин панҷ рӯзу шаш бошад,
В-ин Гулистон ҳамеша хуш бошад.

КИТОБХОНА
АДОТ ба номи С. АЙНИ
Уч/ф

АЗ ДЕБОЧА

...Як шаб тааммули¹ айёми гузашта мекардам ва бар умри талафкарда таассуф меҳӯрдам ва санги сарочаи дил ба алмоси оби дида месуфтам² ва ин байтҳо муносиби ҳоли худ мегуфтам:

Ҳар дам аз умр меравад нафасе,
Чун ниғаҳ мекуни, намонд басе.
Эй, ки панҷоҳ рафту дар хобӣ!
Магар ин панҷрӯза даръёбӣ?
Хиҷил он кас, ки рафту кор насохт,
Кӯси реҳлат³ заданду бор насохт,
Хоби нушини бомдоди раҳил⁴,
Боздорад пиёдаро зи сабил⁵.
Ҳар кӣ омад иморате нав сохт,
Рафту манзил ба дигаре пардохт⁶;
В-он дигар пухта ҳамчуни ҳавасе,
В-ин иморат ба сар набурд касе,

¹ Тааммул — фикру андешаи чуқур; ² Суфтан — суроҳ кардан; ³ Кӯс — табл, нағораи калон; ⁴ Нушин — ширин, гуворо; раҳил — кучкунӣ; ⁵ Сабил — роҳ; ⁶ Пардохт — ҳоли қард, гузошт.

Ери нопойдор дуст мадор,
 Дӯстиро нашояд ин ғаддор.
 Неку бад чун ҳаме бибояд мурд,
 Хунук¹ он кас ки гӯи некӣ бурд...
 Умр барф асту офтоби тамуз²,
 Андаке монду хоча ғарра ғанӯз.
 Эӣ тихидаст³, рафта дар бозор,
 Тарсамат барнаёварӣ дастор⁴.
 Ҳар ки мазруи⁵ худ бихӯрд хавид⁶,
 Вақти хирманш хӯша бояд чид.

Баъд аз тааммули ин маънӣ маслиҳат он дидам, ки дар нишемани узлат⁷ нишинаму домани сӯхбат фаро-худ⁸ чинам ва дафтар аз гуфтаҳои парешон бишӯям ва минбаъд парешон нагӯям.

Забон бурида ба кунче нишаста суммун букм⁹,
 Беҳ аз касе, ки набошад забонаш андар ҳукм.

То яке аз дӯстон, ки дар қачова¹⁰ аниси ман будӣ ва дар ҳуҷра ҷалис¹¹, ба расми қадим аз дар даромад, чандон ки нишоти мулоибат¹² кард ва бисоти мудоибат¹³ густард¹⁴, ҷавобаш нагуфтам ва сар аз зонуи тааббуд¹⁵ барнагирифтам, ранҷида нигаҳ карду гуфт:

Кунунат, ки имкони гуфтор ҳаст,
 Бигӯ, эӣ бародар, ба лутфу хушӣ,

¹ *Хунук* — чӣ хуш! Эӣ хушо! ² *Тамуз* — моҳи гармтарини тобистон; гармии шиддатнок; ³ *Тихидаст* — дастхолӣ; ⁴ *Дастор* — салла; ⁵ *Мазруӣ* — кишт; ⁶ *Хавид* — ҷаву гандуми хӯшааш нопухта; ⁷ *Нишемани узлат* — ҷои гӯшанишинӣ; ⁸ *Фаро-худ* — ба даври худ; ⁹ *Суммун букм* — кар ва гунг; ¹⁰ *Мурод қачоваи сафарӣ* аст, ки дар замони қадим ба аспу шугур баста, дар даруни он нишаста сафар мекарданд; ¹¹ *Ҷалис* — ҳамнишин; ¹² *Нишоти мулоибат* — хурсандии бозӣ; ¹³ *Мудоибат* — мазох, шӯхӣ; ¹⁴ *Густард* — паҳн кард, кушод; ¹⁵ *Тааббуд* — ибодат, изҳори бандагӣ.

Ки фардо чу пайки¹ ачал даррасад,
Ба ҳукми зарурат забон даркашӣ!

Касе аз муттааллиқони² манаш бар ҳасби воқеа
мутталеъ³ гардонид, ки фалон азм кардааст ва ният
ҷазм, ки бақияти умр мӯътакиф⁴ нишинад ва хомӯ-
шӣ гузинад. Ту низ, агар тавонӣ, сари хеш гиру роҳи
мучонибат⁵ пеш. Гуфто: «Ба иззати азим ва сӯхбати
қадим⁶, ки дам барнаёрам ва қадам барнадорам, ма-
гар он гаҳ, ки сухан гуфта шавад бар одати маълуф⁷
ва тариқи маъруф, ки озурдани дӯстон ҷаҳл аст ва
каффорати ямин⁸ сахл...».

Забон дар даҳон, эй хирадманд, чист?
Калиди дари ганҷи соҳибҳунар.
Чу дар баста бошад, ҷӣ донад касе,
Ки ҷавҳарфуруш аст ё пилавар?⁹

* * *

Агарчи пеши хирадманд хомӯшӣ адаб аст,
Ба вақти маслиҳат он беҳ, ки дар сухан кӯшӣ,
Ду чиз тираи¹⁰ ақл аст: дам фурубастан
Ба вақти гуфтану гуфтан ба вақти хомӯшӣ!

Филҷумла, забон аз муқолимаи¹¹ ӯ даркашидан
қувват надоштам ва рӯй аз муҳодисаи¹² ӯ гардонидан
мурувват надонистам, ки ёр мувофиқ буду иродат¹³
содиқ.

¹ Пайк — қосид, элчӣ; ² Муттааллиқон — алоқамандон, наз-
дикон; ³ Мутталеъ — хабардор; ⁴ Мӯътакиф — гӯшанишин (ба-
рон ибодат); ⁵ Мучонибат — дурӣ; ⁶ Яъне: қасам ба иззати
азим...; ⁷ Маълуф — расмшуда, маъмул; ⁸ Каффорати ямин —
ҷаримаи қасамшиканӣ; ⁹ Пилавар — хурдафуруш, ҷарчинфу-
руш; ¹⁰ Тира (бо ҳарфи итқӣ) — сабуқӣ; яъне ду чиз сабукии
ақлро нишон медиҳад; ¹¹ Муқолима — гуфтугӯӣ; ¹² Муҳодиса —
ҳамсӯхбатӣ; ¹³ Иродат — ихлос.

Чу ҷанг оварӣ, бо касе барситез,
Ки аз вай гузират бувад ё гурез!¹

Ба ҳукми зарурат сухан гуфтем ва тафарручку-
нон² берун рафтем дар фасли рабеъ³, ки савлати бард⁴
орамида буд ва авони⁵ давлати вард⁶ расида:

Перохани барг бар дарахтон,
Чун ҷомаи иди неқбахтон.

* * *

Аввали урдибиҳишмоҳи⁷ ҷалолӣ⁸,
Булбул гӯянда бар манобири⁹ қазбон¹⁰.
Бар гули сурх аз нам ӯфтода лаолӣ¹¹
Ҳамчу арақ бар узори шох иди ғазбон¹²

Шабро ба бӯстони яке аз дӯстон иттифоқи мабит¹³
афтод, мавзее хушу хуррам ва дарахтони дилкаш
дархам, гуфтӣ, ки хурдаи мино¹⁴ бар хокаш рехта ва
иқди сурайё¹⁵ аз токаш овехта:

Он пур аз лолаҳои рангоранг,
В-ин пур аз меваҳои гуногун.
Бод дар сояи дарахтонаш,
Густаронида¹⁶ фарши бӯқаламун¹⁷

¹ Агар ҷанг кунӣ, бо касе кун, ки ӯро мағлуб карда ё аз вай гурехта тавонӣ; ² Тафарруч — сайр, тамошо; ³ Рабеъ — бахор; ⁴ Бард — сармо; ⁵ Авон — вақт; ⁶ Вард — гули сурх; ⁷ Урдибиҳишт — номи дуйӯмин моҳи баҳор аз рӯи солшумории шамсӣ; ⁸ Ҷалолӣ — ишора ба султон Ҷалолиддини салҷуқӣ, ки ин солшумории шамсӣ дар замони ӯ қорӣ карда шудааст; ⁹ Манобир — ҷамъи минбар; ¹⁰ Қазбон — шохҳои дарахтон; ¹¹ Лаолӣ — ҷамъи лӯълӯ, яъне марворид; ¹² Узор — рухсора; шохиди ғазбон — маҳбубаи ғазабнок; ¹³ Мабит — хоб; ¹⁴ Мино — шишаҳои рангоранг; ¹⁵ Иқди сурайё — галаситораи Парвин, дар ин ҷо, маҷозан, сарҳои ангур; ¹⁶ Густаронидан — кушодан, паҳн кардан; ¹⁷ Бӯқаламун — дар ин ҷо киноя аз рангоранг.

Бомдодон, ки хоџири бозомадан бар раџи нишастан
голиб омад, дидамаш: домане гулу райхон ва сунбулу
займурон¹ фароҳам оварда ва оҳанги рӯҷу карда.
Гуфтам: «Гули бӯстонро, чунон ки донӣ, бақое ва
аҳди гулистонро вафое набошад ва ҳукамо гуфтаанд:
ҳар чи напояд², дилбастагиро нашоад». Гуфто: «Та-
риқ чист?». Гуфтам: «Барои нузҳати³ нозирон ва фус-
ҳати⁴ хотирон китоби «Гулистон» тавонам тасниф кар-
дан, ки боди ҳазонро бар варақи ӯ дасти татовул⁵ на-
бошад ва гардиши замон айши рабеашро ба тайши⁶
хариф⁷ мубаддал накунад.

Ба ҷӣ кор оядат зи гул табақе?
Аз Гулистони ман бубар варақе!
Гул ҳамин панҷ рӯзу шаш бошад,
В-ин Гулистон ҳамеша хуш бошад.

Ҳоле, ки ман ин ҳикоят бикардям, домани гул би-
рехт ва дар доманам овехт, ки алкариму изо ваада
вафо⁸ ва фасле ду ҳамон рӯз иттифоқи баёз афтод⁹
дар хусни муошират¹⁰ ва одоби муҳовират¹¹ дар ли-
босе, ки мутакаллимонро¹² ба кор ояд ва мутарасси-
лонро¹³ балоғат бияфзояд. Филҷумла, ҳанӯз аз гули
бӯстон бақияте монда буд, ки китоби «Гулистон» та-
мом шуд...

¹ *Займурон* — райҳони ёбой; ² *Напояд* — пойдор набошад;
³ *Нузҳат* — покизагӣ; ⁴ *Фусҳат* — кушодӣ, фароҳӣ (онд ба дил
ва хотир); ⁵ *Татовул* — тааддӣ, зулм; ⁶ *Тайш* — шиддат; ⁷ *Ха-
риф* — тирамоҳ; ⁸ *Яъне*: соҳиби қарам вақте ки ваъда кард,
вафо мекунад; ⁹ *Яъне*: ҳамон рӯз як-ду фасли китоб навишта
шуд; ¹⁰ *Муошират* — ҳамзистӣ, ҳамсӯҳбатӣ; ¹¹ *Муҳовират* —
гуфтугӯӣ, сӯҳбат; ¹² *Мутакаллимон* — сӯҳандонон; ¹³ *Мутарас-
сион* — котибон; нависандагон.

Дигар арӯси фикри ман аз бечамолӣ сар барнаё-
рад ва дидаи яъс¹ аз пушти пои хиҷолат барнадорад
ва дар зумраи соҳибдилон² мутаҷаллӣ³ нашавад, магар
он ки мутаҳаллӣ⁴ гардад... Бар ҳар як аз сонри банда-
гон ва ҳавошӣ⁵ хидмате мутаайин⁶ аст, ки агар дар
адои бархе⁷ аз он таҳовун⁸ ва такосул⁹ раво доранд,
дар маърази хитоб¹⁰ оянд ва дар маҳалли итоб ма-
гар бар ин тоифаи дарвешон, ки шукри неъмати бу-
зургон воҷиб аст ва зикри ҷамилу¹¹ дуои хайр ва адои
чунин хидмате дар ғайбат авлотар аст, ки дар ҳазур
ки он ба тасаннӯ¹² наздик аст ва ин аз такаллуф
дур, ба иҷобат макрун¹³ бод!

Пушти дутои фалак рост шуд аз хуррамӣ,
То чу ту фарзанд зод модари айёмро*.
Ҳикмати маҳз аст агар лутфи ҷаҳонофарин,
Хос кунад бандае маслиҳати оро.
Давлати ҷовид ёфт, ҳар ки накӯном зист,
К-аз ақибаш зикри хайр зинда кунад номро.
Васфи туро гар кунанд, в-ар накунад аҳли
фазл,
Ҳоҷати машшота¹⁴ нест руи дилоромро.

...Тоифае аз ҳукамои Ҳиндустон дар фазоили¹⁵ Бу-
зурҷмеҳр¹⁶ суҳан мегуфтанд, ба охир ҷуз ин айбаш

* Суҳан дар бораи атобақ Саъд бин Зангӣ меравад.

¹ Яъс — ноумедӣ; ² Зумраи соҳибдилон — гурӯҳи дониш-
мандон; ³ Мутаҷаллӣ — ҷилвагар; ⁴ Мутаҳаллӣ — зинатьёфта;
⁵ Ҳавошӣ — атрофиён; ⁶ Мутаайин — таъин кардашуда; ⁷ Бар-
хе — баъзе; ⁸ Таҳовун — саҳлгирӣ, бепарвой; ⁹ Такосул — тан-
балӣ, касолат; ¹⁰ Маърази хитоб — ҷои бозхост, ҷои ҳисобги-
рӣ; ¹¹ Ҷамил — ҳуб, нек; ¹² Тасаннӯ — сохтагӣ, сунъигӣ;
¹³ Макрун — наздик; ¹⁴ Машшота — занаки ороншдиҳандаи
арӯс; ¹⁵ Фазоил — ҷамъи фазилат, дониш; ¹⁶ Бузурҷмеҳр —
(Бузургмеҳр) номи вазири Нӯшервон.

надонистанд, ки дар сухан гуфтан батеъ¹ аст, яъне даранги² бисъёр мекунад ва мустамеъро³ басте мунтазир бояд будан, то тақрири⁴ сухане кунад. Бузурчмехр бишуниду гуфт: «Андеша кардан, ки чӣ гуям, беҳ аз пушаймонӣ хӯрдан, ки чаро гуфтам».

Сухандони парварда, пири кӯхан
Бияндешад, он гаҳ бигӯяд сухан.
Мазан бетааммул ба гуфтор дам,
Накӯ гӯй, агар дер гӯй, чӣ ғам?
Бияндеш в-онгаҳ баровар нафас,
В-аз он пеш бас кун, ки гӯянд: «Бас!»
Ба нутқ одамӣ беҳтар аст аз давоб⁵,
Давоб аз ту беҳ, гар нагӯй савоб⁶.

...Агар дар сиёкати⁷ сухан далерӣ кунам, шӯҳӣ карда бошам ва бизоати музҷот⁸ ба ҳазрати⁹ азиз оварда ва шабаҳ¹⁰ дар бозори ҷавҳариён ҷаве наярзад ва чароғ пеши офтоб партаве надорад ва мунораи баланд дар домани кӯҳи Алванд¹¹ паст намояд.

Ҳар ки гардан ба даъвӣ афрозад,
Хештанро ба гардан андозад¹².
Саъдӣ афтодаест озода,
Қас наёяд ба ҷанги афтода.
Аввал андеша в-онгаҳе гуфтор,
Пойбаст¹³ омадасту пас девор.

¹ Батеъ — суст, кунд; ² Даранг — таваккуф, ист; ³ Мустамеъ — шунаванда; ⁴ Тақрир — баён; ⁵ Давоб — ҷорпоён; ⁶ Савоб — дуруст, шоида; ⁷ Сиёкат — тариқа, тарз; ⁸ Музҷот — ноҷиз, камарзиш; ⁹ Ҳазрат — остона; ¹⁰ Шабаҳ — минҷоқ; санги сиёҳи нарма ва камқимат; ¹¹ Алванд — кӯҳест дар наздикии шаҳри Ҳамадонӣ Эрон; ¹² Яъне: гардани худро мешиканад; ¹³ Пойбаст — таҳкурсий.

Нахлбандӣ¹ донам, вале на дар бӯстон ва шоҳиде² фурушам, вале на дар Канъон³. Лукмонро гуфтанд: «Ҳикмат аз кӣ омӯхтӣ?», гуфт: «Аз nobиноён, ки то ҷой набинанд, пой наниҳанд». Қаддимил хуруча, қабл ал валучӣ⁴; мардит биёзмой, в-онгаҳ зан кун!

Гарчи шотир⁵ бувад хурус ба чанг,
Чӣ занад пеши бози рӯинчанг⁶?

Аммо ба эътимоди сиати⁷ ахлоқи бузургон, ки чашм аз авоиби⁸ зердастон бипӯшанд ва дар ифшои ҷароими⁹ кехтарон¹⁰ нақӯшанд, калимае чанд ба тариқи ихтисор аз наводиру амсол¹¹ ва шеър хикоёт... дар ин китоб дарҷ кардем ва бархе¹² аз умри гаронмоя бар ӯ ҳарҷ. Мӯчиби¹³ таснифи китоб ин буд.

Бимонад солҳо ин назму тартиб,
Зи мо ҳар зарра хок афтода ҷое.
Ғараз нақшест, к-аз мо бозмонад,
Ки ҳастиро намебинам бақое.
Магар соҳибдиле рӯзе ба раҳмат
Кунад дар ҳаққи дарвешон дуое.

...Имъони¹⁴ назар дар тартиби китоб ва таҳзиби¹⁵ абвоби эҷоз¹⁶ аз он мухтасар омад, то ба малол наанҷомад:

*Боби аввал — Дар сирати подшоҳон,
Боби дуйӯм — Дар ахлоқи дарвешон.*

¹ Нахлбандӣ — сохтани гулҳои сунъӣ; ² Шоҳид — хушрӯй, нозанин; ³ Канъон — номи шаҳри Юсуф, ки дар соҳибҷамолӣ машҳур аст; ⁴ Яъне: пеш аз даромадан ҷораи баромаданро фикр кун; ⁵ Шотир — чусту чолок; ⁶ Рӯинчанг — оҳанинчангол; ⁷ Сиат — вусъат, фароҳӣ; ⁸ Авойб — айбҳо; ⁹ Ифшои ҷароим — фош кардани гуноҳҳо; ¹⁰ Кехтарон — хурдон; ¹¹ Наводир — суҳанҳои камёб; Амсол — масалҳо; ¹² Бархе — ҳиссае, қисме; ¹³ Мӯчиб — сабаб; ¹⁴ Имъон — диққат, бодиққатӣ; ¹⁵ Таҳзиб — покиза кардан; ¹⁶ Абвооб — бобҳо; эҷоз — кӯтоҳ; мухтасар.

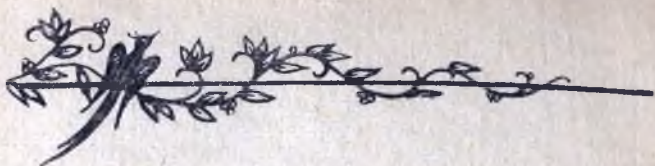
Боби сейӯм — Дар фазилати қаноат.
Боби чорӯм — Дар фавоиди¹ хомӯшӣ.
Боби панҷӯм — Дар ишқ ва ҷавонӣ.
Боби шашӯм — Дар заъф² ва пирӣ.
Боби ҳафтӯм — Дар таъсири тарбият.
Боби ҳаштӯм — Дар одоби сӯҳбат.

* * *

Дар он муддат, ки моро вақт хуш буд,
Зи ҳичрат шашсаду панҷоҳу шаш буд.
Муроди мо насихат буду гуфтем,
Ҳаволат бо худо кардему рафтем.

¹ Фавоид — фондаҳо; ² Заъф — сустӣ, нотавонӣ.

Боби аввал

ДАР СИРАТИ ПОДШОҲОН

Ҳ И К О Я Т

Подшоҳеро шунидам, ки ба куштани асире ишорат кард; бечора дар ҳолати навмедӣ маликро¹ дашном додан гирифт ва сақат² гуфтан, ки гуфтаанд: «Ҳар ки даст аз ҷон бишӯяд, ҳар чи дар дил дорад, бигӯяд».

Вақти зарурат чу намонад гурез,
Даст бигирад сари шамшери тез.

Малик гурсид: «Чӣ мегӯяд?». Яке аз вузарои³ нехмаҳзар гуфт: «Эй худованд, ҳамегӯяд: «Валкозимин-ал-ғайз вал офина анниннос⁴». Маликро раҳмат омад ва аз сари хуни ӯ даргузашт. Вазири дигар, ки зидди ӯ буд, гуфт: «Абнои чинси моро⁵ нашояд дар ҳазрати подшоҳон чуз ба ростӣ сухан гуфтан. Ин, маликро дашном дод ва носазо гуфт». Малик рӯй аз ин сухан дарҳам оварду гуфт: «Маро он дурӯғи вай писандидатар омад аз ин рост, ки ту гуфти, ки рӯи он

¹ Малик — подшоҳ; ² Сақат — алфози бад, дашном; ³ Вузaro — вазирон; ⁴ нехмаҳзар — ҳалим, хушмуомила; ⁵ Яъне: фурубарандагони хашм ва бахшандагони гуноҳи халқ; ⁵ Яъне: ҳамчинсони мо, ҳамқаторони мо.

дар маслиҳате буд ва бинои ин бар хубсе¹ ва хирад-мандон гуфтаанд: «Дуруғи маслиҳатомез беҳ, ки ростӣ фитнаангез...»

Х И К О Я Т

Яке аз мулуки² Хуросон Маҳмуди Сабуктагинро ба хоб чунон дид, ки ҷумлаи вучуди ӯ рехта буд ва хок шуда, магар чашмони ӯ, ки ҳамчунон дар чашмхона ҳамегардид ва назар ҳамекард. Соири³ ҳукамо аз таъвили⁴ он фурумонданд магар дарвеше, ки шартӣ хидмат ба ҷой овард ва гуфт: «Ҳанӯз нигарон аст, ки мулкаш бо дигарон аст».

Бас номвар ба зери замин дафн кардаанд,
К-аз ҳастияш ба рӯи замин-бар нишон намонд.
В-он пири лошаро, ки супурданд зери хок,
Хокаш чунон бихӯрд, к-аз ӯ устухон намонд!
Зиндаст номи Фаррухи⁵ Нӯшервон ба хайр,
Гарчи базе гузашт, ки Нӯшервон намонд.
Хайре кун, эй фалону ғанимат шумор умр,
З-он пештар, ки бонг барояд: «фалон намонд»!

Х И К О Я Т

Маликзодаеро шунидам, ки кӯтоҳ буду ҳакир⁶ ва дигар бародаронаш баланду хубрӯй. Боре падар ба кароҳат ва истехқор⁷ дар ӯ назар мекард. Писар ба фаросат ва истибсор⁸ ба ҷой овард⁹ ва гуфт: «Эй падар, кӯтоҳи хирадманд беҳ ки нодони баланд. На ҳар чӣ ба қомат меҳтар¹⁰, ба қимат бехтар...»

¹ *Хубс* — ҳабисӣ, палидӣ; ² *Мулуқ* — подшоҳон; ³ *Соир* — боқӣ, дигар; ⁴ *Таъвил-таъбир*, маънидод; ⁵ *Фаррух* — муборак, нек; ⁶ *Ҳақир* — хурд; ⁷ *Кароҳат* — нописанд доштан; *истехқор* — хурд ва хор шумурдан; ⁸ *Истибсор* — биниш; ⁹ *Ба ҷой овард* — дарёфт, фаҳмид; ¹⁰ *Меҳтар* — калонтар.

Он шунидӣ, ки лоғаре доно
Гуфт боре ба аблаҳе фарбеҳ:
«Аспи тозӣ агар заиф бувад,
Ҳамчунон аз тавилае хар беҳ».

Падар бихандид ва аркони давлат биписандиданд
ва бародарон ба ҷон биранҷиданд.

То мард сухан нагуфта бошад,
Айбу ҳунараш нухуфта¹ бошад.
Ҳар беша гумон мабар, ки холист,
Шояд, ки паланг хуфта бошад.

Шунидам, ки маликро дар он қурб² душмане саъб³
рӯй намуд. Чун лашкар аз ҳар ду тараф рӯй дар ҳам
оварданд, аввал касе, ки ба майдон даромад, ин пи-
сар буд ва гуфт:

«Он на ман бошам, ки рӯзи ҷанг бинӣ пушти ман,
Он манам, к-андар миёни хоку хун бинӣ саре!
К-он ки ҷанг орад ба хуни хеш бозӣ мекунад,
Рӯзи майдон, в-он ки бигрезад ба хуни лашкаре».

Ин бигуфту бар сипоҳи душман зад ва тәне чанд
мардони корӣ бияндохт. Чун пеши падар омад, зами-
ни хидмат бибӯсиду гуфт:

«Эй ки шахси манат ҳақир намуд,
То дуруштӣ ҳунар напиндорӣ,
Аспи лоғармиён ба кор ояд
Рӯзи майдон на гови парворӣ⁴».

Овардаанд, ки сипоҳи душман бисёр буду йнон
андак. Ҷамоате оҳанги гурез карданд, писар наърае

¹ Нухуфта — пинҳон; ² Қурб — наздикӣ, қарибӣ; ³ Саъб —
сахт дурхатар; ⁴ Парворӣ — парвардашуда, фарбеҳ.

заду гуфт: «Эй мардон, бикӯшед, то чомаи занон на-
пӯшед!»

Саворонро ба гуфтани у таҳаввур¹ зиёдат гашт ва
ба якбор ҳамла бурданд. Шунидам, ки ҳам дар он
рӯз бар душман зафар ёфтанд. Малик (он писарро)
сару чашмаш бибӯсиду дар канор гирифт ва ҳар рӯз
назар беш кард, то валиаҳди хеш кард. Бародарон
ҳасад бурданд ва заҳр дар таомаш карданд. Хоҳа-
раш аз ғурфа² бидид, дарича бар ҳам³ зад. Писар
дарёёфт ва даст аз таом бозкашиду гуфт: «Маҳол аст
агар ҳунарманд бимирад, ки беҳунар чои у бигирад.

Кас наёяд ба зери сояи бум,
В-ар ҳумой аз ҷаҳон шавад маъдум⁴».

Падарро аз ин ҳол огоҳӣ доданд. Бародаронашро би-
хонду ғушмоле бавочиб⁵ бидод, пас ҳар якро аз ат-
рофи билод⁶ ҳиссае марзӣ⁷ муайян кард, то фитна
бинишаст ва низоъ бархост⁸, ки даҳ дарвеш дар ги-
леме бихусбанду ду подшоҳ дар иқлиме нагунчанд.

Нимноне гар хӯрад марди худой,
Базли дарвешон кунад ними дигар.
Мулки иқлиме бигирад подшоҳ,
Ҳамчунон дар банди⁹ иқлиме дигар.

Х И К О Я Т

Тоифан дуздони араб бар сари кӯҳе нишаста бу-
данд ва манфази¹⁰ корвон баста ва раияти булдон¹¹
аз макоиди¹² эшон маъруб¹³ ва лашкари султон мағ-

¹ Таҳаввур — шердилӣ, ҷасорат; ² Ғурфа — болохона; ³ Яъ-
не: ба ҳамдигар зад; ⁴ Маъдум — несту нобуд; ⁵ Бавочиб —
сазовор, дуруст; ⁶ Билод — кишварҳо; ⁷ Марзӣ — ҳурсандку-
нанда, қонеъкунанда; ⁸ Бархост — аз байн рафт; ⁹ Дар банди —
дар фикри; ¹⁰ Манфаз — гузаргоҳ; ¹¹ Булдон — шаҳрҳо; ¹² Ма-
коид — хилаҳо, фиребҳо; ¹³ Маъруб — дархарос.

луб. Ба хукми он, ки малозе манеъ¹ аз қуллаи кухе ба даст оварда буданд ва малчау² маъвои худ карда. Мудаббирони мамолики³ он тараф дар дафъи мазаррати⁴ эшон машварат карданд, ки агар ин тоифа ҳам бар ин насақ⁵ рӯзгоре мудовимат⁶ намоянд, муқовимат мумтанеъ⁷ гардад:

Дарахте, ки акнун гирифтаст пой,
Ба нерӯи⁸ марде барояд зи ҷой.
В-араш ҳамчунон рӯзгоре хилӣ⁹,
Ба гардунаш аз бех барнагсали¹⁰.
Сари чашма шояд гирифтани ба бел,
Чу пур шуд нашоад гузаштани ба пил.

Сухан бар он муқаррар шуд, ки якеро ба таҷас-сус¹¹ баргумоштанд ва фурсат нигоҳ доштанд, то вақте ки бар сари қавме ронда буданду буқъа¹² холи монда. Тане чанд мардони воқеадидаи ҷангозмуда би-фиристоданд, то дар шеъби ҷабал¹³ пинҳон шуданд. Шабонгоҳ, ки дуздон бозомаданд — сафаркардаву ғоратарварда, силоҳ¹⁴ бикушоданду рахти¹⁵ ғанимат би-ниҳоданд. Нахустин душмане, ки бар сари эшон тохт, хоб буд, ҷандону, ки посе аз шаб бигузашт.

Қурси¹⁶ хуршед дар сиёҳӣ шуд,
Йӯнус андар даҳони моҳӣ шуд¹⁷,

¹ Малоз — паноҳгоҳ; манеъ — баланд; ² Малчау — паноҳгоҳ; ³ Яъне: одамони ботадбири мамлакатҳо; ⁴ Мазаррат — зарару зиён; ⁵ Насақ — тарз, равиш; ⁶ Мудовимат — давом; ⁷ Яъне: тобоварӣ номумкин мешавад; ⁸ Нерӯ — зӯр, қувват; ⁹ Хилӣ — монӣ, гузорӣ; ¹⁰ Барнагсали — қанда наметавонӣ; ¹¹ Таҷас-сус — ҷосусӣ, дидбонии махфӣ; ¹² Буқъа — манзил, ҷой; ¹³ Шеъби ҷабал — ғори зери кӯҳ; ¹⁴ Силоҳ — аслиҳа; ¹⁵ Рахт — асбобу анҷом, бору буна; ¹⁶ Қурс — доира, гирда; ¹⁷ Йӯнус — номи яке аз пайғамбарон, ки назар ба афсонаи динӣ гуё ба шиками моҳӣ фуру рафта боз зинда баромада будааст. Ин мисраъ киноя аст аз фуру рафтани офтоб.

Мардони диловар аз камингоҳ бадар ҷастанд ва-
дасти якон-якон бар китф бастанд ва бомдодон ба
даргоҳи малик ҳозир оварданд, ҳамаро куштан фар-
муд. Дар он миён ҷавоне буд: меваи унфувони ша-
бобаш¹ наврасида ва сабзаи гулистони узора² нав-
дамида. Яке аз вузаро пой тахти маликро бўса дод ва
рӯи шафоат бар замин ниҳоду гуфт: «Ин ҷавон ҳам-
чунин аз боғи зиндагонӣ бар³ нахӯрдааст ва аз райо-
ни⁴ ҷавонӣ таматтӯ⁵ наёфта. Таваққӯ⁶ ба карам ва
ахлоқи худовандӣ⁷ чунон аст, ки ба бахшидани хуни
ӯ бар банда миннат ниҳад».

Малик рӯй аз ин суҳан дарҳам кашид ва мувофи-
қи раъи баландаш наомаду гуфт:

«Партави некон нагирад ҳар ки бунёдаш бад аст.

Тарбият ноахлоқро чун гирдакон⁸ бар гунбад аст.

Насли фасоди⁹ инон мунқатеъ¹⁰ кардан авлотар
аст ва беҳи табори эшон баровардан, ки оташ нишон-
дану¹¹ ахгар¹² гузоштан ва афъӣ куштану бачааш ни-
гоҳ доштан кори хирадмандон нест.

Абр агар оби зиндагӣ борад,
Ҳаргиз аз шоҳи бед бар нахӯрӣ,
Бо фурумо¹³ рӯзгор мабар,
К-аз наи бўрьё шакар нахӯрӣ!».

Вазир чун ин суҳан бишунид, тавъану карҳан¹⁴ би-
писандид ва бар хусни раъи малик офарин хонду

1 Унфувони шабоб — ибтидои (тарутозагин) ҷавонӣ; 2 Узора —
рухсор; 3 Бар — мева; 4 Район — тароват, тару тозагӣ; 5 Та-
маттӯ — баҳра бурдан; 6 Таваққӯ — умедворӣ; 7 Худовандӣ —
дар ин ҷо ба маънии подшоҳӣ; 8 Гирдакон — чормағз; 9 Фа-
сод — фитна, бадкирдорӣ; 10 Мунқатеъ — қатъшуда, буридашу-
да; 11 Нишондан — ҳомӯш кардан; 12 Ахгар — оташпора; 13 Фу-
румо — паст, разил; 14 Тавъан ва карҳан — хоҳу нохоҳ, чору
ночор.

гуфт: «Он чи худованд¹ фармуд, айни ҳақиқат аст, ки агар дар силки² сӯхбати он бадон мунтазам мондӣ, табиати эшон гирифтӣ, аммо банда умедвор аст, ки ба ишрати солеҳон³ тарбият пазирад ва ҳӯи хирадмандон гирад, ки ҳанӯз тифл аст ва сирати бағъю иноди⁴ он гуруҳ дар ниҳоди ӯ мутамаккин⁵ нашудааст...»

Ин бигуфту тоифае аз нудамо ба шафоат ёр шуданд, то малик аз сари хуни ӯ даргузашт ва гуфт: «Бахшидам, агарчи маслиҳат надидам».

Донӣ, ки чӣ гуфт Зол бо Рустами гурд⁶:
Душман натавон ҳақиру бечора шумурд.
Дидем басе, ки оби сарчашмаи хурд,
Чун бештар омад, шутуру бор бибурд.

Филчумла, писарро ба нозу неъмат баровардан гирифт⁷ ва устои адиб ба тарбияти ӯ насб кард⁸, то хусни хитоб ва радди ҷавобаш даромӯхт ва соири одоби хидмати мулукаш таълим кард, чунон ки дар назари бузургон писанд омад. Боре вазир аз шамоили ӯ дар ҳазрати⁹ малик шаммае мегуфт, ки тарбияти оқилон дар ӯ асар кардааст ва ҷаҳли қадим аз ҷибиллати¹⁰ ӯ бадар бурда. Маликро аз ин сухан табасум омаду гуфт:

Оқибат гургзода гург шавад,
Гарчи бо одамӣ бузург шавад.

Соле ду бар ин баромад, тоифаи авбоши маҳаллат дар ӯ пайвастанд ва ақди¹¹ мувофиқат бастанд, то ба

¹ Худованд — подшоҳ; ² Силк — саф; ³ Солеҳон — одамони нек; ⁴ Бағъю инод — саркашӣ, гарданшахӣ; ⁵ Мутамаккин — қойгир; ⁶ Гурд — паҳлавон; ⁷ Яъне: бо нозу неъмат парвариш кардан гирифт; ⁸ Насб кард — таъин кард; ⁹ Ҳазрат — дар ин ҷо ба маънии ҳозир будан, ҳузури; ¹⁰ Ҷибиллат — табиат, сирит; ¹¹ Ақд — паймон, аҳд.

вакти фурсат (он чавон) вазир ва ҳар ду писарашро бикушт ва неъматӣ беқиёс бардошту дар мағораи¹ дуздон ба ҷои падар бинишаст ва осӣ² шуд. Малик дасти таҳассур³ ба дандон газидан гирифт ва гуфт:

Шамшерӣ нек з-оҳани бад чун кунад касе?
Нокас ба тарбият нашавад, эй ҳаким кас!
Борон, ки дар латофати табъаш хилоф нест,
Дар боғ лола рӯяду дар шӯрабум⁴ хас.

* * *

Замини шӯра сунбул барнаёрад,
Дар ӯ тухму амал зоеъ магардон!
Накӯй бо бадон кардан ҷунон аст,
Ки бад кардан ба ҷои некмардон.

Ҳ И Қ О Я Т

Сарҳангзодаеро⁵ дар сарои Ғулниш⁶ дидам, ки ақлу киёсат⁷ ва фаҳму фаросате зондулвасф⁸ дошт, ҳам аз хурдӣ осори бузургӣ дар носияи⁹ ӯ пайдо.

Болои сараш зи ҳушмандӣ
Метофт ситораи баландӣ¹⁰.

Филҷумла, мақбули назари султон омад, ки ҷамоли сурату маънӣ дошт ва хирадмандон гуфтаанд: «Тавонгарӣ ба ҳунар аст, на ба мол ва бузургӣ ба ақл аст, на ба сол». Абноӣ чинси ӯ бар мансаби ӯ ҳасад бурданд ва ба хиёнаташ муттаҳам карданд ва дар куштани ӯ саъи бефоида намуданд.

Душман чӣ кунад, чу меҳрубон бошад дӯст?

¹ Мағора — ғор; ² Осӣ — саркаш, ёғӣ; ³ Таҳассур — ҳасрату надомат; ⁴ Шӯрабум — шӯрзамин; ⁵ Сарҳанг — сардори (пешрави) лашкар; ⁶ Ғулниш — номи як подшоҳи турк; ⁷ Киёсат — доноӣ, зиракӣ; ⁸ Зондулвасф — берун аз ҳадди таъриф; ⁹ Носия — пешонӣ, ҷабин; ¹⁰ Яъне: ситораи хушбахтӣ.

Малик пурсид, ки мӯчиби хасмии инон¹ дар ҳаққи ту чист? Гуфт: «Дар сояи давлати худовандӣ, дома мулкаҳу², ҳамгинонро³ розӣ кардам, магар ҳасудро, ки розӣ намешавад, илло ба заволи неъматӣ ман ва иқболу давлати худовандӣ..»

Тавонам ин ки наёзорам андаруни касе,
Ҳасудро чӣ кунад, к-ӯ зи худ ба ранҷ-дар аст⁴.
Бимир, то бираҳӣ, эй ҳасуд, к-ин ранҷест,
Қи аз машаққати он ҷуз ба марғ натвон раст!

* * *

Шӯрбахтон ба орзу хоҳанд
Муқбилонро⁵ заволи неъмату ҷоҳ.
Ғар набинад ба рӯз шабпарачашм⁶,
Чашмаи офтобро чӣ гуноҳ?
Рост хоҳӣ ҳазор чашми чунон,
Кӯр беҳтар, ки офтоб сиёҳ!

Ҳ И К О Я Т

Якero аз мулуки Аҷам⁷ ҳикоят кунанд, ки дасти татовул⁸ ба моли раҳият дароз карда буд ва ҷабру азият оғоз карда, то ба ҷое, ки халқ аз мақоиди⁹ феълаш ба ҷаҳон бирафтанд ва аз қурбати¹⁰ ҷабраш роҳи ғурбат¹¹ гирифтанд. Чун раият кам шуд, иртифои¹² вилоят нуқсон пазируфт ва ҳазина тижӣ¹³ монд ва душманон зӯр оварданд.

¹ Яъне: сабаби душмании инҳо; ² *Дома мулкаҳу* — подшоҳияш бардавом бод; ³ *Ҳамгинон* — ҳамма қасон; ⁴ Яъне: ҳасад-баранда аз феъли худ дар азоб аст; ⁵ *Муқбилон* — хушбахтон; ⁶ *Шабпарачашм* — касе, ки чашмаш монанди чашми шабпарак ба рӯшноӣ тоб надорад; ⁷ *Аҷам* — Эрон; ⁸ *Татовул* — таҷовуз; ⁹ *Мақоид* — ҳилаҳо, фиребҳо; ¹⁰ *Қурбат* — саҳтӣ; ¹¹ *Ғурбат* — ғарибӣ; ¹² *Иртифоъ* — маҳсули ғалаба; ¹³ *Тижӣ* — ҳолӣ.

Ҳар ки фаръёдраси рӯзи мусибат хоҳад,
Гӯ: дар айёми саломат ба ҷавонмардӣ куш.
Бандаи ҳалқабагӯш ар нанавозӣ, биравад,
Лутф кун, лутф, ки бегона шавад ҳалқа ба гӯш!

Боре ба маҷлиси ӯ — дар китоби «Шоҳнома» мехонданд дар заволи мамлакати Заҳҳок ва аҳди Фиридун, Вазир маликро пурсид: «Ҳеҷ тавон доништан, ки Фиридун, ки ганҷу мулку ҳашам набошад, чӣ гуна бар ӯ мамлакат муқаррар шуд?» Гуфт: «Он чунон ки шунидӣ ҳалқа бар ӯ ба таассуб¹ гирд омаданд ва тақвият карданд, подшоҳӣ ёфт». Гуфт: «Эй малик, чун гирд омадани ҳалқа мӯчиби подшоҳист, ту мар ҳалкро парешон барои чӣ мекуни? Магар сари² подшоҳӣ кардан надорӣ?

Ҳамон беҳ, ки лашкар ба ҷон парварӣ,
Қи султон ба лашкар кунад сарварӣ.

Малик гуфт: «Мӯчиби гирд омадани сипоҳу раиҷат чӣ бошад?» Гуфт: «Подшоҳро қарам бояд, то бар ӯ гирд оянд, ва раҳмат, то дар паноҳи давлаташ эмин нишинанд ва туро ин ҳар ду нест.

Накунад ҷаврпеша султони,
Қи наояд зи гург чӯпонӣ.
Подшоҳе, ки тарҳи зулм афканд,
Пои девори мулки хеш биканд».

Маликро панди вазири носеҳ³ мувофиқи табъи мухолиф наомад: рӯй аз ин суҳан дарҳам қашиду ба зиндонаш фиристод. Басе барнаомад қи⁴ бани ами⁵

¹ Таассуб — дар ин ҷо ба маънии пуштибонӣ ва ҳимоят;
² Сар — ният, ҳаёл; ³ Носеҳ — насихатгар; ⁴ Яъне: дере нагузашта; ⁵ Бани ам — писарони амак.

султон ба мунозиат¹ хостанд ва ба муковимат лашкар оростанд ва мулки падар хостанд². Қавме, ки аз даст-ти татовули ӯ ба ҷон омада буданд ва парешоншуда, бар эшон гирд омаданд ва тақвият³ карданд, то мулк аз тасарруфи ин бадар рафт ва бар онон муқаррар шуд.

Подшоҳе, к-ӯ раво дорад ситам бар зердаст,
Дӯстдорааш рӯзи сахтӣ душмани зӯровар аст.

Бо раият сулҳ кун в-аз ҷанги хасм эмин

нишин,

З-он ки шоҳаншоҳи одилро раият лашкар аст.

Х И К О Я Т

Подшоҳе бо ғуломе ачамӣ дар киштӣ нишаст ва ғулом дигар⁴ дарёё надида буд ва меҳнати киштӣ наёзмуда. Гирьяву зорӣ дарниҳод⁵ ва ларза бар андомаш афтод, чандон ки мулотифат⁶ карданд, ором намегирифт ва айши малик аз ӯ мунағғас⁷ буд. Чора надонистанд. Ҳакиме дар он киштӣ буд, маликро гуфт: «Агар фармон деҳӣ, ман ӯро ба тариқе хомӯш гардонам». Гуфт: «Ғояти лутфу карам бошад». Бифармуд, то ғуломро ба дарёё андохтанд, боре чанд ғута хӯрд, мӯяш гирифтанду пеши киштӣ оварданд, ба ду даст дар суккони⁸ киштӣ овехт, чун баромад, ба ғӯшае бинишаст ва ором ёфт. Маликро ачаб омад, (аз ҳаким) пурсид: «Дар ин чӣ хикмат буд?» Гуфт: «Аз аввал меҳнати ғарқ шудан начашида буд ва қадри саломати киштӣ намедонист. Ҳамчунин қадри офият касе донад, ки ба мусибате гирифтор ояд.

1 *Мунозиат* — низоъ; 2 *Хостанд* — дар мавриди якум ба маънии бархестанд, дар мавриди дуйум ба маънии талаб карданд; 3 *Тақвият* — қувватдиҳӣ. 4 *Дигар* — дар ин ҷо ба маънии пеш аз ин; 5 *Дарниҳод* — сар кард; 6 *Мулотифат* — лутфу меҳрубонӣ; 7 *Мунағғас* — талх, тира; 8 *Суккон* — рули киштии бодбондор.

Эй сер, туро нони чавин хуш нанамояд,
Маъшуқи ман аст он, ки ба наздики ту зишт
аст,

Хурони бихиштиро дӯзах бувад аъроф¹,
Аз дӯзахиён пурс, ки аъроф бихишт аст!

* * *

Фарқ аст миёни он ки ёраш дар бар,
То он ки ду чашми интизораш бар дар.

Х И К О Я Т

Хурмузро² гуфтанд: «Вазирони падарро чӣ хато дидӣ, ки банд фармудӣ?» Гуфт: «Хатое маълум накардам ва лекин дидам, ки маҳобати³ ман дар дили эшон бекарон⁴ аст ва бар аҳди ман эътимоди кулӣ надоранд, тарсидам, ки аз бими газанди хеш⁵ оҳанги⁶ ҳалоки ман кунанд, пас қавли ҳукаморо⁷ кор бастам⁸. ки гуфтаанд:

Аз он, к-аз ту тарсад, битарс, эй ҳақи
В-агар бо чун ӯ сад барой ба чанг⁹!
Набинӣ, ки чун гурба очиз шавад,
Барорад ба чангол чашми паланг.
Аз он¹⁰ мор бар пой рой¹¹ занад,
Ки тарсад сарашро бикӯбад ба санг.

Х И К О Я Т

Яке аз мулуки араб ранчур¹² буд дар ҳолати пирӣ,
ва умеди зиндагонӣ қатъ карда, ки саворе аз дар да-

¹ *Аъроф* — дар ақидаи аҳли дин: чоест байни дӯзах ва бихишт. ² *Хурмуз* — писари подшоҳ Нӯшервон; ³ *Маҳобат* — ҳайбат, хавф; ⁴ *Бекарон* — беканор, беҳад; ⁵ *Яъне*: аз хавфи зиён дидани худашон; ⁶ *Оҳанг* — қасд; ⁷ *Ҳукамо* — донишмандон; ⁸ *Яъне*: амал кардам; ⁹ *Яъне*: агарчӣ ба сад каси дигари монанди вай ғолиб барой ҳам; ¹⁰ *Яъне*: аз он сабаб; ¹¹ *Рой* — чӯпон; ¹² *Ранчур* — бемор.

ромаду башорат¹ дод, ки фалон қалъаро ба давлати худованд кушодем ва душманон асир омаданду сипоҳ ва раияти он тараф ба ҷумлагӣ мутеи фармон гаштанд. Малик нафасе сард бароварду гуфт: «Ин мужда маро нест, душманонам рост, яъне ворисони мамлакат,

Бад-ин умед ба сар шуд, дарег умри азиз:
Ки он чи дар дилам аст, аз дарам фароз ояд.
Умеди баста баромад², вале чӣ фоида з-онк,
Умед нест, ки умри гузашта бозояд».

Х И К О Я Т

Бар болини турбати Яхъё-пайғамбар муътакиф³ будам дар ҷомеи Димишқ, ки яке аз мулуки араб, ки ба беинсофӣ мансуб буд, иттифоқан ба зиёрат омаду намоз кард ва ҳочат хост...

Он гоҳ маро гуфт: «Аз он ҷо ки ҳиммати дарवेशон аст ва сидқи муомилати эшон, хотире ҳамроҳи ман кунед⁴ ки аз душмани саъб⁵ андешанокам». Гуфтамаш:

«Бар раияти заиф раҳмат кун, то аз душмани қавӣ заҳмат набинӣ!»

Ба бозувони тавонону қуввати сари даст,
Хатост панҷаи мискини нотавон бишкаст.
Битарсад он, ки бар афтодагон набахшояд,
Ки гар зи пой дарояд касаш нагирад даст.
Ҳар он, ки тухми бадӣ кишту чашми некӣ дошт.
Димоғи беҳуда пухту хаёли ботил баст.
Зи гӯш пунба бурун ору доди халқ бидеҳ⁶,
В-агар ту менадихӣ дод, рӯзи доде ҳаст!

¹ Башорат — хабари хуш; ² Яъне: умед ҳосил шуд; ³ Муътакиф — гӯшанишин; ⁴ Яъне: маро дуо кунед; ⁵ Саъб — саҳт, қаттол; ⁶ Яъне: ба доди халқ рас.

Банӣ одам аъзои якдигаранд,
 Ки дар офариниш зи як гавҳаранд.
 Чу узве ба дард оварад рӯзгор,
 Дигар узвҳоро намомад қарор.
 Ту к-аз меҳнати дигарон бегамӣ,
 Нашояд, ки номат ниханд одамӣ!

Ҳ И К О Я Т

Дарвеше мустақобуддаъва¹ дар Бағдод падид омад.
 Ҳаҷҷоҷ ибни Юсуф² хабар карданд, бихондашу гуфт:
 «Дуои хайре бар ман бикун!» Гуфт: «Худоё, қонаш бис-
 тон!» Гуфт: «Аз баҳри худо, ин чӣ дуост?» Гуфт: «Ин
 дуои хайр аст туро ва ҷумлаи мусулмононро!»

Эй забардасти зердастозор!
 Гарм то кай бимонад ин бозор?
 Ба чӣ кор оядат ҷаҳондорӣ?
 Мурданат беҳ, ки мардумозорӣ!

Ҳ И К О Я Т

Яке аз мулуки беинсоф, порсоеро пурсид: «Аз иб-
 датҳо кадом фозилтар аст?»³ Гуфт: «Туро хоби нимрӯз,
 то дар он як нафас халқро наёзорӣ!»

Золимеро хуфта дидам ними рӯз,
 Гуфтам: ин фитнаст, хобаш бурда беҳ.
 В-он, ки хобаш беҳтар аз бедорӣ аст,
 Он ҷунон бадзиндагонӣ мурда беҳ!

¹ Яъне: дуояш иҷобатшаванда; ² Ҳаҷҷоҷ — номи яке аз амирони араб аст, ки дар золимӣ шӯҳрат ёфтааст; ³ Фозил-тар — афзалтар.

Ҳ И Қ О Я Т

Яке аз подшоҳони пешин дар риояти¹ мамлакат сустӣ кардӣ ва лашкар ба сахтӣ доштӣ. Лочарам² душмане саъб рӯй намуд, ҳама пушт бидоданд.

Чу доранд ганҷ аз сипоҳӣ дарег,
Дарег оядаш даст бурдан ба теғ.

Якero аз онон, ки ғaдр³ карданд, бо ман дӯстӣ буд, маломат кардаму гуфтам: «Дун аст ва бесипосу сифла ва ноҳақшинос, ки ба андак тағйири ҳол аз махдуми⁴ қадим баргардад ва ҳуқуқи неъматӣ солҳо дарнавардад⁵». Гуфт: «Агар ба қарам маъзур дорӣ, шояд⁶, ки аспам дар ин воқеа беҷав буд ва намадзинам ба ғарав ва султон, ки ба зар бо сипоҳӣ бахилӣ кунад, бо ӯ ба ҷон ҷавонмардӣ натавон кард».

Зар бидеҳ марди сипоҳиро, то сар биниҳад,
В-ағараш зар надеҳӣ, сар биниҳад дар олам⁷.

Ҳ И Қ О Я Т

Сиёҳгӯшро⁸ гуфтанд: «Туро мулозимати сӯхбати шер ба чӣ вачҳ ихтиёр афтод?». Гуфт: «То фазлаи⁹ сайдаш меҳурам ва аз шарри душманон дар паноҳи савлати ӯ зиндагонӣ мекунам». Гуфтанд: «Акнун, ки ба зилли¹⁰ ҳимояташ даромадӣ ва ба шукри неъматаш эътироф кардӣ, чаро наздиктар наёӣ, то ба ҳалқаи

¹ Риоят — ниғахдорӣ; ² Лочарам — ночор; ³ Ғадр — бевафой; ⁴ Махдум — ҳуҷаин, он ки ба ӯ хизмат мекунам; ⁵ Дарнавардад — фаромӯш кунад; ⁶ Шояд — дар ин ҷо ба маънии сазовор аст; ⁷ Сар ниҳодан — дар мисраи якӯм: аз ҷон гузаштан, дар мисраи дуйӯм: сари худро гирифта ба ягон ҷо рафтан; ⁸ Сиёҳгӯш — ҳайвони даррандаест хурдтар аз сағ; ⁹ Фазла — сарқут, боқимондаи хӯрок, хуроки нимхӯрда; ¹⁰ Зил — соя.

хосонат дарорад ва аз бандагони мухлисат шуморад?». Гуфт: «Ҳамчунон аз батши¹ ӯ эмин нестам».

Агар сад сол габр² оташ фурузад,
Ба як дам, к-андар ӯ афтад, бисӯзад.

Афтад³, ки надими⁴ ҳазрати султонро зар биёяд ва бошад, ки сар биравад ва ҳукамо гуфтаанд: Аз талаввун⁵ табъи подшоҳон барҳазар бояд будан, ки вақте ба саломе биранҷанд ва дигар вақт ба дашноме хилъат⁶ диҳанд ва овардаанд, ки зарофати⁷ бисъёр кардан хунари надимон асту айби ҳакимон».

Ту бар сари қадри хештан бошу виқор,
Бозию зарофат ба надимон бигузор!

Ҳ И К О Я Т

Яке аз рафиқон шикояти рӯзгори номусоид ба назди ман овард, ки кифофи⁸ андак дорам ва аёли бисъёр ва тоқати бори фоқа⁹ намеорам ва борҳо дар дилам омад, ки ба иқлиме дигар нақл кунам¹⁰, то дар ҳар он сурат, ки зиндагонӣ карда шавад, касеро бар неку бади ман иттилоъ¹¹ набошад.

Бас гурсна хуфт, кас надонист, ки кист?
Бас ҷон ба лаб омад, ки бар ӯ кас нағрифт.

Боз аз шамотати аъдо¹² барандешам, ки ба таъна дар қафои ман биханданд ва саъи маро дар ҳаққи аёл бар адами мурувват ҳамл кунанд ва гӯянд:

¹ Батш — ҳамла, ҳучум; ² Габр — пайрави мазҳаби зардушт, ки оташро бисъёр ҳурмат мекунад; ³ Яъне: чунин воқеъ мешавад, ки...; ⁴ Надим — ҳамсӯхбати хос; ⁵ Талаввун — рангорангӣ, дам ба дам тағйирёбӣ; ⁶ Хилъат — ҷоман инъомӣ; ⁷ Зарофат — шӯхӣ, ҳазл; ⁸ Кифоф — даромад, бозёфт; ⁹ Фоқа — фақирӣ, қашшоқӣ; ¹⁰ Яъне: сафар кунам, равам; ¹¹ Иттилоъ — хабар; ¹² Яъне: аз ришханди душманон, метарсам, ки ин кӯшиши маро дар ҳаққи аҳлу аёлам бенинсофӣ нашуморанд;

Бубин он беҳамиятро, ки ҳаргиз
Нахоҳад дид рӯи некбахтӣ,
Таносонӣ гузинад хештанро,
Зану фарзанд бигзорад ба сахтӣ,

Ва дар илми муҳосибат, чунон ки маълум аст, чизе
донам; агар ба ҷоҳи¹ шумо шугле муайян шавад, ки
мӯчиби ҷамъияти хотир бошад, бақияти умр аз ўҳдан
шукри он неъмат берун омадан натавонам». Гуфтам:
«Амали подшоҳ, эй бародар, ду тараф дорад: умеди
нон ва бими ҷон ва хилофи раъи хирадмандон аст,
бад-он умед дар ин бим афтодан.

Кас наёяд ба хонаи дарвеш,
Ки хирочи замину боғ бидеҳ.
Ё ба ташвишу ғусса розӣ бош,
Ё ҷигарбанд² пеши зоғ бинеҳ».

Гуфт: «Ин муносиби ҳоли ман нагуфтӣ ва ҷавоби
саволи ман наёвардӣ. Нашунидаӣ, ки ҳар кӣ хиёнат
варзад, пушташ аз ҳисоб биларзад.

Ростӣ мӯчиби ризои худост,
Кас надидам, ки гум шуд аз раҳи рост.

Ва ҳукамо гӯянд: «Чор кас аз чор кас ба ҷон би-
ранҷанд: ҳаромӣ аз султон ва дузд аз посбон ва фо-
сиқ аз ғаммоз³ ва руспӣ⁴ аз мӯхтасиб⁵, ва онро, ки
ҳисоб пок аст, аз муҳосиба ҷӣ бок аст?

¹ Ба ҷоҳи шумо — аз баракати мартабаи шумо; ² Ҷигар-
банд — банди ҷигар; ³ Ғаммоз — суҳанчин; ⁴ Руспӣ — фоҳиша;
⁵ Мӯхтасиб — амалдори назораткунандаи иҷрои қонунҳои ша-
риат дар бозор.

Макун фарохравӣ дар амал, агар хоҳӣ,
Ки вақти рафъи ту бошад маҷоли душман танг.
Ту пок бошу мадор аз кас, эй бародар, бок!
Зананд чомаи нопок гозурон¹ бар санг».

Гуфтам: «Ҳикояти он рӯбоҳ муносиби ҳоли туст, ки дидандаш гурезон ва беҳиштан — афтону хезон. Қасе гуфташ: «Чӣ офат аст, ки мӯчиби² чандин махофат³ аст?» Гуфто: «Шунидаам, ки шутурро ба сухра⁴ мегиранд». Гуфт: «Эй сафех, шутурро бо ту чӣ муносибат асту туро бо чӣ мушобехат?». Гуфт: «Хомӯш, ки агар ҳасудон ба ғараз гӯянд «ин ҳам бачаи шутур аст» ва гирифтор оям, кӣ ғами тахлиси⁵ ман дорад, то тафтиши ҳоли ман кунад ва то тарбёқ⁶ аз Ироқ оварда шавад, моргазида мурда бувад».

Туро ҳамчунин фазл асту диёнату тақво ва амонат, аммо мутааннитон⁷ дар каминанд ва муддаиён⁸ гӯшанишин, агар он чи ҳусни сирати туст, ба хилофи он тақрир⁹ кунанд ва дар маърази¹⁰ хитоби подшоҳ афӣ, дар он ҳолат киро маҷоли мақолат¹¹ бошад? Пас маслиҳат он бинам, ки мулки қаноатро ҳаросат кунӣ ва тарки раёсат гӯӣ.

Ба дарбё-дар манофеъ бешумор аст,
В-агар хоҳӣ саломат, бар канор аст».

Рафиқ ин суҳан бишуниду ба ҳам баромад¹² ва рӯй аз ҳикояти ман дар ҳам кашид ва суҳанҳои ранчишомез гуфтан гирифт, ки ин чӣ ақлу кифоят аст ва фаҳ-

¹ Гозурон — шустагарон, либосшӯён; ² Мӯчиб — сабаб, боис; ³ Махофат — хавф, воҳима; ⁴ Сухра — кори маҷбурӣ; ⁵ Тахлис — халосӣ; ⁶ Тарбёқ — подзаҳр, давои зидди заҳр; ⁷ Мутааннитон — айбшӯён, хурдагирон; ⁸ Муддаи — иддаокунанда; ракиб; ⁹ Тақрир — баён; ¹⁰ Маъраз — арзгоҳ, ҷои зоҳир қардани чизе; ¹¹ Мақолат — гуфтугӯӣ; ¹² Яъне: дилтанг шуд, ранҷид.

му дируют?¹ Қавли ҳукамо дуруст омад, ки гуфтаанд:
«Дӯстон дар зиндон ба кор оянд, ки бар суфра ҳаман
душманон дӯст намоянд».

Дӯст машмор он ки дар неъмат занад
Лофи ёрию бародархондагӣ.

Дӯст он бошад, ки гирад дасти дӯст
Дар парешонҳолию дармондагӣ.

Дидам, ки мутағайир² мешавад ва насихат ба ғараз
мешунавад, ба наздики Соҳибдеворон рафтам, ба соби-
қаи маърифате³, ки дар миёни мо буд, сурати ҳолаш
баён кардам ва аҳлияту истеҳқоқаш⁴ бигуфтам, то ба
кори мухтасаре насб карданд. Чанде бар ин баромад,
лутфи табъашро бидиданд ва хусни тадбириашро бипи-
сандиданд ва кораш аз он даргузашт, ба мартабате
волотар⁵ аз он мутамаккин⁶ шуд. Ҳамчунин наҷми⁷
саодаташ дар тараққӣ буд, то ба авҷи иродат⁸ бира-
сид ва муқарраби⁹ ҳазрати султон ва мушорунилайх
ва мӯтамадуналайх¹⁰ гашт. Бар саломати ҳолаш шод-
монӣ кардам ва гуфтам:

Зи кори баста маяндешу дил шикаста мадор,
Ки оби чашмаи ҳайвон¹¹ даруни торикист.

* * *

Манишин рутуруш аз гардиши айём, ки сабр,
Гарчи талх аст валекин бари ширин дорад.

Дар он қурбат¹² маро бо тоифаи ёрон иттифоқи са-
фар афтод. Чун аз зиёрати Макка бозомадам, ду ман-

¹ *Дируют* — донишдон, доноӣ; ² *Мутағайир шудан* — дигар шудан, қаҳр кардан; ³ *Собиқаи маърифат* — шиносии пешина; ⁴ *Истеҳқоқ* — лаёқат; ⁵ *Воло* — оӣ, баланд; ⁶ *Мутамаккин* — қойгир, муқаррар; ⁷ *Наҷм* — ситора; ⁸ *Иродат* — дар ин ҷо ба маънии марҳамат, илтифот; ⁹ *Муқарраб* — наздик; ¹⁰ *Мушорунилайх* — шахси номбаршуда, шахси ишоратшуда; *мӯтамадуналайх* — шахсе, ки ба вай эътимод карда шудааст; ¹¹ *Чашмаи ҳайвон* — оби ҳаёти афсонавӣ; ¹² *Қурбат* — наздикӣ.

зилам истиқбол кард. Зоҳири ҳолашро дидам: парешон ва дар ҳайати дарвешон. Гуфтам: «Чӣ ҳолат аст?» Гуфт: «Он чунон ки ту гуфти, тоифае ҳасад бурданд ва ба хиёнатам мансуб карданд ва малик... дар кашфи ҳақиқати он истиқсо¹ нафармуд ва ёрони қадиму дӯстони ҳамим² аз калимаи ҳақ хомуш шуданд ва сӯхбати³ дерин фаромуш карданд.

Набинӣ, ки пеши худованди чоҳ,
Ниёишкунон даст бар бар⁴ ниҳанд;
Агар рӯзгораш дарорад зи пой,
Ҳама оламаш ий бар сар ниҳанд.

Филчумла, ба анвои уқубат гирифтор будам, то дар ин ҳафта ки муждаи саломати хуччоқ⁵ бирасид, (шоҳ) аз банди гаронам халос кард ва мулки маврусам⁶ хос. Гуфтам: «Он навбат ишорати ман қабулат наёмад, ки гуфтам: «Амали подшоҳон чун сафари даръёст⁷ хатарнок ва судманд: ё ганҷ баргирӣ ё дар тилисм бимирӣ.

Ё зар ба ҳар ду даст кунад хоҷа дар канор,
Ё мавҷ рузе афканадаш мурда бар канор».

Маслиҳат надидам аз ин беш реши дарунаш ба маломат хорошидан ва намак пошидан, бад-ин калима ихтисор кардам:

«Надонистӣ, ки бинӣ банд бар пой
Чу дар гӯшат наёмад панди мардум;
Дигар раҳ⁸, чун надорӣ тоқати неш,
Макун ангушт дар сӯрохи каждум!»

¹ Истиқсо — мулоҳизаи чуқур; ² Ҳамим — бисёр наздик, қарин; ³ Сӯхбат — дар ин ҷо ба маънии дӯстӣ, ҷурағӣ; ⁴ Бар — сандуки дил, сина; ⁵ Хуччоқ — ҳочиён, одамони ҳаҷқарда; ⁶ Маврус — меросмонда, меросӣ; ⁷ Даръё — баҳр; ⁸ Раҳ — дафъа, маротиба.

Овардаанд, ки Нушеровони одилро дар шикоргоҳе сайде кабоб карданд ва намак набуд. Ғуломе ба рус-то рафт, то намак орад, Нушеровон гуфт: «Намак ба қимат биситон¹, то расме нашавад ва деҳ хароб нагардад». Гуфтанд: «Аз ин қадар чӣ халал ояд?» Гуфт: «Бунёди зулм дар ҷаҳон аввал андаке будааст, ҳар ки омад бар ӯ мазиде² кард, то бадин ғоят расид».

Агар зи боғи раият малик хӯрад себе,
Бароваранд ғуломони ӯ дарахт аз бех.
Ба панҷ байза³, ки султон ситам раво дорад,
Зананд лашкариёнаш ҳазор мурғ ба сеҳ⁴.

Х И К О Я Т

Омилеро⁵ шунидам, ки хонаи раият хароб кардӣ, то ҳазонаи султон обод кунад. Беҳабар аз қавли ҳакимон, ки гуфтаанд: «Ҳар кӣ худойро биёзорад, то дили халқе ба даст орад, худованди таоло ҳамон халқро бар ӯ гуморад⁶, то димор⁷ аз рӯзгораш барорад»,

Оташи сӯзон накунад бо сипанд⁸,
Он чи кунад дуди дили дардманд.

Сари ҷумлаи ҳайвонот, гуянд, ки шер аст ва камтарини ҷонварон хар ва ба иттифок⁹ хари борбар, бех ки шерӣ мардумдар.

¹ Яъне: намакро ба пул харида гир; ² Мазид — илова, чизи иловагӣ; ³ Байза — тухми мурғ; ⁴ Сеҳ — сиҳи кабоб; ⁵ Омил — амалдор; ⁶ Гуморад — вазифадор мекунад; ⁷ Димор — ҳалок, нобудӣ; ⁸ Сипанд — ҳазориспанд; ⁹ Ба иттифок — мувофиқи қавли якдилонии ҳама.

Мискин хар агарчи бетамиз аст,
Чун бор ҳамебарад азиз аст.
Говону харони борбардор
Беҳ з-одамиёни мардумозор.

Бозомадем ба ҳикояти вазири ғофил. Маликро тарфе¹ аз замоими² ахлоқи ӯ ба қароин³ маълум шуд, дар шиканча кашиду ба анвои уқубат бикушт.

Ҳосил нашавад ризои султон,
То хотири бандагон наҷӯй.
Хоҳӣ, ки худой бар ту бахшад,
Бо халқи худой кун наҷӯй.

Овардаанд, ки яке аз ситамдидагон бар ӯ бигзашт, ва дар ҳоли табоҳи ӯ тааммул⁴ карду гуфт:

«На ҳар кӣ қуввати бозую мансабе дорад,
Ба салтанат бихӯрад моли мардумон багизоф⁵,
Тавон ба халқ фуру бурдан устухони дурушт,
Вале шикам бидарад, чун бигирад⁶ андар ноф.

* * *

Намонад ситамгори бадрӯзгор,
Бимонад бар ӯ лаънати пойдор.

Ҳ И К О Я Т

Мардумозореро ҳикоят кунанд, ки санге бар сари солеҳе⁷ зад. Дарвешро маҷоли интиқом набуд, сангро нигоҳ ҳамедошт, то замоне, ки маликро бар он лаш-

¹ Тарфе — қисме, баъзе; ² Замоим — бадихо; ³ Қароин — қаринаҳо, аломатҳо, ишоратҳо; ⁴ Тааммул — бо диққат мулоҳиза кардан; ⁵ Багизоф — бекбра, ноҳақ, муфт; ⁶ Бигирад — дармонад, банд шавад; ⁷ Солеҳ — одами некукор.

кари хашм омаду дар чоҳ кард. Дарвеш андар омаду санг дар сараш кӯфт. Гуфто: «Ту кистӣ ва маро ин санг чаро задӣ? Гуфт: «Ман фалонам ва ин ҳамон санг аст, ки дар фалон таърих бар сари ман задӣ». Гуфт: «Чандин рӯзгор кучо будӣ?». Гуфт: «Аз чоҳат¹ меандешидам, акнун ки дар чоҳат дидам, фурсат ғанимат дониستم».

Носазоеро, ки бинӣ бахтёр,
Оқилон таслим карданд ихтиёр.
Чун надорӣ нохуни дарранда тез,
Бо бадон он бех, ки кам гири ситез!
Ҳар кӣ бо пулодбозу панча кард,
Соиди² симини³ худро ранча кард.
Бош, то дасташ бибандад рӯзгор,
Пас ба коми дӯстон мағзаш барор!

Х И К О Я Т

Золимеро ҳикоят кунанд, ки хезуми дарвешон харидӣ ба ҳайф⁴ ва тавонгаронро додӣ ба тарҳ⁵. Соҳибдиле⁶ бар ӯ гузар карду гуфт:

«Морӣ ту, ки ҳар киро бубинӣ бизани,
Ё бум, ки ҳар кучо нишинӣ, биканӣ.

* * *

Зӯрат ар беш меравад бо мо,
Бо худованди ғайбдон наравад.
Зӯрмандӣ макун бар аҳли замин,
То дуое бар осмон наравад!»

¹ Чоҳ — бузургӣ, мартабаи ҳукмронӣ; ² Соид — бозу; ³ Симин — нуқрагин, маҷозан сафед ва нозук; ⁴ Ҳайф — дар ин ҷо ба маънии зулму зӯрӣ; ⁵ Тарҳ — молеро бо нархи гарон ба зердастони худ ба тарзи маҷбурӣ фурухтани подшоҳон ва амалдорон; ⁶ Соҳибдил — хирадманд, донишманд.

Ҳоким аз гуфтани ӯ биранчид ва рӯй аз насихати ӯ дар ҳам кашиду бар ӯ илтифот накард. То шабе оташи матбах дар анбори ҳезумаш афтод ва соири амлокаш бисӯхт ва аз бистари нармаш ба хокистари гарм нишонд. Иттифоқан ҳамон шахс бар ӯ бигузашту дидаш, ки бо ёрон ҳамегуфт: «Надонам, ин оташ аз куҷо дар сарои ман афтод?» Гуфт: «Аз дуди дили дарвешон».

Ҳазар кун зи дарди дарунҳои реш¹,
Ки реши дарун оқибат сар кунад².
Баҳам бармакун³ то тавонӣ диле,
Ки оҳе ҷаҳоне ба ҳам баркунад⁴.

Бар тоҷи Қайхисрав навишта буд:

Чӣ солҳои фаровону умрҳои дароз,
Ки халқ бар сари мо бар замин бихоҳад рафт⁵.
Чунон ки даст ба даст омадаст мулк ба мо.
Ба дастҳои дигар ҳамчунин бихоҳад рафт.

Х И К О Я Т

Дарвеше мучаррад⁶ ба гӯшаи саҳрое нишаста буд. Подшоҳе бар ӯ бигузашт. Дарвеш, аз он ҷо, ки фароғи⁷ мулки қаноат аст, сар бар наёварду илтифот накард. Султон, аз он ҷо, ки сатвати⁸ салтанат аст, биранчиду гуфт: «Ин тоифаи хирқапӯшон⁹ бар мисоли ҳайвонанд ва аҳлиятӯ одамият надоранд». Вазир наздикаш омаду гуфт: «Эй ҷавонмард! Султони рӯи замин бар ту гузар кард, ҷаро хидмате накардӣ ва шарти адаб ба ҷо наёвардӣ?» Гуфт: «Султонро бигӯй,

¹ Реш — захм; ² Сар кунад — зоҳир мешавад; ³ Ба ҳам кардан — озурдан; ⁴ Ба ҳам баркунад — ба ҳамдигар занад; ⁵ Яъне: мо ҳок мешавему халқ бар сари хоки мо роҳ меравад; ⁶ Мучаррад — танҳо; ⁷ Фароғ — фориғболӣ, осоиштагӣ; ⁸ Сатват — ҳайбат; иқтидор; ⁹ Хирқапӯшон — дарвешон.

таваққӯи ¹ хидмат аз касе дор, ки таваққӯи неъмат аз ту дорад ва дигар бидон, ки мулук ² аз баҳри поси раиятанд, на раият аз баҳри тоати ³ мулук!

Подшаҳ посбони дарвеш аст,
Гарчи ромиш ⁴ ба фарри ⁵ давлати ўст.
Гўспанд аз барои чўпон нест,
Балки чўлон барои хидмати ўст.

Яке имрӯз комрон бинӣ,
Дигареро дил аз муҷоҳида ⁶ реш.
Рӯзаке чанд бош ⁷, то бихўрад
Хок мағзи сари хаёландеш.

Фарқи шоҳию бандагӣ бархост,
Чун қазои навишта омад пеш.
Гар касе хоки мурда бозканад,
Нашиносад тавонгару дарвеш.

Маликро гуфти дарвеш устувор омад⁸. Гуфт: «Чи-зе аз ман бихоҳ!» Гуфт: «Он ҳамеҳоҳам, ки дигар бо-ра заҳмати ман надиҳӣ». Гуфт: «Маро панде бидеҳ». Гуфт:

Дарьёб⁹ кунун, ки неъматат хаст ба даст,
К-ин давлату мулк меравад даст ба даст!

Х И К О Я Т

Подшоҳе ба куштани бегуноҳе фармон дод. Гуфт: «Эй малик, ба мўчиби хашме, ки туро бар ман аст,

¹ Таваққӯъ — умед, чашмдошт; ² Мулук — подшоҳон; ³ То-ат — дар ин ҷо ба маънии парастииш; ⁴ Ромиш — роҳат, фаро-ғат; ⁵ Фар — шаъну шавкат; ⁶ Муҷоҳида — ҷаҳд, кўшиш; ⁷ Бош — сабр кун, мунтазир бош; ⁸ Яъне: маъкул шуд; ⁹ Дарьёб! — дастгирӣ (ёрмандӣ) кун.

озори худ маҷӯй, ки ин укубат бар ман ба як нафас
ба сар ояду базаи¹ он бар ту човид бимонад.

Даврони бако чу боди сахро бигузашт,
Талхиву хушиву зишту зебо бигузашт.
Пиндошт ситамгар, ки чафо бар мо кард,
Бар гардани ӯ бимонду бар мо бигузашт².

Маликро насихати ӯ судманд омаду аз сари хуни
ӯ бархост.

Х И К О Я Т

Шайёде³ гесувон бофт, ки ман алавиям⁴ ва бо қо-
филаи Ҳичоз ба шаҳр даромад, ки аз ҳаҷ ҳамеоям ва
қасидае пеши малик бурд, ки ман гуфтаам. (Подшоҳ)
неъматӣ бисъёраш фармуд ва икром кард. Яке аз ну-
дамои ҳазрати подшоҳ, ки дар он сол аз сафари даръё
омада буд, гуфт: «Ман ӯро иди азҳо⁵ дар Басра ди-
дам, Ҳоҷӣ чӣ гуна бошад?»⁶ Дигаре гуфто: «падараш
насронӣ⁷ буд дар Малатия, писари шариф чӣ гуна бо-
шад?» Ва шеърро ба девони Анварӣ ёфтанд. Малик
фармуд, то бизанандаш ва нафӣ⁸ кунанд, то чандин
дурӯғ дарҳам⁹ чаро гуфт? (Шайёд) гуфт: «Эй ху-
дованди¹⁰ руи замин! Як суханат дигар дар хидмат
бигӯям, агар рост набошад, ба ҳар укубат, ки фармой,
сазоворам!» Гуфт: «Бигӯ, то он чист?» Гуфт:

«Ғарибе гарат мост пеш оварад,
Ду паймона об асту як чумча дӯғ,

¹ База — гуноҳ, ҷиноят; ² Бар мо бигузашт он ҷафое, ки
ситамгар бар сари мо оварда буд, гузашта рафт; ³ Шайёд —
фиребгар; ⁴ Алавӣ — насли Алӣ, сайид; ⁵ Иди азҳо — иди қур-
бон; ⁶ Яъне: вай ба Макка нарафта чӣ тавр ҳоҷӣ шудааст;
⁷ Насронӣ — пайрави мазҳаби Исо; ⁸ Нафӣ кардан — бадарға
кардан; ⁹ Дарҳам — паси ҳамдигар; ¹⁰ Худованд — соҳиб, ху-
чанн, дар ин ҷо ба маънии подшоҳ.

Гар аз банда лағве¹ шунидӣ, бубахш,
Ҷаҳондида бисъёр гӯяд дуруғ!»

Маликро ханда гирифт ва гуфт: «Аз ин росттар
сухан дар умри худ нагуфтӣ». Фармуд то он чи маъ-
мули² ўст, муҳайё доранд ва ба хушӣ биравад.

Ҳ И К О Я Т

Бо тоифаи бузургон ба киштӣ нишаста будам. Зав-
рақе³ дар паи мо ғарқ шуд, ду бародар ба гирдобе
дарафтоданд. Яке аз бузургон гуфт маллохро⁴: «Би-
гир ин ҳардувонро, ки ба ҳар як панҷоҳ динорат ди-
ҳам». Маллоҳ дар об афтод ва то якеро бираҳонид,
он дигар ҳалок шуд. Гуфтам: «Бақияи умраш намон-
да буд, аз ин сабаб дар гирифтани ӯ таъхир кардӣ ва
дар он дигар таъҷил». Маллоҳ бихандиду гуфт: «Он
чӣ ту гуфтӣ, яқин⁵ аст ва дигар майли хотир ба ра-
ҳонидани ин бештар буд, ки вақте дар биёбоне монда
будам, маро бар шутур нишонд ва аз дасти он дигар
тозиёнае⁶ хӯрда будам дар тифлӣ...

То тавонӣ даруни кас махарош,
Қ-андар ин роҳ хорҳо бошад.
Қори дарवेशи мустаманд⁷ барор,
Қи туро низ корҳо бошад».

Ҳ И К О Я Т

Ду бародар (буданд): яке хидмати султон кардӣ
ва дигар ба зӯри бозу нон хӯрдӣ⁸. Боре тавонгар
гуфт дарवेशро, ки: «чаро хидмат⁹ накуни, то аз машақ-

¹ Лағв — сухани беҳуда; ² Маъмул (бо ҳарфи ҳамза) — орзу, дилхоҳ; ³ Заврақ — қанқ; ⁴ Маллоҳ — киштибон; ⁵ Яқин — бешубҳа, бешак; ⁶ Тозиёна — қамчин; ⁷ Мустаманд — мӯхтоҷ; ⁸ Яъне бо меҳнат ризку рӯзӣ меёфт; ⁹ Дар ин ҷо мурод аз хидмат амалдории дарбор аст.

қати кор кардан бираҳӣ». Гуфт: «Ту чаро кор накуни,
то аз мазаллати¹ хидмат раҳон ёби, ки хирадмандон
гуфтаанд: «Нони худ хурдану ништастан, беҳ ки кама-
ри заррин ба хидмат бастан».

Ба даст оҳани тафта² кардан хамир,
Беҳ аз даст бар сина пеши амир.

Умри гаронмоя³ дар ин сарф шуд,
То чӣ хурам сайфу⁴ чӣ пушам шито?⁵
Эй шиками хира, ба ноне бисоз⁶,
То накуни пушт ба хидмат дуто!»

Ҳ И К О Я Т

Гуруҳе ҳукамо ба ҳазрати⁷ Қисро ба маслиҳате дар
сухан ҳамегуфтанд ва Бузурҷмеҳр, ки меҳтари эшон
буд, хомӯш. Гуфтандаш: «Чаро бо мо дар ин баҳс су-
хан нагӯӣ?» Гуфт: «Вазирон бар мисоли атиббоанд⁸
ва табиб дору надихад чуз сақимро⁹. Пас, чун¹⁰ би-
нам, ки раъи шумо барсавоб¹¹ аст, маро бар сари он
сухан гуфтан ҳикмат набошад.

Чу коре бе фузули¹² ман барояд
Маро дар вай сухан гуфтан нашояд.
В-агар бинам, ки нобинову чоҳ аст,
Агар хомӯш бинишинам, гуноҳ аст!»

¹ Мазаллат — хорӣ; ² Тафта — тафсондашуда, сурх карда-
шуда; ³ Гаронмоя — азиз, қиматбаҳо; ⁴ Сайф — тобистон; ⁵ Ши-
то — зимистон; ⁶ Хира — бешарм, саркаш; Бисоз — қаноат кун;
⁷ Ба ҳазрати — дар ҳузури; ⁸ Атиббо — табибон; ⁹ Сақим —
бемор; ¹⁰ Чун — вақте ки; ¹¹ Барсавоб — дуруст; ¹² Фузул —
дар ин ҷо ба маънии мудохила.

Хорунаррашидро чун мулки Миср мусаллам¹ шуд, гуфт: «Ба хилофи он тоғи², ки ба ғурури мулки Миср даъвии худой кард, набахшам ин мамлакатро, магар ба хасистарини бандагон». Сиёхе³ дошт — номи у Хасиб. Мулки Миср ба вай арзонӣ дошт ва ғуянд ақлу диroyати⁴ ӯ то ба чое буд, ки тоифаи хурроси⁵ Миср шикоят овардандаш, ки пунба кошта будем борон бевақт омаду (аз беоби) талаф шуд. Гуфт: «Пашм боистӣ коштан, то талаф нашудӣ».

Донишманде ин сухан бишуниду гуфт:

Агар рӯзӣ⁶ ба дониш дарфузудӣ,
Зи нодон тангрӯзитар набудӣ.
Ба нодон ончунон рӯзӣ расонад,
Ки сад доно дар ӯ хайрон бимонад...

Х И К О Я Т

Искандари румиро пурсиданд: «Диёри Машриқу Мағриб ба чӣ гирифтӣ, ки мулуки пешинро хазоину⁷ умру лашкар беш аз ин будааст ва чунин фатҳе мурассар нашуд?» Гуфто: «Ба авни худон азза ва чалла⁸ ҳар мамлакатеро, ки гирифтам, раъияташ наёзурдам ва номи подшоҳон чуз ба нақӯӣ набурдам!»

Бузургаш нахонанд аҳли хирад,
Ки номи бузургон ба зиштӣ барад.

¹ Мусаллам шуд — ба даст даромад; ² Тоғӣ — туғёнкунанда, исъёнгар, яъне Фиръавн, ки даъвои худой карда буд; ³ Сиёҳ — ғуломи зангӣ; ⁴ Диroyат — фаҳм, дониш; ⁵ Хуррос — деҳқонон; ⁶ Рӯзӣ — ризк; ⁷ Хазоин — хазинаҳо; ⁸ Авн — ёрмандӣ азза ва чалла — азибу бузург аст.

Боби дуйӯм

ДАР АХЛОҶИ ДАРВЕШОН

Ҳ И Қ О Я Т

Дузде ба хонаи порсое даромад, чандон ки чувт,
чизе наёфт, дилтанг шуд. Порсо хабар шуд. Гилеме,
ки бар он хуфта буд, дар роҳи дузд андохт, то маҳ-
рум нашавад.

Шунидам, ки мардони роҳи худо
Дили душманонро накарданд танг.
Туро кай муяссар шавад ин мақом,
Ки бо дӯстонат хилоф асту ҷанг.

Маваддати ¹ аҳли сафо чи дар рӯю чи дар қафо,
на чунон, ки аз пасат айб гиранду пешат миранд.

Дар баробар чу гусфанди салим ²,
Дар қафо ҳамчу гурги мардумхор.
Ҳар кӣ айби дигарон пеши ту оварду шумурд,
Бегумон, айби ту пеши дигарон хоҳад бурд.

¹ Маваддат — дӯстӣ; ² Дар баробар — дар рӯ бар рӯ; ³ Ся-
лим — беозор.

Тане чанд аз равандагон муттафиқи саёҳат буданд ва шарики ранчу роҳат. Хостам то мурофиқат¹ кунам, мувофиқат накарданд. Гуфтам: «Аз карами ахлоқи бузургон байд² аст рӯй аз мусохибати³ мискинон тофтан ва фоида дарег доштан, ки ман дар нафси хеш ин қудрату суръат мешиносам, ки дар хидмати мардони порсо ёри шотир⁴ бошам, на бори хотир».

Яке з-он миён гуфт: Аз ин сухан, ки шунидӣ, дил танг мадор, ки дар ин рӯзҳо дузде ба сурати дарвешон баромада, худро дар силки⁵ сӯхбати мо мунтазам кард⁶.

Чӣ донанд мардум, ки дар чома кист?
Нависанда донад, ки дар нома чист?

Ва аз он ҷо, ки саломати ҳоли дарвешон аст, гумони фузулаш⁷ набурданд ва ба ёри қабулаш карданд.

Сурати ҳоли орифон⁸ далқ⁹ аст,
Ин қадар бас, ки рӯй дар халқ аст.
Дар амал кӯшу ҳар чӣ хоҳӣ пӯш,
Тоҷ бар сар неҳу алам¹⁰ бар дӯш.
Тарки дунёву шахват асту ҳавас,
Порсой на тарки чомаву бас.
Дар кажоганд¹¹ мард бояд буд,
Бар муханнас¹² силоҳи ҷанг чӣ суд?»

¹ Мурофиқат — рафоқат, ҳамроҳӣ; ² Байд — дур; ³ Мусохибат — ҳамсӯхбатӣ; ⁴ Шотир — тезрав, тезрафтор; ⁵ Силк — саф, қатор; ⁶ Мунтазам кард — ҷойгир кард, ҷой гиронд; ⁷ Фузул — мудохила; яъне аз мудохила карданах гумони бад набурданд; ⁸ Орифон — порсоён, парҳезгорон (дар маънои динӣ); ⁹ Далқ — ҷандаи қаландарӣ; ¹⁰ Алам — байрақ; ¹¹ Кажоганд — ҷомаи ҷангӣ, ки ба дарунаш ба ҷои пахта абрешим меандохтаанд, то ки тирӯ тег таъсир накунад; ¹² Муханнас — хуносо, ҳез.

Рузе то ба шаб рафта будем ва шабонгоҳ ба пон
хисор хуфта, дузде бетавфиқ ибриқи¹ рафиқ бар
дошт, ки ба таҳорат меравам ва (лекин) ба ғорат
мерафт.

Порсо бин, ки хирқа² дар бар кард,
Ҷомаи Қазбаро чули хар кард.

Чандон ки аз назари дарвешон ғоиб шуд, ба бур-
ҷе бар рафт ва дурҷе³ бидуздид, то рӯз равшан шуд,
он торикрав маблағе⁴ роҳ рафта буд ва рафиқони
беғуноҳ хуфта. Бомдодон ҳамаро ба қалъа даровар-
данду бизаданду ба зиндон карданд. Аз он таърих
тарки сӯҳбат гуфтему тариқи узлат⁵ гирифтем.

Чу аз қавме яке бедонишӣ кард,
На кеҳро⁶ манзалат монад, на меҳро⁷.
Шунидастӣ, ки гове дар алафзор
Биёлояд⁸ ҳама говони деҳро.

Гуфтам: «Сипосу миннат худоро, ки аз баракати
дарвешон махрум намондам, гарчи ба сурат аз сӯҳ-
бат ваҳид⁹ афтадам бад-ин хикоят, ки гуфти мус-
тафид¹⁰ гаштам ва амсоли маро ҳамаи умр он на-
сихат ба кор ояд».

Ба як нотарошида дар маҷлисе,
Биранчад дили ҳушмандон басте.
Агар биркае¹¹ пур кунанд аз гулоб,
Саге дар вай афтад, кунад манҷалоб¹².

¹ Ибриқ—оғтобан сафол; ² Хирқа—либоси зоҳидӣ; ³ Дурҷ—
кутича, зарфи даҳонтанги махсуси ҷавоҳирот; ⁴ Маблағе — дар
ин ҷо ба маънии бисёр; хеле; ⁵ Узлат — гушанишинӣ; ⁶ Кеҳ—
калон; ⁷ Меҳ — хурд; манзалат — мартаба, дараҷа, ҳурмат;
⁸ Биёлояд — олуида мекунад; ⁹ Сӯҳбат — дар ин ҷо ба маънии
ҳамроҳӣ. Ваҳид — танҳо; ¹⁰ Муштафид — баҳравар; ¹¹ Бирка—
ҳавзи калон барои ҷамъ омадани оби борон; ¹² Манҷалоб —
оби чиркину бадбӯй.

Ҳ И К О Я Т

Зоҳиде меҳмони подшоҳе буд. Ба таом бинишас-
танд, камтар аз он хӯрд, ки иродати ӯ буд ва чун
ба намоз бархостанд, беш аз он кард, ки одати ӯ, то
занни салоҳият¹ дар ҳаққи ӯ зиёдат кунанд.

Тарсам нарасӣ, ба Қаъба, эй аъробӣ²,
Қ-ин раҳ ки ту меравӣ, ба Туркистон аст!

Чун ба мақоми³ хеш омад суфра⁴ хост, то тано-
вул⁵ кунад. Писаре соҳибфаросат дошт, гуфт: «Эй
падар, боре ба маҷлиси султон-дар таом нахӯрдӣ?»
Гуфт: «Дар назари эшон чизе нахӯрдам, ки ба кор
ояд». Гуфт: «Намозро ҳам қазо кун, ки чизе накар-
дӣ, ки ба кор ояд!»

Эй ҳунархо гирифта бар кафи даст,
Айбҳо баргирифта зери бағал.
То чӣ хоҳӣ харидан, эй қаллоб,
Рӯзи дармондагӣ ба сими дағал⁶.

Ҳ И К О Я Т

Ёд дорам, ки дар айёми туфулият⁷ мутааббид⁸
будаму шабхез ва мӯлаи⁹ зӯҳду парҳез. Шабе дар
хидмати падар нишаста будам ва ҳама шаб дида
барҳам набаста ва мусҳафи¹⁰ азиз дар канор гириф-
та ва тоифае гирди мо хуфта. Падарро гуфтам: «Аз
инон яке сар барнамедорад, ки дугонае¹¹ бигузорад,
чунон хоби ғафлат бурдаанд, ки гӯӣ нахуфтаанд, ки

¹ Занни салоҳият — гумони ростӣ ва дурустӣ; ² Аъробӣ — араби бодиянишин; ³ Мақом — ҷой, манзил; ⁴ Суфра — дастар-
хон; ⁵ Тановул — хӯрок хӯрдан; ⁶ Сими дағал — нуқраи носа-
ра; ⁷ Туфулият — кӯдакӣ; ⁸ Мутааббид — худро ибодаткунан-
да нишон додан; ⁹ Мӯлаъҳарис — шилқин; ¹⁰ Мусҳаф — Қуръон;
¹¹ Дугона — ду рақъат намоз.

мурдаанд». Гуфт: «Чони падар, ту низ агар бихуфтӣ, бех аз он, ки дар пустини мардум афтӣ».

Набинад муддаӣ¹ чуз хештанро,
Ки дорад пардаи пиндор² дар пеш.
Гарат чашми худобине бубахшанд,
Набинӣ ҳеч кас очизтар аз хеш.

Ҳ И К О Я Т

Якero аз бузургон ба маҳфиле — андар ҳамеситу-
данд³ ва дар авсофи ҷамилаш⁴ муболиға мекарданд.
Сар бароварду гуфт: «Ман онам, ки ман донам:

Шахсам ба чашми оламиён хубманзар аст,
В-аз хубси ботинам сари хичлат фиканда пеш,
Товусро ба нақшу нигоре, ки ҳаст, халқ
Таҳсин кунанду ӯ хичил аз зишт пой хеш».

Ҳ И К О Я Т

Шабе дар биёбони Макка аз беҳобӣ пой рафтanam
намонд, сар биниходаму шутурбонро гуфтам: «Даст
аз ман бидор.

Пой мискин пиёда чанд равад,
Қ-аз таҳаммул сутӯҳ⁵ шуд бухтӣ⁶.
То шавад ҷисми фарбеҳе лоғар,
Лоғаре мурда бошад аз сахтӣ».

Гуфт: «Эй бародар, Ҳарам⁷ дар пеш асту ҳаромӣ
дар пас; агар рафтӣ, бурдӣ ва-гар хуфтӣ, мурдӣ!».

Хуш аст зери муғелон⁸ ба роҳи бодия хуфт
Шаби раҳил⁹, вале тарки қон бибояд гуфт!

¹ Муддаӣ — иддаоқунанда; ² Пиндор — гумон; ³ Ситудан — таъриф тавсиф кардан; ⁴ Авсофи ҷамил — сифатҳои хуб; ⁵ Сутӯҳ — очиз, нотавон; ⁶ Бухтӣ — шутур; ⁷ Ҳарам — масҷиди Каъба; ⁸ Муғелон — дарахти хордор; ⁹ Раҳил — кӯч, ба роҳдарой.

Х И К О Я Т

Дарвешеро зарурате пеш омад. Гилеме аз хонаи ёре бидуздид, Ҳоким фармуд, то дасташ бибуранд. Сохиби гилем шафоат кард, ки ман ўро бихил¹ кардам. Гуфто: «Ба шафоати ту хадди шаръ² фуру нагузорам». Гуфт: «Рост гуфтӣ, лекин ҳар кӣ аз моли вақф чизе бидуздад, қатъи ядаш³ лозим наояд. Ҳар чи дарвешон-рост, вақфи мӯхтоҷон аст». Ҳоким даст аз ӯ бидошт ва маломат кардан гирифт, ки «чаҳон бар ту танг омада буд, ки дуздӣ накардӣ, илло аз хонаи чунин ёре? Гуфт: «Эй худованд, нашунидаӣ, ки гуфтаанд «Хонаи дӯстон бирӯбу дари душманон макуб!»

Чун ба сахтӣ дарбимонӣ тан ба аҷз андар мадех,
Душманонро пӯст баркан, дӯстонро пӯстин!

Х И К О Я Т

Пиёдае сару по бараҳна бо корвони Ҳичоз аз Кӯфа бадар омад ва ҳамроҳи мо шуд ва маълуме⁴ надошт, хиромон хамерафту мегуфт:

«На ба уштуре саворам, на чу хар ба зери борам,
На худованди раият, на ғуломи шахриёрам;

Ғами мавчуду парешонии маъдум надорам,
Нафасе мезанам осудаву умре ба сар орам».

Уштурсаворе гуфташ: «Эй дарвеш, кучо меравӣ, баргард, ки ба сахтӣ бимирий!» Нашуниду қадам дар биёбон ниҳод ва бирафт, чун ба Нахлаи Махмуд даррасидем, тавонгарро аҷал фаро расид, дарвеш ба бо-

¹ Бихил — халол; ² Хадди шаръ — қазон шаръӣ; ³ Қатъи яд — буридани даст; ⁴ Яъне: пуле ва озукое надошт.

линаш фароз омаду гуфт: «Мо ба сахтӣ намурдему ту бар бухтӣ бимурдӣ».

Шахсе ҳама шаб бар сари бемор гирист,
Чун рӯз омад, бимурду бемор бизист.

Эй басо аспӣ тезрав, ки бимонд,
Ки хари ланг чон ба манзил бурд.
Бас ки¹ дар хок тандурустонро
Дафн кардему захмхӯрда намурд.

Х И К О Я Т

Корвонеро дар замини Юнон бизаданду неъматӣ бекиёс бибурданд. Бозургонон² гирияву зорӣ карданд ва худою пайғамбарро шафеъ оварданд, фоида набуд.

Чу пирӯз³ шуд дузди тираравон⁴.
Чи ғам дорад аз гирияи корвон?

Луқмони ҳаким андар он корвон буд. Яке гуфташ аз корвониён: «Магар инонро насихате кунӣ ва мавъизае⁵ гӯӣ, то тарфе⁶ аз моли мо даст бидоранд, ки дарег бошад чандин неъмат, ки зоеъ⁷ шавад». Гуфт: «Дарег калимаи ҳикмат бошад бо эшон гуфтан»⁸.

Оҳанеро, ки мӯриёна⁹ бихӯрд,
Натавон бурд аз ӯ ба сайқал¹⁰ занг,
Бо сияхдил чӣ суд гуфтани ваъз,
Наравад меҳи оҳанин бар санг.

¹ Эй басо! чӣ бисъёр; ² Бозургон — савдогар; ³ Пирӯз — ғолиб; ⁴ Тираравон — дарунсиёҳ; ⁵ Мавъиза — ваъз, панд; ⁶ Тарфе — қисме, ҳиссае; ⁷ Зоеъ шудан — беҳуда рафтан, нобуд шудан; ⁸ Яъне: ба инҳо ҳикмат хондан ҳайф аст; ⁹ Мӯриёна — занги оҳан; ¹⁰ Сайқал — тозакуний, ҷилодиҳӣ.

Ба рӯзгори саломат шикастагон дарьёб,
Ки ҷабри ¹ хотири мискин бало бигардонад.
Чу соил аз ту ба зорӣ талаб кунад чизе,
Бидех, вагарна ситамгар ба зӯр бистонад.

Ҳ И К О Я Т

Лукмонро гуфтанд: «Адаб аз кӣ омӯхтӣ?» Гуфт:
«Аз беадабон: ҳар чи аз эшон дар назарам нописанд
омад, аз он парҳез кардам».

Нагӯянд аз сари бозича ҳарфе,
Қ-аз он панде нагирад соҳиби хуш,
В-агар сад боби ҳикмат пеши нодон,
Бихонанд, оядаш бозича дар гӯш.

Ҳ И К О Я Т

Обидеро ² ҳикоят кунанд, ки шабе даҳ ман ³ таом
бихӯрдӣ ва то саҳар хатме бикардӣ. Соҳибдиле шу-
ниду гуфт: «Агар нимноне бихӯрдию бихуфтӣ, бисъ-
ёр аз ин фозилтар ⁴ будӣ».

Андарун аз таом холӣ дор,
То дар у нури маърифат бинӣ,
Тихӣ аз ҳикматӣ ба иллати ⁵ он,
Ки пурий аз таом то бинӣ.

Ҳ И К О Я Т

Пеши яке аз машоих ⁶ гила кардам, ки фалон ба
фасоди ман гувоҳӣ додааст ⁷. Гуфто: «Ба салоҳаш
хичил кун!» ⁸.

¹ Ҷабр — дар ин ҷо ба маънии тасаллодиҳӣ ва дилбардо-
рӣ; ² Обид — ибодаткунада; ³ Ман — дар ин ҷо ба маънои
порция; ⁴ Яъне: афзалтар; ⁵ Иллат — сабаб; ⁶ Машоих — бу-
зургон; ⁷ Яъне: маро вайроншуда гуфтааст; ⁸ Яъне: ту бо кир-
дори некат вайро хичил кун.

Ту некӯравиш бош, то бадсигол¹,
 Ба нукси² ту гуфтан наёбад маҷол!
 Чу оҳанги барбат³ бувад мустақим⁴,
 Қай аз дасти мутриб⁵ хӯрад гӯшмол!

Х И К О Я Т

Якero аз машоихи Шом пурсиданд, ки ҳақиқати тасаввуф чист? Гуфт: «Аз ин пеш тоифае дар ҷаҳон пароканда буданд ба сурат ва ба маънӣ ҷамъ, акнун қавме ҳастанд, ба сурат ҷамъу ба маънӣ пароканда...

Х И К О Я Т

Вақте дар сафари Ҳиҷоз тоифае ҷавонони соҳибдил ҳамдами ман буданду ҳамқадам. Вақтҳо замзамае бикардандӣ ва байте муҳаққиқона⁶ бигуфтандӣ. Обиде⁷ дар сабил⁸ мункири ҳоли дарвешон буд ва беҳабар аз дарди эшон, то бирасидем ба хайли⁹ Баниҳилол. Кӯдаке сиёҳ, аз хайи¹⁰ араб, бадар омад ва овозе баровард, ки мурғ аз ҳаво даровард¹¹. Уштури обидро дидам, ки ба рақс андаромад ва обидро бияндохту бирафт. Гуфтам: «Эй шайх, дар ҳайвон (суруд) асар кард ва туро ҳамчунон тафовут намекунад».

Донӣ чӣ гуфт маро он булбули сахарӣ,
 Ту худ чӣ одамие, к-аз ишқ беҳабарӣ!
 Уштур ба шеърӣ араб дар ҳолат¹² асту тараб,
 Гар завқ нест туро; кажтабъ ҷонаварӣ!

¹ Бадсигол — бадхоҳ, бадандеш; ² Нуқс — камбудӣ; ³ Барбат — як навъ асбоби торноки мусиқӣ; ⁴ Мустақим — мунтазам; ⁵ Мутриб — созанда, навозанда; ⁶ Муҳаққиқона — ҳақиқатталабона; ⁷ Обид — ибодатгар; ⁸ Сабил — тариқат, роҳу расми аҳли тасаввуф; ⁹ Хайл — қабила; ¹⁰ Хай — тоифа; ¹¹ Яъне: бо таъсири худ гӯё мурғро аз парриш бозмедошт; ¹² Ҳолат — дар ин ҷо ба маънии шодӣ.

Якero аз мулук муддати умр сипарӣ¹ шуд. Қоим-мақоме² надошт, васият кард, ки бомдодон нахустин касе, ки аз дари шаҳр андар ояд, тоҷи шоҳӣ бар сари вай ниҳанд ва тафвизи³ мулк бад-ӯ кунанд. Иттифоқо, аввал касе, ки даромад, гадое буд, ки ҳамаи умр луқма андӯхта ва рукъа⁴ бар рукъа духта. Аркони давлат ва аъёнӣ ҳазрат васияти малик ба ҷой оварданду таслими мафотеҳи⁵ қилоъ⁶ ва ҳазоин бад-ӯ карданд. Муддате мулк ронд⁷, то баъзе умарои давлат гардан аз итоати ӯ бипечониданд ва мулук аз ҳар тараф ба мунозиат⁸ хоستان гирифтанд ва ба муқовимат лашкар оростан. Филчумла, сипоҳу раият ба ҳам баромад⁹ ва бархе¹⁰ тарафи билод¹¹ аз қабзи тасарруфи ӯ бадар рафт. Дарвеш аз ин воқеа хастахотир ҳамебуд, то яке аз дӯстони қадимаш, ки дар ҳолати дарвешӣ қарин¹² буд, аз сафаре бозомад ва дар ҷунон мартаба дидаш. Гуфт: «Миннат¹³ худойро, ки гулат аз хор баромад ва хор аз пой бадаромад ва бахти баландат раҳбарӣ кард ва иқболу саодат ёвари, то бад-ин поя расидӣ...

Шукуфа гоҳ шукуфтасту гоҳ хушида¹⁴,
Дарахт вақт барахнасту вақт пӯшида».

Гуфт: «Эй ёри азиз, таъзиятам кун, ки ҷои таҳният¹⁵ нест. Он гоҳ, ки ту дидӣ, ғамӣ ноне доштам ва имрӯз ташвиши ҷаҳоне».

¹ Сипарӣ шудан — тамои шудан, ба охир расидан; ² Қоим-мақом — ҷонишин; ³ Тафвиз — супурдан, додан; ⁴ Рукъа — ямоқ, дарбех; ⁵ Мафотеҳ — ҷамъи мифтоҳ, яъне калид; ⁶ Қилоъ — ҷамъи қалъа; ⁷ Мулк рондан — подшоҳӣ кардан; ⁸ Мунозиат — ҷанг, низоъ; ⁹ Яъне: хашмноқ шуд, оташин шуд; ¹⁰ Бархе — баъзе; ¹¹ Билод — шаҳрҳо, кишварҳо; ¹² Қарин — наздик; ¹³ Миннат — шукр, раҳмат; ¹⁴ Хушида — хушкида, хушкшуда; ¹⁵ Таҳният — муборакбод.

Агар дунъё набошад дардмандем,
В-агар бошад, ба меҳраш пойбандем.
Балое з-ин ҷаҳоношӯбтар нест,
Ки ранчи хотир аст, ар ҳаст, в-ар нест.

Маталаб, гар тавонгарӣ хоҳӣ,
Ќуз қаноат, ки давлатест ҳанӣ¹.

Гар ғанӣ² зар ба доман афшонад,
То назар дар савоби ӯ накуни³,
Қ-аз бузургон шунидаам бисёр:
Сабри дарвеш беҳ, ки базли⁴ ғанӣ.

Агар биръён кунад Баҳром гӯре⁵,
На чун пой малах бошад зи мӯре.

Ҳ И Қ О Я Т

Якero дӯсте буд, ки амали девон кардӣ. Муддате иттифоқи мулоқот наяфтод. Қасе гуфт: «Фалонро дер шуд, ки надидӣ?» Гуфт: «Ман ўро нахоҳам, ки бубинам». Қазоро яке аз қасони ӯ ҳозир буд, гуфт: «Чӣ ҳа-то кардааст, ки малули⁶ аз дидани ӯ?» Гуфт: «Ҳеч малоле нест, аммо дӯстони девониро вақте тавон дид, ки маъзул⁷ бошанд ва маро роҳати хеш дар ранчи ӯ набояд».

Дар бузургиву доругири амал,
З-ошноён фароғате⁸ доранд.
Рӯзи дармондагиву маъзули⁹,
Дарди дил пеши дӯстон оранд.

¹ Ҳанӣ — гуворо, фoрам; ² Ғанӣ — бой, давлатманд; ³ Яъне: зинҳор ўро некўкор ҳисоб накуни; ⁴ Базл — баҳшиш, инъом; ⁵ Мурод аз ин Баҳроми Гӯр аст, ки яке аз подшоҳони сосонӣ буд. Гӯр — дар ин ҷо ба маънии харгӯр, аст ки ҳайвони ваҳ-шии шикоршаванда мебошад; ⁶ Малул — дилгиршуда; ⁷ Маъ-зул — аз қор гирифташуда, бекор кардашуда; ⁸ Фароғат — дар ин ҷо ба маънии бепарвой; ⁹ Маъзул — бекоршавӣ.

Сохибдилеро гуфтанд: «Бад-ин хубӣ, ки офтоб аст, нашунидаем, ки касе ўро дўст гирифтааст ва ишқ оварда». Гуфт: «Барои он, ки ҳар рӯз метавон дид, магар дар зимистон, ки маҳчуб¹ асту маҳчуб.

Ба дидори мардум шудан² айб нест,
Ва лекин на чаидон, ки гӯянд «бас!»
Агар хештанро маломат кунӣ,
Маломат набояд шунидан зи кас.

Аз сӯҳбати ёрони Димишқам малолате падид омада буд, сар дар биёбони Қудс³ ниҳодам ва бо ҳайвонот унс гирифтам, то вақте, ки асири қайди фаранг⁴ шудам, дар хандақи Таробулус бо ҷухудонам ба кори гил би-доштанд⁵. Яке аз руасои⁶ Ҳалаб, ки собиқаи маърифате⁷ миёни мо буд, гузар карду бишнохт ва гуфт: «Эй фалон, ин чӣ ҳолат аст?». Гуфтам: «Чӣ гӯям?

Ҳамегурехтам аз мардумон ба кӯҳу ба дашт,
Ки аз худой набудам ба дигарӣ пардохт⁸.
Қиёс кун, ки чӣ ҳолам бувад дар ин соат,
Ки дар тавилаи⁹ номардумам бибояд сохт.

Пой дар занҷир пеши дўстон
Беҳ, ки бо бегонагон дар бўстон.

¹ Маҳчуб — рӯпӯшида; ² Шудан — дар ин ҷо ба маънии рафтан аст; ³ Биёбони Қудс — биёбони атрофи Байтул-муқаддас; ⁴ Дар ин ҷо мақсад аз фаранг — мардуми европагӣ, иштироккунандаи ҷанги аҳли салиб аст; ⁵ Яъне: маҷбуран кор фармуданд; ⁶ Руасо — раисон, сардорон; ⁷ Яъне: ошноии пештара; ⁸ Яъне: ба ҷуз худо бо касе кор надоштам; ⁹ Тавила — саф, қатор.

Бар ҳолати ман раҳмат оварду ба даҳ динор¹ аз қайдам халос кард ва бо худ ба Ҳалаб бурду духтаре, ки дошт, ба никоҳи ман даровард, ба кобини² сад динор. Муддате баромад, духтар бадхӯй, ситезарӯй, нофармон³ буд, забондарозӣ кардан гирифт ва айши маро мунағғас⁴ доштан.

Зани бад дар сарои марди накӯ,
Ҳам дар ин олам аст дӯзахи ӯ.

Боре забони тааннута⁵ дароз карда ҳамегуфт: «Ту он нестӣ, ки падарам туро аз фаранг ба даҳ динор халос кард?» Гуфтам: «Бале, онам, ки ба даҳ динор халос карду ба сад динор дар дасти ту гирифтор!»

Шунидам гӯсфандеро бузурге
Раҳонид аз даҳону дасти гурге.
Шабонгаҳ корд бар ҳалқаш бимолид,
Равони гӯсфанд аз вай бинолид:
Ки аз чанголи гургам даррабудӣ,
Чу дидам оқибат: худ гург будӣ!

Ҳ И К О Я Т

Яке аз мутааббидони⁶ Шом дар беша зиндагонӣ кардӣ ва барги дарахтон хӯрдӣ. Подшоҳе ба ҳукми зиёрат ба наздики вай рафту гуфт: «Агар маслиҳат бинӣ, ба шаҳр-андар, барои ту мақоме бисозам, ки фароғи⁷ ибодат аз ин беҳ даст диҳад ва дигарон ҳам ба баракати анфоси⁸ шумо мустафид⁹ гарданду ба салоҳи аъмоли¹⁰ шумо иқтидо кунанд». Зоҳид қабул на-

¹ Динор — пули тилло; ² Кобин — қалин, маҳр; ³ Нофармон — бейтоат, гапнодаро; ⁴ Мунағғас — тира, хира; ⁵ Тааннута — айбҷӯй ва бадгӯй; ⁶ Мутааббид — касе ки барои намоиш бисъёр ибодат мекунад; ⁷ Фароғ — осудагӣ; ⁸ Анфос — нафасҳо; ⁹ Мустафид — баҳраманд; ¹⁰ Аъмол — қору кирдор.

кард. Яке аз вазирон гуфташ: «Поси хоѝри маликро
раво бошад, ки чанд рӯзе ба шаҳр андарой ва кайфияти
мақом маълум кунӣ, пас агар сафои вақти азизнро
аз сӯҳбати ағъёр¹ кудурате бошад, ихтиёр боқист».

Обид ба шаҳр даромад ва бӯстонсарои хосси малик-
ро бад-ӯ пардохтанд, мақоме дилкушой ва равносой²:

Гули сурхаш чу орази хубон,
Сунбулаш ҳамчу зулфи махбубон...

Малик дарҳол канизаке хубрӯй пешаш фиристод.

Гузин³ махпорае, обидфиребе,
Малоиксурате, товусебе,
Ки баъд аз диданаш сурат набандад,
Вучуди порсоёнро шикебе⁴.

Дида аз диданаш нагаштӣ сер,
Ҳамчунон, к-аз фурот⁵ мустасқӣ⁶.

Обид таомҳои лазиз хӯрдан гирифтӯ кисватҳои⁷
латиф пӯшидан ва аз фавоқеҳ⁸ ва машмум⁹ ва ҳало-
ватҳо¹⁰ таматтуъ¹¹ ёфтанд ва дар ҷамоли ғулому канизак
нигаристан ва хирадмандон гуфтаанд: «Зулфи хубон
занҷири пой ақл асту доми мурғи зирак».

Дар сари кори ту кардам дилу дин бо ҳама дониш,
Мурғи зирак ба ҳақиқат манам имрӯз, ту домӣ!

¹ Ағъёр — дигарон, бегонагон; ² Равносой — ороишдиҳан-
дан ҷону дил; ³ Гузин — баргузида, писандида; ⁴ Шикеб — сабр;
⁵ Фурот — оби хуштаъм; ⁶ Мустасқӣ — гирифтори касалии об-
хӯрак; ⁷ Кисват — либос; ⁸ Фавоқеҳ — меваҳо; ⁹ Машмум —
хушбӯиҳо, атриёт; ¹⁰ Ҳаловатҳо — ширавор, ҷамъи ширинӣ;
¹¹ Таматтуъ — лаззатбарӣ.

Филчумла, давлати вақти маҷмӯъ¹ ба завол омад...

Боре малик ба дидани ӯ рағбат кард. Обидро дид аз ҳайати нахустин бигардида ва сурху сафеду фарбеҳ шуда, ва бар болиши дебо такъя зада ва ғуломи парипайкар бо мирваҳаи² товусӣ болои сар истода. Бар саломати ҳолаш шодмонӣ кард ва аз ҳар даре сухан гуфтанд то малик ба анҷоми сухан гуфт: «Ман ин ду тоифаро дар ҷаҳон дӯст медорам: «Яке уламо ва дигар зӯҳҳодро³». Вазири файласуфи ҷаҳондида ҳозир буд, гуфт: «Эй, худованд, шартӣ дӯстӣ он аст, ки бо ҳар ду тоифа нақӯй кунӣ, олимонро зар бидеҳ, то дигар⁴ бихонанд ва зоҳидонро чизе мадеҳ, то зоҳид бимонанд!»...

Х И К О Я Т

Подшоҳеро муҳимме пеш омад, гуфт: «Агар анҷоми ин ҳолат ба муроди ман барояд, ҷандин дирам диҳам зоҳидонро». Чун ҳоҷаташ баромад ва ташвиши хотираш бирафт, вафои назраш ба вучуди шарт лозим омад. Якero аз бандағони хос кисаи дирам⁵ дод, то сарф кунад бар зоҳидон. Гӯянд ғуломе окилу хушъёр буд, ҳамаи рӯз бигардиду шабонгаҳ бозомаду дирамҳо бўса дод ва пеши малик бинҳода гуфт: «Чандон, ки зоҳидонро талаб кардам, наёфтам». Гуфт: «Ин ҷӣ ҳикоят аст, он чи ман донам, дар ин мулк ҷорсад зоҳид аст». Гуфт: «Эй худованди ҷаҳон, он ки зоҳид аст, намеситонад ва он, ки меситонад, зоҳид нест». Малик бихандиду надимонро гуфт: «Чандон, ки маро дар ҳаққи худопарастон иродат⁶ асту иқрор, мар ин шӯҳдидаро адоват асту инкор ва ҳақ ба ҷониби уст...».

¹ Яъне: вақти хотирҷамъӣ; ² Мирваҳа — бодбезак; ³ Зӯҳҳод — зоҳидон, порсоён; ⁴ Дигар — дар ин ҷо ба маънии боз ҳам; ⁵ Яъне ба яке аз ғуломони хосаш як ҳамён пул дод; ⁶ Иродат — меҳру муҳаббат.

Дарвеше ба мақоме даромад, ки соҳиби буқъа¹ каримуннафс² буду хирадманд. Тоифаи аҳли фазлу балоғат дар сӯхбати ӯ ҳар яке базла³ ва латифае, чунон ки расми ҳарифон бошад, ҳамегуфтанд. Дарвеш роҳи биёбон карда буду монда ва чизе нахӯрда. Яке аз он миён ба тариқи зарофат гуфт: «Туро ҳам чизе бибояд гуфт. Гуфт: «Маро чун дигарон фазлу адабе нест ва чизе нахондаам, ба як байт аз ман қаноат кунед». Ҳамгинон⁴ ба рағбат гуфтанд: «Бигӯй!» Гуфт:

«Ман гурсна дар баробари суфраи нон,
Ҳамчун азабам⁵ бар дари ҳаммоми занон».

Ҳамгинон бихандиданду зарофаташ биписандиданд ва суфра⁶ пеш оварданд. Соҳиби даъват⁷ гуфт: «Эй ёр, замоне таваккуф кун, ки парасторонам⁸ кӯфтабирвён⁹ месозанд». Дарвеш сар бароварду гуфт:

Кӯфта бар суфраи ман гӯй: мабош,
Гурснаро нони тихӣ¹⁰ кӯфтааст!

Муриде гуфт пирро: «Чӣ кунам, ки аз халоиқ ба ранҷ андарам, азбаски ба зиёрати ман ҳамеоянд ва авқотам¹¹ аз тараддуди¹² эшон мушавваш мешавад». Гуфт: «Ҳар чи дарвешонанд, мар эшонро воме¹³ бидех ва он чи тавонгаронанд, аз эшон чизе бихоҳ, ки дигар гирди ту нагарданд!..»

¹ Буқъа — хона, кулба; ² Каримуннафс — одами некукор; ³ Базла — лутф, суҳанҳои латиф; ⁴ Ҳамгинон — ҳаматӣ; ⁵ Азаб — марди безан, муҷаррад; ⁶ Суфра — дастархон; ⁷ Яъне: соҳибхона; ⁸ Парасторон — хизматгорон; ⁹ Кӯфтабирвён — гушти кӯфтаи бирвён; ¹⁰ Яъне: нони хушк, нони бенонхӯриш; ¹¹ Авқот — ҷамъи вақт; ¹² Тараддуд — рафту омад; ¹³ Вом — кард.

Фақеҳе¹ падарро гуфт: «Ҳеҷ аз ин суҳанони рангини диловези мутақаллим² дар ман асар намекунад, ба ҳукми он, ки намебинам мар эшонро кирдоре мувофиқи гуфтор.

Тарки дунё ба мардум омӯзанд,
Хештан симу ғалла андӯзанд.
Олимеро, ки гуфт³ бошаду бас,
Ҳар чи гӯяд, нагирад андар кас⁴.
Олим он кас бувад, ки бад накунад,
На бигӯяд ба халқу худ накунад.
Олим, ки қомронӣ танпарварӣ кунад,
Ӯ хештан гум аст, киро раҳбарӣ кунад?».

Падар гуфт: «Эй писар, ба мучарради⁵ ҳаёли ботил нашояд рӯй аз тарбияти носеҳон⁶ бигардонидан ва уламо ба залолат⁷ мансуб кардан ва дар талаби олими маъсум⁸ аз ғавоиди⁹ илм маҳрум мондан, ҳамчун нобиное, ки шабе дар ваҳал¹⁰ афтада буд ва ме-гуфт: «Мусулмонон, охир ҷароғе фаро роҳи ман¹¹ доред!». «Зане мозиҳа¹² гуфт: «Ту ки ҷароғ набинӣ, ба ҷароғ чӣ бинӣ?» Ҳамчунин, маҷлиси ваъз чун қулбаи баззоз аст, он ҷо то нақде надиҳӣ, бизоате наситонӣ ва ин ҷо то иродате¹³ наёри, саодате набарӣ.

Гуфти олим ба гӯши ҷон бишнава,
В-ар намонад ба гуфтанаши кирдор.

¹ Фақеҳ — олими илмҳои динӣ; ² Мутақаллим — вонзон, вазъгӯяндагон; ³ Гуфт — суҳан, гап; ⁴ Яъне: ба касе таъсир намекунад; ⁵ Ба мучарради — бо як ҳуди; ⁶ Носеҳон — насихатгарон; ⁷ Залолат — гумроҳӣ; ⁸ Маъсум — бегуноҳ; ⁹ Ғавоид — ғавоидҳо; ¹⁰ Ваҳал — лой; ¹¹ Яъне: дар сари роҳи ман; ¹² Мозиҳа — мазсҳунанда; ¹³ Иродат — нияти ҳолис.

Ботил аст он чи муддаи гуяд,
Хуфтаро хуфта кай кунад бедор?
Мард бояд, ки гирад андар гуш,
В-ар навиштаст панд бар девор.

* * *

Соҳибдиле ба мадраса омад зи хонакоҳ,
Бишкаст аҳди сӯҳбати аҳли тариқро¹.
Гуфтам: «Миёни обиду олим чӣ фарқ буд?
То ихтиёр кардӣ аз он ин ғарикро²?»
Гуфт: «Он гилеми хеш бадар мебарад зи мавҷ,
В-ин ҷаҳд мекунад, ки бигирад ғарикро»³.

Ҳ И К О Я Т

Ин ҳикоят шунав, ки дар Бағдод,
Роят⁴ пардари хилоф афтод.
Роят аз гарди роҳу ранҷи рикоб⁵,
Гуфт бо парда, аз тариқи итоб:
«Ману ту ҳар ду хочатошонем⁶,
Бандаи боргоҳи султонем.
Ман зи хидмат даме наёсудам,
Гоҳу бегоҳ дар сафар будам.
Ту на ранҷ озмудай, на ҳисор,
На биёбону боду гарду ғубор.
Қадами ман ба саъй пештар аст.
Пас чаро иззати ту бештар аст?
Ту бари⁷ бандагони маҳруӣ,
Бо канизони ёсуманбӯӣ.
Ман ғитода ба дасти шогирдон,
Ба сафар пойбанду саргардон».

¹ Аҳли тариқ — сӯфиён, аҳли тасаввуф; ² Ғарик — фирқа, тоифа; ³ Ғарик — ғарқшуда; ⁴ Роят — байрақи давлат; ⁵ Рикоб — узангу; ⁶ Хочатош — ғуломони як хоча; ⁷ Бари — дар назди, дар пеши.

Гуфт: «Ман сар бар остон дорам,
На чу ту сар бар осмон дорам.
Ҳар кӣ беҳуда гардан афрозад,
Хештанро ба гардан андозад»¹.

Ҳ И К О Я Т

Яке аз соҳибдилон зӯрозмоеро дид — ба ҳам барома-
да² ва кафк бар димоғ оварда. Гуфт: «Инро чи ҳолат
аст?» Гуфтанд: «фалон дашном додаш». Гуфт: «Ин фу-
рӯмоя³ ҳазор ман санг бармедораду тоқати сухане
намеоварад?»

Лофи сарпанчагию даъвии мардӣ бигузор,
Очизи нафси фурумоя чи марде, чи зане?
Гарат аз даст барояд, даҳане ширин кун,
Мардӣ он нест, ки муште бизанӣ бар даҳане!

Гарат худ бардарад пешонии пил,
На мард аст он, ки дар вай мардумӣ нест.
Банӣ одам сиришт аз хок дорад,
Агар хокӣ⁴ набошад, одамӣ нест!»

Ҳ И К О Я Т

Бузургеро пурсидам аз сирати ихвонуссафо⁵. Гуфт:
«Қамина⁶ он, ки муроди хотири ёрон бар масолеҳи хеш
муқаддам дорад⁷ ва ҳукамо гуфтаанд: «Бародар ки
дар банди хеш аст, на бародару на хеш аст»⁸.

¹ Яъне: сарғалтон шуда, гарданаширо мешиканад. ² Яъне: хашмгин шуда; ³ *Фурумоя* — паст, ғазил; ⁴ *Хокӣ* — хоксор, ши-кастанафс; ⁵ *Ихвонуссафо* (бародарони беғараз) — тоифае аз аҳли тасаввуф; ⁶ *Қамина* — дар ин ҷо ба маънии ҳадди ақал-ли (камтарини) чизе; ⁷ Яъне: касе, ки риояи хотири дӯстонро аз корҳои ғоиданоки худ афзалтар медонад; ⁸ Ҳеши аввалӣ ба маънии худ ва дуйӯмӣ ба маънии табор аст.

Ҳамроҳ агар шитоб кунад, ҳамраҳи ту нест,
Дил дар касе мабанд, ки дилбастаи ту нест!
Чун набувад хешро диёнасту тақво,
Қатъи раҳим беҳтар аз маваддати қурбо¹...»

Х И К О Я Т

Пирмарде латиф дар Бағдод,
Духтарашро ба кафшдӯзе дод.
Мардаки сангдил чунон бигазад,
Лаби духтар, ки хун аз ӯ бичакид.
Бомдодон падар чунон дидаш,
Пеши домод рафту пурсидаш:
«К-эй фурумоё, ин чӣ дандон аст?
Чанд хой лабаш, на анбон² аст?»
Ба мазохат³ нагуфтам ин гуфтор,
Ҳазл бигзору чид⁴ аз ӯ бардор!
Хӯи бад дар табияте, ки нишаст,
Наравад то ба вақти марг аз даст.

Х И К О Я Т

Фақеҳе духтаре дошт бағоят зиштрӯй, ба ҷои за-
нон расида⁵ ва бо вучуди ҷиҳозу неъмат касе дар му-
ноқиҳати⁶ ӯ рағбат наменамуд.

Зишт бошад дабиқию⁷ дебо⁸,
Ки бувад бар аруси нозебо.

Филҷумла, ба ҳукми зарурат ақди никоҳаш бо зарир-
ре⁹ бибастанд. Овардаанд, ки ҳакиме дар он таърих аз

¹ Яъне: буридани алоқа беҳтар аст аз дӯстӣ бо он гуна наздикон; ² Анбон — дар ин ҷо ба маънии чарм. ³ Мазохат — бо мазох ба ту; ⁴ Чид — чиддият, муқобили ҳазл; ⁵ Яъне: ба ҳадди балоғат расида буд; ⁶ Муноқиҳат — никоҳ қардан; ⁷ Дабиқӣ — як навъи гаронбаҳои шоҳӣ; ⁸ Дебо — ҳарир; ⁹ Зарир — нобино, кӯр.

Сарандеб¹ омада буд, ки дидаи нобино равшан ҳамекард. Фақеҳро гуфтанд: «Домодро чаро илоҷ накуни?» Гуфт: «Тарсам, ки бино шаваду духтарамро талок диҳад!»

Шуи зани зиштгүй, нобино беҳ!»

Х И К О Я Т

Дидам гули тоза чанд даета,
Бар гунбаде аз гиёҳ баста.
Гуфтам: «Чӣ бувад гиёҳи ночиз,
То дар сафи гул нишинад ӯ низ?»
Бигрист гиёҳу гуфт: «Хомӯш,
Сӯҳбат² накунад карам фаромӯш,
Гар нест ҷамолу рангу бӯям,
Охир, на гиёҳи боғи ӯям?
Ман банди ҳазрати³ каримам⁴,
Парвардаи неъматӣ қадимам!
Гар беҳунарам в-агар ҳунараманд,
Лутф аст умедам аз худованд...»

Х И К О Я Т

Ҳакимеро пурсиданд: «Аз саховату шуҷоат кадом беҳтар аст?» Гуфт: «Он киро саховат аст ба шуҷоат чӣ ҳочат?»

Намонд Ҳотами Той, валеки то ба абад
Бимонд номи баландаш ба некӯи машҳур,
Закоти мол бадар кун, ки фазлаи⁵ разро⁶
Чу боғбон бизанад, бештар диҳад ангур

Навиштаст бар гӯри Бахроми Гӯр,
Қи дасти карам беҳ зи бозӯи зӯр.

¹ Сарандеб — қазираи Селон; ² Сӯҳбат — рафоқат, дӯстӣ; яъне: соҳиби эҳсонӣ карам дӯстиро фаромӯш намекунад; ³ Ҳазрат — остона; ⁴ Қарим — соҳиби карам, эҳсонкор; ⁵ Фазла — ҳар чизи зиёда, аммо дар ин ҷо мурод аз фазла наваҳдҳои зиёдати токи аст; ⁶ Раз — токи ангур.

Боби сейӯм

ДАР ФАЗИЛАТИ ҚАНОАТ

Ҳ И К О Я Т

Хоҳандаи¹ мағрибӣ дар сафи баззозони Ҳалаб ме-
гуфт: «Эй худовандони неъмат! Агар шуморо инсоф
будию моро қаноат, расми савол² аз ҷаҳон бархостӣ³.»

Эй қаноат, тавонгарам гардон,
Ки варон⁴ ту ҳеҷ неъмат нест.
Ганҷи сабр ихтиёри Лукмон⁵ аст,
Ҳар киро сабр нест, ҳикмат нест!

Ҳ И К О Я Т

Ду амирзода буданд дар Миср: яке илм омӯхту ди-
гаре мол андӯхт. Оқибатуламр⁶ он яке алломай⁷ аср
гашту ин яке азизӣ⁸ Миср шуд. Пас ин тавонгар ба
ҷашми ҳақорат⁹ дар фақеҳ назар кардию гуфтӣ: «Ман
ба салтанат расидаму ин ҳамчунон дар мазаллат¹⁰ би-

¹ Хоҳанда — гадо; ² Савол — гадоӣ, талбандагӣ; ³ Яъне: расму одати гадоӣ аз ҷаҳон барҳам меҳӯрд; ⁴ Варон — ба ҷуз, ғайр аз; ⁵ Лукмон — номи донишманди машҳуре, ки афсона ва ҳикояҳои бисёреро ба вай нисбат медиҳанд; ⁶ Оқибатуламр — охири қор, ниҳоят; ⁷ Аллома — олими бузургтарин; ⁸ Азиз — лақаби подшоҳони Миср; ⁹ Яъне: назарногирӣ; ¹⁰ Мазаллат — хорӣ, залилӣ.

мондааст». Гуфт: «Эй бародар, шукри неъмат ҳамчунон афзунтар аст, бар ман ки мероси пайғамбарон ёфтам, яъне илм ва ту мероси фиръавну Ҳомон¹, яъне мулки Миср!»

Ман он мӯрам, ки дар поям бимоланд,
На занбӯрам, ки аз нешам биноланд.
Кучо худ шукри ин неъмат гузорам.
Ки зӯри мардумозорӣ надорам!

Х И К О Я Т

Дарвешеро шунидам, ки дар оташи фоқа² месухту хирқа бар хирқа³ ҳамедӯхт ва таскини хотири мискинро ҳамегуфт:

Ба нони хушк қаноат кунему чомаи далк,
Ки бори меҳнати худ беҳ, ки бори миннати халк.

Қасе гуфташ: «Чӣ нишинӣ, ки фалон дар ин шаҳр табъе карим дораду караме амим⁴, миён ба хидмати озодагон баста ва бар дари дилҳо нишаста, агар бар сурати ҳоли ту, чунон ки ҳаст, мутталеъ⁵ гардад, поси хотири азизон миннат дорад». Гуфт: «Ҳомӯш, ки дар сахтӣ мурдан, беҳ ки ҳочат пеши қасе бурдан!»

Ҳам руқъа⁶ дӯхтан беҳу илзоми⁷ кунчи сабр,
К-аз баҳри чома, руқъа⁸ бари хоҷагон навишт.
Ҳаққо, ки бо укубати дӯзах баробар аст,
Рафтан ба поймардии⁹ ҳамсоя дар биҳишт!

1 *Фиръавн*: 1) номи яке аз подшоҳони қадими Миср аст, ки Ҳомон вазираш будааст; 2) умуман лақаби подшоҳони Миср; 2 *Фоқа* — фақирӣ, камбағалӣ; 3 *Хирқа*: 1) ямоқ, дарбех; 2) либоси дарвешӣ; 4 *Амим* — умумӣ, ба ҳама шомилшаванда; 5 *Мутталеъ* — хабардор; 6 *Руқъа* — ямоқ, дарбех; 7 *Илзом* — лозим донистан, қабул кардан; 8 *Руқъа* — мактубча, ариза; 9 *Поймардӣ* — ёрмандӣ.

Дар сирати Ардашери Бобакон¹ омадааст, ки ҳа-
кми арабро пурсид, ки «рӯзе чӣ моя таом бояд хӯр-
дан?» Гуфт: «Сад дирам санг² кифоят аст». Гуфт: «Ин
қадар чӣ кувват диҳад?» Гуфт: «Ин қадар туро бар
пой ҳамедорад ва ҳар чи бар ин зиёдат кунӣ, ту ҳам-
моли онӣ!»

Хурдан барои зистану зикр кардан аст,
Ту муътақид, ки зистан аз баҳри хӯрдан аст.

Х И К О Я Т

Ду дарवेशи хуросонӣ мулозими сӯхбати якдигар
сафар карданд: яке заиф буд, ки ҳар ду шаб ифтор
кардӣ ва дигаре қавӣ, ки рӯзе се бор хӯрдӣ. Қазоро³
бар дари шаҳре ба тӯҳмати ҷосусӣ гирифтор омаданд ва
ҳар ду ро ба хонае карданду дар ба гил бароварданд⁴.
Баъд аз ду ҳафта маълум шуд, ки бегуноҳанд, қавиро
диданд: мурда, заиф ҷон ба саломат бурда. Дар ин
аҷаб монданд. Ҳакиме гуфт: «Хилофи ин аҷаб будӣ⁵, он
яке бисъёрхор буд, тоқати бенавой наёвард, ба саҳти
ҳалок шуд ва ин дигар хештандор буд, лочарам⁶ бар
одати хештан сабр карду басаломат бимонд».

Чу кам хӯрдан табиат шуд касеро,
Чу саҳтӣ пешаш ояд, саҳл гирад;
В-агар танпарвар аст андар фароҳӣ,
Чу тангӣ бинад, аз саҳтӣ бимирад!

¹ Ардашери Бобакон — яке аз подшоҳони сосонӣ; ² Яъне: баробари вазни сад дирам (ҳар дирам — 3,42 грамм). ³ Яъне: иттифоқо; ⁴ Дарро бо лою хишт маҳкам карданд; ⁵ Яъне: агар баръакси ин мешуд, ҷои таъҷуб буд; ⁶ Лочарам — ноҷор, ноилоҷ.

Х И К О Я Т

Яке аз хукамо писарро наҳй¹ кард аз бисъёр хӯрдан, ки серй мардумро ранҷур кунад. Гуфт: «Эй падар, гуруснагӣ халкро бикушад, нашунидаӣ, ки зарифон гуфтаанд: «Ба серй мурдан, беҳ ки гуруснагӣ бурдан».

На чандон бихӯр, к-аз даҳонат барояд!

На чандон, ки аз заъф чонат барояд!

Бо он, ки дар вучуди таом аст ҳаззи² нафс,

Ранҷ оварад таом, ки беш аз қадар³ бувад.

Гар гулшакар⁴ хурӣ ба такаллуф⁵, зиён кунад,

В-ар нони хушк дер хӯрӣ, гулшакар бувад!

Мақун, гар мардумӣ, бисъёрхорӣ⁶,

Ки саг з-ин мекашад бисъёр хорӣ!

Х И К О Я Т

Баққолеро дираме чанд бар сӯфиён гирд омада буд дар Восит⁷. Ҳар рӯз мутолибат кардӣ⁸ ва суханони бохушунат⁹ гуфтӣ. Асҳоб¹⁰ аз тааннути¹¹ вай хастахотир ҳамебуданд ва аз таҳаммул чорае набуд. Соҳибдиле дар он миён гуфт: «Нафсро ваъда додан ба таом осонтар аст, ки баққолро ба дирам»¹².

Тарки эҳсонӣ хоҷа авлотар,

К-эҳтимоли чафои баввобон¹³!

Ба таманноӣ¹⁴ гӯшт мурдан беҳ,

Ки тақозои¹⁵ зишти қассобон!

1 Наҳй — манъ; 2 Ҳаз — баҳра; 3 Қадар — дар ин ҷо ба маънии андоза ва меъёр; 4 Гулшакар — гулқанд; 5 Ба такаллуф — ба зӯр, бо дили нохоҳам; 6 Бисъёрхорӣ — пурхӯрӣ; 7 Восит — номи шахре; 8 Яъне: пулашро талаб мекард; 9 Бохушунат — бо дуруштӣ, бо дағалӣ; 10 Асҳоб — рафиқон, ҳамсӯхбатон; 11 Тааннут — бадгӯӣ, айбҷӯӣ; 12 Дирам — пули майдаи нуқра; 13 Баввоб — дарбон; 14 Таманно — орзу, иштиёқи чизе; 15 Тақозо — талаб; дар ин ҷо ба маънии талаб кардани пули гӯшти насъя гирифташуда.

Х И К О Я Т

Цавонмардеро дар чанги тотор чароҳате ҳавл¹ расид. Касе гуфт: «Фалон бозургон² нӯшдору³ дорад, агар бихоҳӣ, бошад, ки дарег надорад». Гуянд, он бозургон ба бухл маъруф буд.

Гар ба ҷои нонаш андар суфра будӣ офтоб,
То қиёмат рӯзи равшан кас надидӣ ҷуз ба хоб.

Цавонмард гуфт: «Агар нӯшдору хоҳам, диҳад ё надиҳад ва агар диҳад, манфиат кунад ё накунад. Боре⁴ хоستان аз ӯ захири кушанда аст.

Ҳар чи аз дунон ба миннат хостӣ,
Дар тан афзудию аз ҷон костӣ.

Ба ҳакимон гуфтаанд: «Оби ҳаёт агар фурушанд, филмасал⁵, ба обрӯй, доно нахарад, ки мурдани ба иллат⁶, беҳ аз зиндагии ба зиллат⁷.

Агар ҳанзал⁸ хурӣ аз дасти хушхӯй,
Беҳ аз ширинӣ аз дасти турушхӯй!

Х И К О Я Т

Яке аз уламо хӯрандаи бисъёр дошт ва кифофи⁹ андак. Бо яке аз бузургон, ки дар ҳаққи ӯ мӯътақид¹⁰ буд, бигуфт, рӯй аз таваққӯи¹¹ ӯ дар ҳам кашид ва таъризи суол¹² аз аҳли адаб дар назараш нописанд омад.

¹ Ҳавл — ҳавлноқ, мудҳиш; ² Бозургон — савдогар; ³ Нӯшдору — доруи шифобахши захм ва чароҳат; ⁴ Боре — дар ин ҷо ба маънии хулоса; ⁵ Филмасал — масалан; ⁶ Иллат — дард, беморӣ; ⁷ Зиллат — хорӣ; ⁸ Ҳанзал — харбузаи талхи ёбой; ⁹ Кифоф — маош, бозёфт; ¹⁰ Мӯътақид — эътиқоднок; ¹¹ Таваққӯи — хоҳиш, талаб; ¹² Таъризи суол — чизе талабидан.

Зи бахт рӯй туруш карда пешӣ ёри азиз
Марав, ки айш бар у низ талх гардонӣ.
Ба ҳоҷате, ки равӣ тозарӯю хандон рав,
Фуру набандад кори кушодапешонӣ.

Овардаанд, ки андаке дар вазифаи ӯ зиёдат кард
ва бисёр аз иродат¹ кам. Донишманд чун пас аз чанд
рӯз маваддати маъхӯд² барқарор надид, гуфт:

Нонам афзуду обрӯям кост,
Бенавоӣ беҳ аз мазаллати³ хост⁴.

Ҳ И К О Я Т

Дарвешеро зарурате пеш омад. Касе гуфт: «Фалон
неъмате дорад беқиёс, агар бар ҳоҷати ту воқиф гардад,
ҳамоно ки дар қазои он таваққуф раво надорад».
Гуфт: «Ман ӯро надонам». Гуфт: «Манат раҳбарӣ ку-
нам». Дасташ гирифт то ба манзили он шахс даровард,
якero дид: лаб фуруҳишта ва тунд нишаста, баргашту
сухан нагуфт. Касе гуфташ: «Чӣ кардӣ?» Гуфт: «Атои
ӯро ба лиқои ӯ бахшидам».

Мабар ҳоҷат ба наздики турушрӯй,
Ки аз хӯи бадаш фарсуда гардӣ;
Агар гӯӣ ғами дил, бо касе гӯӣ,
Ки аз рӯяш ба нақд осуда гардӣ.

Ҳ И К О Я Т

Ҳолами Тоиро гуфтанд: «Аз худ бузургҳимматтар
дар ҷаҳон дидаӣ ё шунидаӣ?» Гуфт: «Бале. Рӯзе чил
шутур қурбон карда будам умарои арбобро. Пас ба ғу-
шаи сахрое ба ҳоҷате берун рафта будам, хоркашero
дидам: пуштае фароҳам оварда. Гуфтамаш: «Ба меҳ-

¹ Иродат — ихлос, муҳаббат; ² Маваддати маъхӯд — дӯстии
одатшуда; ³ Мазаллат — хорӣ; ⁴ Хост — талабкунӣ, гадоӣ.

монии Ҳотам чаро наравӣ, ки халқе бар симоти¹ ӯ гирд омадаанд?» Гуфт:

«Ҳар ки нон аз амали хеш хӯрад,
Миннат аз Ҳотами Той набарад!»

Ман ӯро ба ҳиммат ва чавонмардӣ аз худ бартар дидам».

Ҳ И К О Я Т

Аъробиеро² дидам: дар халқаи чавҳариёни Басра ҳикоят ҳамекард, ки вақте дар биёбоне роҳ гум карда будам ва аз зоди муайяне чизе бо ман намонда ва дил бар ҳалок ниҳода. Ногоҳ кисае ёфтам: пур аз марворид. Ҳаргиз он завқу шодӣ фаромӯш накунам, ки пиндоштам, гандуми бирӣён аст, боз он талхию навмедӣ, ки бидонистам, ки марворид аст!

Дар биёбони хушқу реги равон,
Ташнаро дар даҳон чи дур, чи садаф!
Марди бетӯша к-ӯфтод аз пой,
Бар камарбанди ӯ чи зар, чи ҳазаф!³

Ҳ И К О Я Т

Ҳамчунон дар қои басит⁴ мусофире гум шуда буд ва куту⁵ қувваташ ба охир омада ва дираме чанд бар миён дошт, бисёре бигардид ва раҳ ба ҷое набурд, пас ба саҳтӣ ҳалок шуд. Тоифае бирасиданду дирамҳо диданд: пеши рӯяш ниҳода ва бар хок навишта:

Гар ҳама зарри ҷаъфарӣ⁶ дорад,
Марди бетӯша⁷ барнагирад ком.

¹ Симот — дастархон; ² Аъробӣ — араби бодиянишин; ³ Ҳазаф — сафолпора; ⁴ Қои басит — замини холии паҳновар, биёбон; ⁵ Кут — ғизо, хӯрок; ⁶ Зарри ҷаъфарӣ — тиллои холис; ⁷ Тӯша — хӯроке, ки дар сафар бе худ гиранд.

Дар биёбон фақири сӯхтаро
Шалғами пухта бех, ки нукраи хом!

Х И К О Я Т

Ҳаргиз аз даври замон нанолида будам ва рӯй аз гар-
диши осмон дарҳам накашида, магар вақте ки поям ба-
рахна буд ва иститоати¹ пойпуше надоштам. Ба ҷомеи
Куфа даромадам дилтанг, якеро дидам, ки пой надошт...
Бар бекафшӣ сабр кардам.

Мурғи биръён ба чашми мардуми сер
Қамтар аз барги тарра² бар хон³ аст.
В-онкиро дастгоҳу қувват нест,
Шалғами пухта мурғи биръён аст.

Х И К О Я Т

Бозургонеро⁴ дидам, ки саду панҷоҳ шутур бор
дошт ва чихил бандаву хидматгор. Шабе дар ҷазираи
Кеш маро ба ҳучраи хеш даровард. Ҳама шаб наёра-
мид⁵ аз суханҳои парешон гуфтан, ки «Фалон анборам
ба Туркистон аст ва фалон бизоат ба Ҳиндустон ва ин
қаболаи⁶ фалон замин аст ва фалон чизеро фалон за-
мин⁷». Гоҳ гуфтӣ: «Хотири Искандария дорам, ки ҳа-
вое хуш аст». Боз гуфтӣ: «На, ки даръеи Мағриб⁸ му-
шавваш⁹ аст. Саъдиё, сафари дигар дар пеш аст, агар
он карда шавад, бақияти умри хеш ба гӯшае бини-
шинам». Гуфтам: «Он кадом сафар аст?» Гуфт: «Гӯ-
гирди форсӣ хоҳам бурдан ба Чин, ки шунидам қима-
те азим дорад ва аз он ҷо косаи чинӣ ба Рум орам ва

¹ *Иститоат* — таъвоноӣ, қудрат; ² *Тарра* (*тара*) — қабудиест
монанди пиёзи қабуд, ки онро нонхӯриш мекунам; ³ *Хон* —
дастархон; ⁴ *Бозургон* — савдогар; ⁵ *Наёрамид* — ором наги-
рифт; ⁶ *Қабола* — васиқа, ҳуччати молиқияти замин; ⁷ *Замин*—
(бо ҳарфи зоди арабӣ) зомин, қабил; ⁸ *Даръеи Мағриб* — баҳ-
ри Миёназамин; ⁹ *Мушавваш* — талотумнок.

дебон¹ румӣ ба Ҳинд ва фӯлоди ҳиндӣ ба Ҳалаб ва обгинаи ҳалабӣ ба Яман ва бурди ямонӣ² ба Порс ва аз он пас тарки сафар кунам ва ба дӯконе бинишинам».

Инсоф³, аз ин молихулиё⁴ чандон фуру гуфт, ки беш тоқати гуфтанааш намонд. Гуфт: «Эй Саъдӣ, ту ҳам суҳане бигӯй аз онҳо, ки дидаӣ ва шундаӣ!» Гуфтам:

Он шундастӣ, ки дар саҳрои ғур,
Борсолоре⁵ бияфтод аз сутур⁶.
Гуфт: чашми танги дунёдорро,
Ё қаноат пур кунад, ё хоки ғур!

Ҳ И К О Я Т

Молдореро шундаам, ки ба бухл⁷ чунон маъруф буд, ки Ҳотами Той дар карам⁸. Зоҳири ҳолаш ба неъматӣ дунё ораста ва хиссатӣ⁹ нафси ҷибиллӣ¹⁰ дар вай ҳамчунон муттамаккин¹¹ то ҷое, ки ноне ба ҷоне аз даст надодӣ ва гурбаи Абӯхурайраро¹² ба луқмае нанавохтӣ ва саги асҳоби қаҳф¹³ устухоне наяндохтӣ. Филҷумла, хонаи уро кас надидӣ дар кушода ва суфраи уро сар кушода.

Дарвеш ба ҷуз бӯи таомаш нашунидӣ,
Мурғ аз паси нон хӯрдани ӯ реза наҷидӣ.

¹ Дебо — ҳарир; ² Бурди ямонӣ — матои сафед, ки беҳтарини онро ба мамлакатаи Яман нисбат медиҳанд; ³ Инсоф — дар ин ҷо ба маънии баростӣ, ростӣ гап ҳамин, ки; ⁴ Молихулиё — ҳаёлоти савдоомез, ҳаёлоти хом; ⁵ Борсолор — соҳиби борҳои корвон; ⁶ Сутур — асп ва ҳаҷир; ⁷ Бухл — ҳасисӣ, ҳасосат; ⁸ Карам — саховат, олиҳимматӣ; ⁹ Хиссат — ҳасисӣ; ¹⁰ Ҷибиллӣ — зотӣ, сириштӣ; ¹¹ Муттамаккин — ҷоғирифта; ¹² Абӯхурайра — яке аз саҳобаҳои пайғамбар Муҳаммад; ¹³ Асҳоби қаҳф (ёрони ғор) — назар ба афсонаҳои динӣ ҳафт кас буданд, ки дар замони подшоҳи золим Дақёнус дар як ғор па ноҳ бурда, гӯё сесад сол дар он хоб кардаанд ва ҳамроҳи худ саге ҳам доштаанд.

Шунидам, ки ба даръёи Мағриб-андар рохи Миср баргирифта буд ва хаёли фиръавнӣ дар сар... Бодe му-холифи киштӣ баромад.

Бо табъи малулат чӣ кунад дил, ки насозад,
Шурта¹ ҳама вақте набувад лоиқи киштӣ.

Дасти дуо бароварду фаръёди бефоида кардан ги-рифт.

Дасти тазарруъ² чӣ суд бандаи мӯхточро³,
Вақти дуо бар худой, вақти карам дар бағал.

Аз зару сим роҳате бирасон⁴,
Хештан ҳам таматтуе баргир.
Чунки ин хона аз ту хоҳад монд,
Хиште аз симу хиште аз зар гир⁴.

Овардаанд, ки дар Миср ақориби⁴ дарвеш дошт, ба бақияти моли ӯ тавонгар шуданд ва чомаҳои куҳан ба марги ӯ бидариданд ва ба ивази он хазу димъетӣ⁵ би-буриданд. Ҳам дар он ҳафта якеро дидам аз эшон бар бодпое равон, ғуломе дар пай давон. Бо худ гуфтам:

Ваҳ, ки гар мурда бозгардидӣ,
Ба миёни қабилаву пайванд:
Радди мерос сахттар будӣ
Ворисонро зи марги хешованд.

Ба собиқаи маърифате, ки миёни мо буд, остинаш гирифтаму гуфтам:

¹ *Шурта* — боди мувофик, шамоли нарме, ки баъд аз тӯ-фон мевазад; ² *Тазарруъ* — зорӣ, илтиҷо; ³ *Мӯхточ* — дар ин ҷо ба маънии одами ба ягон кулфат дучоршуда ва мададтала-банда; ⁴ Яъне: фарз кун, ки як хишташ аз нукра асту як хишташ аз тилло; ⁵ *Ақориб*—хешовандон; ⁶ *Хаз*—ҳайвони ваҳ-шие, ки аз пӯшташ пӯстин медӯзанд; ⁷ *Димъетӣ* — навъе аз ма-тоъҳои нозук, ки дар шаҳри Димъети Миср мебофтаанд.

Бихӯр, эй нексирати сарамард,
Қ-он нугунбахт¹ гирд карду² нахӯрд.

Ҳ И К О Я Т

Аблаҳеро дидам: самин³, хилъате⁴ самин дар бар ва
маркабе тозӣ⁵ дар зер ва қасаби⁶ мисрӣ дар сар. Қасе
гуфт: «Саъдӣ, чи гуна ҳамебинӣ ин дебои муаллам⁷ бар
ин ҳайвони лояълам?»⁸ Гуфтам: «Хате зишт аст, ки ба
оби зар навишта аст».

Як талъати зебо, беҳ аз ҳазор хилъати дебо.

Ба одамӣ натавон гуфт монад ин ҳайвон,
Магар дураву⁹ дастору¹⁰ нақши берунаш.
Бигард дар ҳама асбобу мулку ҳастии ӯ,
Ки ҳеҷ чиз набинӣ ҳалол чуз худаш!..

Ҳ И К О Я Т

Дузде гадоеро гуфт, ки шарм надорӣ, ки даст аз
барои ҷаве сим¹¹ пеши ҳар лаим¹² дароз мекуни? Гуфт:

Дасти дароз аз пай як ҳабба¹³ сим
Беҳ, ки бибурранд ба донгеви ним¹⁴!

Ҳ И К О Я Т

Муштзанеро ҳикоят кунанд, ки аз даҳри муҳолиф¹⁵
ба фиғон омада ва ҳалқи фарох аз дасти танг¹⁶ ба ҷое

¹ Нугунбахт — бадбахт; ² Гирд кардан — ғун кардан, ғун-
доштан; ³ Самин (бо ҳарфи сини арабӣ) — фарбеҳ, Самин (бо
ҳарфи сен арабӣ) — қиматбаҳо; ⁴ Хилъат — ҷома; ⁵ Маркаби то-
зӣ — аспӣ араб; ⁶ Қасаб — як навъ шоҳӣ; ⁷ Муаллам — гулдор,
нақшин; ⁸ Лояълам — беилм, нодон; ⁹ Дураву (дурроа) — ли-
боси аз суф дӯхташуда; ¹⁰ Дастор — салла; ¹¹ Сим — нуқра;
¹² Лаим — нокас, хасис; ¹³ Як ҳабба — ба қадри як ҷав, як
реза; ¹⁴ Донг — андозаи вазн, ки баробари ним грамм аст.
Донгеви ним — яку ним донг; ¹⁵ Даҳри муҳолиф — дунёи но-
созгор; ¹⁶ Дасти танг — камбағалӣ.

расида. Шикоят пеши падар бурд ва иҷозат хост, ки азми сафар дорам, магар ба қуввати бозу домани коме фарочанг орам¹.

Фазлу ҳунар зоеъ аст то нанамоянд,
Уд² бар оташ ниҳанду мушк бисоянд.

Падар гуфт: «Эй писар, хаёли маҳол аз сар ба дар кун ва пой қаноат дар домани саломат каш, ки бузургон гуфтаанд: «Давлат на ба кӯшидан аст, чора кам чӯшидан аст.

Қас натавонад гирифт домани давлат ба зӯр.
Кӯшиши бефоидаст вӯсма бар абрӯи кӯр.

Чӣ кунад зӯрманди ворунбахт,
Бозуи бахт беҳ, ки бозуи сахт».

Писар гуфт: «Эй падар, фавоиди³ сафар бисъёр аст— аз нузҳати⁴ хотир ва ҷарри манофеъ⁵ ва дидани аҷоибу шунидани ғароиб ва тафарручи⁶ булдон⁷ муҳовирати хуллон⁸ ва таҳсили ҷоҳу⁹ адаб ва мазиди¹⁰ молу муктасаб¹¹ ва маърифати ёрон¹²у таҷрибати рӯзгорон, чунон ки солиқони тариқат¹² гуфтаанд:

То ба дӯкону хона дар гаравӣ,
Ҳаргиз, эй хом, одамӣ нашавӣ!
Бирав андар ҷаҳон тафарруч кун!
Пеш аз он рӯз, к-аз ҷаҳон биравӣ!

¹ Яъне: мақсадамро ба даст орам; ² Уд — чӯбе, ки дар вақти сӯхтан дуди хушбӯе медиҳад; ³ Фавоид — фоидаҳо; ⁴ Нузҳат — хурсандӣ; ⁵ Ҷарри манофеъ — ба даст овардани манфиатҳо, нафъҳосилкунӣ; ⁶ Тафарруч — тамошо; ⁷ Булдон — шаҳрҳо; ⁸ Муҳовирати хуллон — ҳамсӯҳбатии дӯстон; ⁹ Ҷоҳ — мартаба; ¹⁰ Мазид — зиёдекунӣ, замкунӣ, замкунӣ чизе ба чизе; ¹¹ Муктасаб — чизҳои ба даст даровардашуда; ¹² Солиқони тариқат — пайравони сӯфизм.

Падар гуфт: «Эй писар, маноеи сафар чунин, ки гуфти, бешумор аст, валекин мусаллам¹ панҷ тоифа-рост: нахустин, бозургоне, ки бо вучуди неъмату мук-нат² ғуломону канизон дорад дилевез ва шогирдони чо-бук; ҳар рӯз ба шаҳре ва ҳар шаб ба мақоме ва ҳар дам ба тафарручгоҳе аз наими³ дунё мутаматтеъ⁴:

Мунъим⁵ ба кӯху дашту биёбон ғариб нест,
Ҳар ҷо, ки рафт хайма заду хобгоҳ⁶ сохт.
В-онро, ки бар муроди ҷаҳон нест дастрас,
Дар зодбуми⁷ хеш ғариб асту ношинохт.

Дуйӯм, олиме, ки ба мантиқи⁸ ширин ва қуввати фасоҳату мойи балоғат ҳар ҷо равад, ба хизмати ӯ иқ-дом намоянд⁹ ва икром кунанд;

Вучуди мардуми доно мисоли зарри тилост¹⁰,
Ки ҳар кучо биравад қадру қиматаш донанд.
Бузургзодаи нодон ба шаҳраво¹¹ монад,
Ки дар диёри ғарибаш ба ҳеҷ настонанд.

Сейӯм, хубро, ки даруни соҳибдилон ба муҳоли-тати¹² ӯ майл кунад, ки бузургон гуфтаанд: рӯи зебо марҳаман дилҳои хаста аст ва калиди дарҳои баста. Лоҷарам¹³ сӯхбати ўро ҳама ҷой ғанимат шиносанду хидматашро миннат донанд.

¹ Мусаллам — дар ин ҷо ба маънии дастрас, муассарша-ванда; ² Мукнат — иқтидор, тавоноӣ; ³ Наим — неъматҳо; ⁴ Мутаматтеъ — баҳраманд; ⁵ Мунъим — давлатманд, бой; ⁶ Дар нухай дигар: «боргоҳ сохт»; ⁷ Зодбум — диёри зоидашуда, ватан; ⁸ Мантиқ — нутқ, баён; ⁹ Яъне: хидматашро ба ҷо ме-оранд; ¹⁰ Зарри тилло — тиллоӣ холис; ¹¹ Шаҳраво — пули қоға-зие, ки фақат дар доираи як шаҳр эътибор дошта бошад; ¹² Муҳолият — омезиш, ҳамсӯхбатӣ; ¹³ Лоҷарам — ночор.

Шоҳид он ҷо, ки равад ҳурмату иззат бинад,
В-ар биронанд ба қаҳраш падару модари хеш.
Пари товус дар авроқи¹ масоҳиф² дидам,
Гуфтам: «Ин манзалат³ аз қадри ту мебинам беш».
Гуфт: «Хомӯш, ки ҳар кас, ки ҷамоле дорад,
Ҳар кучо пой ниҳад даст надорандаш пеш...»

Чаҳорӯм, хушовозе, ки ба ханҷараи⁴ довудӣ⁵ об аз
ҷараёну мурғ аз таярон⁶ боздорад, пас ба василати ин
фазилат дили муштоқон сайд кунад ва арбоби маъно ба
мунодими⁷ ӯ рағбат намоянд ва баанвоъ⁸ хидмат
кунанд.

Чи хуш бошад оҳанги нарми ҳазин
Ба гӯши ҳарифони масти сабӯх⁹.
Беҳ аз рӯи зебост овози хуш,
Ки он ҳаззи¹⁰ нафс асту ин қути¹¹ рӯх.

Панҷӯм, пешаваре¹², ки ба саъи бозу кифофе¹³ ҳосил
кунад, то обрӯй аз баҳри нон рехта нагардад, чунон
ки хирадмандон гуфтаанд:

Гар ба ғарибӣ равад аз шаҳри хеш,
Сахтию меҳнат¹⁴ набарад пинадӯз¹⁵.
В-ар ба харобӣ фитад аз мамлакат,
Гурсна хусбад¹⁶ малики¹⁷ Нимрӯз¹⁸.

¹ Авроқ — варақҳо; ² Масоҳиф — ҷамъи мусхаф, қуръонҳо;
³ Манзалат — мартаба; ⁴ Ханҷара — гулӯ; ⁵ Довудӣ — ишора ба
Довуд аст, ки яке аз пайғамбарони мазҳаби Исроил буда, ба
хушовозӣ ном баровардааст; ⁶ Таярон — парвоз; ⁷ Мунодима —
ҳамнишинӣ; ⁸ Баанвоъ — ҳар навъ; ⁹ Сабӯх — шароби пагоҳӣ
нӯшидашуда; ¹⁰ Ҳаз — баҳра, лаззат; ¹¹ Қут — ғизо, хӯрок;
¹² Пешавар — косиб, майдаҳунарманд; ¹³ Кифоф — даромади ба-
рои рӯзгузаронӣ кифоякунанда; ¹⁴ Меҳнат — дар ин ҷо ба маъ-
нии кулфат, машаққат; ¹⁵ Пинадӯз — кӯҳнадӯз; ¹⁶ Хусбидан —
хобидан; ¹⁷ Малик — подшоҳ; ¹⁸ Нимрӯз — номи дуйӯми Сиис-
тон аст, ки як вақтҳо мамлакати мустақил будааст, аммо ҳо-
зир як вилояти Эрон аст дар сарҳадди Афғонистон.

Чунин сифатҳо, ки баён кардам, эй фарзанд, дар сафар мӯчиби¹ чамъияти хотир аст ва дсияи² тибби³ айш ва он, ки аз ин ҷумла бебаҳра аст, ба ҳаёли ботил дар ҷаҳон биравад ва дигар касаш ному нишон нашунавад.

Ҳар он ки гардиши гетӣ ба кини у бархост,
Ба ғайри маслиҳаташ раҳбарӣ кунад айём.
Қабӯтаре, ки дигар ошъён нахоҳад дид,
Қазо ҳамебарадаш то ба сӯи донаю дом».

Писар гуфт: «Эй падар, қавли ҳукаморо⁴ чи гуна муҳолифат кунам, ки гуфтаанд: ризқ агарчи мақсум⁵ аст, ба асбоби ҳусули⁶ он тааллуқ⁷ шарт аст, ва бало, агарчи мақдур⁸, аз абвоби духули⁹ он эҳтироз¹⁰ воҷиб.

Ризқ агар чанд бегумон бирасад,
Шарти ақл аст ҷустан аз дарҳо.
Гарчи кас бе аҷал нахоҳад мурд,
Ту марав дар даҳони аждарҳо!

Дар ин сурат, ки манам, бо пили дамон бизанам ва бо шери жаён панҷа дарафканам. Пас маслиҳат он аст, эй падар, ки сафар кунам, ки аз ин беш тоқати бенавой надорам.

Чун мард дарфитод зи ҷою мақоми хеш,
Дигар ҷӣ ғам хӯрад, ҳама офоқ¹¹ ҷои ўст.

¹ Мӯчиб — сабаб, боис; ² Доия — ин ҳам ба маънии сабаб ва боис; ³ Тиб — ҳубӣ, хушӣ; ⁴ Ҳукамо — ҳакимон; ⁵ Мақсум — қисмшуда, муайяншуда (дар тақдир); ⁶ Асбоби ҳусул — во-ситаҳои бадастоварӣ; ⁷ Тааллуқ — даст дароз кардан, кӯши-дан; ⁸ Мақдур — дар тақдир пешбинишуда; ⁹ Абвоби духул — дарҳои даромад; ¹⁰ Эҳтироз — парҳез, худдорӣ; ¹¹ Офоқ — мам-лакато, олам.

Шаб ҳар тавонгаре ба сарое ҳамеравад,
Дарвеш, ҳар кучо, ки шаб ояд, сарои ӯст».

Ин бигуфту падарро видоъ кард ва ҳиммат
хосту¹ равон шуд ва бо худ ҳамегуфт:

Ҳунарвар² чу бахташ набошад ба ком,
Ба ҷое равад, к-аш надонанд ном³.

Ҳамчунин то бирасид ба канори обе, ки санг аз са-
лобати ӯ бар санг ҳамеомад ва хурушаш ба фарсанг⁴
мерафт.

Саҳмгин⁵ обе, ки мурғобӣ дар ӯ эмин набудӣ,
Қамтарин мавҷ осӣёсанг аз канораш даррабудӣ.

Гуруҳе мардумонро дид: ҳар як ба курозае⁶ дар
меъбар⁷ нишаста ва рахти сафар баста. Ҷавонро дасти
ато баста буд, забони сано⁸ баркушуд, чандон ки зорӣ
кард, ёрӣ накарданд.

Бе зар натавонӣ, ки кунӣ бар кас зӯр,
В-ар зар дорӣ, ба зӯр мӯҳтоҷ най.

Маллохи⁹ бемурувват ба ханда баргардиду гуфт:

«Зар надорӣ, натавон рафт ба зӯр аз дарьё,
Зӯри даҳ мард ҷӣ бошад? Зари як мард биёр!»

¹ Яъне: дуо талабид; ² *Ҳунарвар* — каси боҳунар, мохир;
³ *К-аш-ки* — ўро; Мазмуни байт: агар одами боҳунар бетолеъ
бошад, ба ҷое меравад, ки ҳатто номашро ҳам намедонанд;
⁴ *Фарсанг* — андозаи дарозӣ, ки наздик ба шаш километр аст;
⁵ *Саҳмгин* — даҳшатнок; ⁶ *Куроза* — пули майда; ⁷ *Меъбар* —
киштӣ; ⁸ *Сано* — мадх, таърифу тавсиф; ⁹ *Маллоҳ* — киштирон.

Чавонро дил аз таънаи маллоҳ ба ҳам баромад¹, хост ки аз *ӯ* интиқом кашад. Қиштӣ рафта буд, овоз доду гуфт: «Агар бад-ин чома, ки пӯшидаам, қаноат кунӣ, дареғ нест. Маллоҳ тамаъ кард ва қиштӣ бозгардонид.

Бидӯзад шараҳ² дидаи ҳушманд,
Дарорад тамаъ мурғу моҳӣ ба банд.

Чандон, ки ришу гиребонаш ба дасти чавон афтод, ба худ даркашид ва бе муҳобо³ кӯфтан гирифт. Ёраш аз қиштӣ ба дар омад, то пуштӣ⁴ кунад, ҳамчунон⁵— дуруштӣ дид ва пушт бидод⁶. Ҷуз ин чора надоштанд, ки бо *ӯ* ба мусолиҳат гароянд⁷ ва ба учрат мусолиҳат⁸ намоянд.

Чу парҳош⁹ бинӣ таҳаммул биёр,
Ки саҳлӣ¹⁰ бибандад дари корзор¹¹.
Ба ширинзабониву лутфу хушӣ
Тавонӣ, ки пиле ба мӯе кашӣ.
Латофат¹² кун он ҷо, ки бинӣ ситез,
Набуррад қазӣ нармро теғи тез.

Ба узри мозӣ¹³ дар қадамаш фитоданд ва бўсае чанд ба нифоқ¹⁴ бар сару чашмаш доданд. Пас ба қиштӣ дароварданд ва равон шуданд, то бирасиданд ба сутуне, ки аз иморати Юнон дар об истода буд. Маллоҳ гуфт: «Қиштиро ҳалал аст¹⁵, яке аз шумо, ки диловартар аст, бояд ки бад-ин сутун биравад ва хитомӣ¹⁶ қиштӣ бигирад, то иморат¹⁷ кунем». Чавон ба ғу-

¹ Яъне, ранҷид, қахраш омад; ² *Шараҳ* — хирс, тамаъ; ³ *Муҳобо* — худдорӣ; ⁴ *Пуштӣ* — мадад, ёрмандӣ; ⁵ *Ҳамчунон* — *ӯ* ҳам; ⁶ Яъне: ба ақиби худ гурехт; ⁷ Яъне: бо *ӯ* сулҳ кунанд; ⁸ Яъне: аз пули кирои қиштӣ чашм пӯшанд; ⁹ *Парҳош* — ҷанг, низоъ; ¹⁰ *Саҳлӣ* — нармӣ, мулоимат; ¹¹ *Корзор* — ҷанг; ¹² *Латофат* — нармӣ дар муомила; ¹³ Яъне: ба узрҳои он чи шуда гузашт; ¹⁴ *Ба нифоқ* — бо дурӯягӣ, мунофиқона; ¹⁵ Яъне: қиштӣ шикаст ёфтааст; ¹⁶ *Хитом* — ресмони қиштӣ; ¹⁷ *Иморат* — таъмир, ремонт.

рури диловарӣ, ки дар сар дошт, аз хасми¹ дилозурда наандешид ва қавли ҳукамо мӯътабар надошт, ки гуфтаанд: «Ҳар киро ранче ба дил расонидӣ, агар дар ақиб он сад роҳат бирасонӣ, аз подоши² он як ранчиш эмин мабош, ки пайкон³ аз ҷароҳат бадарояду озор дар дил бимонад».

Чӣ хуш гуфт Бектош⁴ бо хайлтош⁵.

Чу душман хорошидӣ, эмин мабош!

Машав эмин ки тангдил гардӣ,

Чун зи дастат диле ба танг ояд.

Санг бар бораи ҳисор⁶ мазан,

Ки бувад к-аз ҳисор санг ояд!

Чандон, ки⁷ миқвади⁸ киштӣ ба соид⁹ барпечид ва болои сутун рафт, маллоҳ зимом¹⁰ аз кафаш даргусалонид¹¹ ва киштӣ биронд, бечора мутаҳайир¹² бимонд, рӯзе ду балову меҳнат кашид ва сахтӣ дид, сейӯм рӯз хобаш гиребон гирифт ва ба об андохт. Баъд аз шабонарӯзе дигар бар канор афтод, аз ҳаёташ рамаке¹³ монда; барги дарахтон хӯрдан гирифту беҳи гиёҳон баровардан, то андаке қувват ёфт. Сар дар биёбон ниҳоду ҳамерафт, то ташнаву бетоқат ба сари ҷоҳе расид: қавме бар ӯ гирд омада ва шарбате¹⁴ об ба пашизе¹⁵ ҳаеомомиданд¹⁶. Ҷавонро пашизе набуд, талаб

¹ *Хасм* — душман; ² *Подош* — мукофоти бад, яъне ҷазо; ³ *Пайкон* — нӯги оҳанини тири камон; ⁴ *Бектош* — 1) номӣ подшоҳи Хоразм, 2) номӣ паҳлавон; ⁵ *Хайлтош* — 1) сипоҳиёне, ки ҳама аз як тоифа бошанд, 2) (рафиқ, ҳамсаф; ⁶ *Бораи ҳисор* — девори қалъа; ⁷ *Чандон, ки* — ҳамин, ки; ⁸ *Миқвад* — ресмони махсус барои кашидани киштӣ; ⁹ *Соид* — мобайни банди даст ва оринҷ; ¹⁰ *Зимом* — ресмони киштибандӣ; ¹¹ *Даргусалонид* — кушода сардод; ¹² *Мутаҳайир* — ҳайрон; ¹³ *Рамак* — нафаси охирин; ¹⁴ *Шарбате об* — як қулт об; ¹⁵ *Пашиз* — пули сиёҳ; ¹⁶ *Ошомидан* — нушидан.

кард¹ ва бечорагӣ намуд, раҳмат² наёварданд, дасти тааддӣ дароз кард, муяссар нашуд. Ба зарурат тανε чандро фуру кӯфт. Мардон ғалаба карданду бе муҳо- бо бизаданд ва маҷруҳ шуд.

Пашша чу пур шуд, бизанад пилро
Бо ҳама тундиву салобат³, ки уст.
Мӯрчагонро чу бувад иттифок,
Шери жаёнро⁴ бидаронанд пӯст.

Ба ҳукми зарурат дар паи корвоне афтоду бирафт. Шабонгоҳ бирасиданд ба мақоме ки аз дуздон пурхатар буд. Корвониёнро дид: ларза бар андом афтода ва дил бар ҳалок ниҳода. Гуфт: «Андеша мадоред, ки яке манам дар ин миён, ки ба танҳо панҷоҳ мардро ҷавоб диҳам ва дигар ҷавонон ҳам ёрӣ кунанд! «Ин бигуфт ва мардуми корвонро ба лофи ӯ дил қавӣ гашт; ба сӯҳбаташ шодмонӣ карданд ва ба зоду⁵ обаш даст- гири вочиб донистанд. Ҷавонро оташи меъда боло ги- рифта буду инони тоқат аз даст рафта. Лукмае чанд аз сари иштиҳо тановул кард ва даме чанд об дар са- раш ошомид⁶ то деви дарунаш биёромид ва бихуфт. Пирамарде ҷаҳондида дар он миён буд, гуфт: «Эй ёрон, ман аз ин бадрақай⁷ шумо андешанокам, на чандон ки аз дуздон, чунон ки ҳикоят кунанд, араберо дираме чанд гирд омада буд ва ба шаб аз ташвиши лӯриён⁸ дар хона танҳо хобаш намебурд. Якеро пеши худ овард, то ваҳшати танҳой ба дидори ӯ мунсариф⁹ кунад ва шабе чанд дар сӯҳбати ӯ буд, чандон ки бар дирамҳо-

¹ *Талаб* — дар ин ҷо ба маънии илтимос, хоҳиш; ² *Раҳмат* — лилсӯзӣ, раҳм; ³ *Салобат* — ҳайбат, сахтӣ, маҳкамӣ; ⁴ *Жаён* — хашмгин; ⁵ *Зод* — озуқа, хӯрок; ⁶ *Яъне*: аз болои хӯрок чанд қулт об ҳам нӯшид; ⁷ *Бадрақа* — роҳбари корвон; ⁸ *Лӯриён* — лӯлиён; ⁹ *Мунсариф* — дур, бартараф.

яш иттилоъ¹ ёфт, бибурд² ва сафар кард. Бомдодон диданд арабро: гиръён ва урьён. Гуфтанд: «Ҳол чист? Магар он дирамҳои туро дузд бурд?» Гуфт: «Ло, валлоҳ³ бадрақа бурд!»

Ҳаргиз эмин зи мор наншастам,
Ки бидонистам он чи хислати ӯст.
Заҳми дандони душмане батар аст,
Ки намояд ба чашми мардум дӯст!

Чӣ донед, агар ин ҳам аз ҷумлаи дуздон бошад, ки ба айёри дар миёни мо таъбия шудааст⁴, то ба вақти фурсат ёронро хабар кунад. Маслиҳат он бинам, ки мар ӯро хуфта бимонем ва биронем⁵. Ҷавонро тадбири пир устувор омад ва маҳобате⁶ аз муштзан дар дил гирифтанду рахт⁷. Бардоштанд ва ҷавонро хуфта бигузоштанд. Он гоҳ хабар ёфт, ки офтобаш дар китф тофт, сар баровард: корвон рафта дид. Бечора басте бигардиду раҳ ба ҷое набурд; ташнаву бенаво рӯй бар хок ва дил бар ҳалок ниҳода ҳамегуфт:

Дурушти кунад бо ғарибон касе,
Ки нобуда бошад, ба ғурбат⁸ басте.

Мискин дар ин суҳан буд, ки подшоҳписаре ба сайд аз лашкариён дур афтода буд, болои сараш истода ҳамешунид ва дар ҳайъаташ⁹ ниғаҳ мекард: сурати зоҳираш покиза ва сифати ҳолаш парешон. Пурсид: «Аз кучой ва бад-ин ҷойгаҳ чун афтодӣ?» Бархе¹⁰ аз он чи бар

¹ Иттилоъ — хабар, огоҳӣ; ² Бибурд — дуздид; ³ Ло, валлоҳ — не, қасам, ба худо; ⁴ Таъбия шудан — ҷо гирифтанд; ⁵ Яъне: корвонро ба роҳ дарорем; ⁶ Маҳобат — тарс, ҳарос; ⁷ Рахт — асбобу анҷом; ⁸ Ғурбат — ғарибӣ; ⁹ Ҳайъат — дар ин ҷо ба маънии афт, шамоил; ¹⁰ Бархе — баъзе.

сари *ӯ* рафта буд, иода кард¹. Маликзодаро бар ҳоли табоҳи *ӯ* раҳмат омад. Хилъату неъмат дод ва мӯътамаде² бо вай фиристод, то ба шаҳри хеш омад. Падар ба дидори *ӯ* шодмонӣ кард ва бар саломати ҳолаш шукр гуфт. Шабонгаҳ аз он чи бар сари *ӯ* рафта буд, аз ҳолати киштӣ ва ҷаври маллоҳ ва рӯстониён³ бар сари чоҳ ва ғадри⁴ корвониён бо падар мегуфт. Падар гуфт: «Эй писар, нагуфтамат ҳангоми рафтан, ки тихидастони⁵ дастӣ далерӣ баста асту сарпанҷаи шерӣ шикаста.

Чи хуш гуфт он тихидасти силаҳшӯр⁶,
Цаве зар беҳтар аз панҷоҳ ман зӯр⁷».

Писар гуфт: «Эй падар, ҳароина то ранҷ набарӣ, ганҷ барнадорӣ ва то ҷон дар хатар наниҳӣ, бар душман зафар наёбӣ ва то дона парешон накунӣ, хирман барнагири! Набинӣ, ки ба андак моя ранҷе, ки бурдам, чӣ таҳсили роҳат кардам ва ба неше, ки хӯрдм, чӣ моя⁸ асал овардам?

Гарчи берун зи ризқ натвон хӯрд,
Дар талаб коҳилӣ⁹ нашояд кард!

Ғаввос¹⁰ агар андеша кунад коми наҳанг,
Ҳаргиз накунад дурри гаронмоя¹¹ ба чанг.

Осиёсанги зерин мутаҳаррик¹² нест, лочарам, таҳаммули бори гарон ҳамекунад.

1 *Иода кардан* — нақл кардан; 2 *Мӯътамад* — одами дилпуршаванда; 3 *Рӯстой* — деҳқон; 4 *Ғадр* — ҳила, макр; 5 *Тихидастон* — қашшоқон, фақирон; 6 *Силаҳшӯр* — ҷанговар; 7 *Яъне*: ба андозаи як ҷав тилло аз як олам зӯр беҳтар аст; 8 *Чӣ моя* — чӣ миқдор; 9 *Коҳилӣ* — танбалӣ, сустӣ; 10 *Ғаввос* — ғўтазанандае, ки ба зерии оби баҳр фуру рафта аз он ҷо садаф ба даст меоварад (аз садаф дурру марворид ҳосил карда мешавад); 11 *Гаронмоя* — гаронбаҳо, пурқимат; 12 *Мутаҳаррик* — ҳаракаткунанда.

Чӣ хӯрад шери шарза¹. дар бунӣ ғор?
Бози афтодаро чӣ қут бувад?
То ту дар хона сайд хоҳӣ кард,
Дасту поят чу анкабут² бувад!»

Падар гуфт: «Эй писар, туро дар ин навбат фалак ёварӣ кард ва иқбол раҳбарӣ, ки соҳибдавлате дар ту расид ва бар ту бубахшоид ва касри ҳолатро³ ба тафаккуде⁴ ҷабр кард⁵ ва чунин иттифоқ нодир⁶ афтад ва бар нодир ҳукм натавон кард. Зинҳор, то бад-ин тамаъ дигар бора гирди валаъ⁷ нагардӣ!

Сайёд на ҳар бор шикоре бибарад,
Афтад, ки яке рӯз палангаш бидарад.

Чунон ки якеро аз мулуки Порс нигине гаронмоя бар ангуштарӣ буд. Боре ба ҳукми тафарруч⁸ бо тане чанд хосон ба Мусаллон⁹ Шероз бурун рафт, фармуд то ангуштарино бар гунбази Азуд насб карданд,¹⁰ то ҳар ки тир аз ҳалқаи ангуштарӣ бигузаронад, хотам¹¹ ўро бошад. Иттифоқан чаҳорсад ҳукмандоз¹² ки дар хидмати ў буданд, ҷумла хато карданд, магар кӯдаке, ки бар боми рабате ба бозича тир аз ҳар тарафе меандохт, боди сабо тири ўро ба ҳалқаи ангуштарӣ бигузаронид ва хилъату неъмат ёфт ва хотам ба вай арзонӣ доштанд¹³. Писар тиру камонро бисӯхт. Гуфтанд: «Чаро чунин кардӣ?» Гуфт: «То равнақи нахустин бар ҷой монад»!

¹ Шарза — хашмгин; ² Анкабут — тортанак; ³ Касри ҳол — бади ҳол, парешонҳоӣ; ⁴ Тафакқуд — дилҷӯӣ, ҳолпурсӣ; ⁵ Ҷабр кардан — дар ин ҷо ба маънии беҳтар кардан, беҳбудӣ овардан; ⁶ Нодир — бисёр кам, камёб; ⁷ Валаъ — хирс, тамаъ; ⁸ Тафарруч — тамошо; ⁹ Мусалло — номи идғоҳи Шероз, ки қабри Ҳофиз дар он ҷост; ¹⁰ Насб кардан — ҷой гирондан, шинондан; ¹¹ Хотам — нигини ангуштарин; ¹² Ҳукмандоз — тирандози мохир ва беҳато зананда; ¹³ Яъне: нигинро ба вай ҳадя карданд.

Ғаҳ бувад, к-аз ҳаками равшанрой
Барнаёяд дуруст тадбире.
Гоҳ бошад, ки кӯдаке нодон,
Ба ғалат бар ҳадаф¹ занад тире».

Х И К О Я Т

Дарвешеро шунидам, ки ба ғоре-дар нишаста буд
ва дар ба рӯи ҷаҳониён баста ва мулуку² ағниёро³
дар ҷашми ҳиммати ӯ шавкату ҳайбат намонда.

Ҳар ки бар худ дари суол⁴ кушод,
То бимирад ниёзманд бувад.
Оз⁵ бигзору подшоҳӣ кун,
Гардани бетамаъ баланд бувад!

Яке аз мулуки он тараф ишорат кард, ки таваққу⁶
ба карами ахлоқи мардон чунин аст, ки ба намак бо мо-
мувофиқат кунанд. Шайх ризо дод, ба ҳукми он, ки
иҷобати⁷ даъват суннат аст. Дигар рӯз малик ба узри
кудумаш рафт. Обид аз ҷой барҷаст ва дар канораш
гирифтӯ талаттуф⁸ кард ва сано гуфт. Чун ғоиб шуд,
яке аз асҳоб⁹ гуфт шайхро, ки чандин мулотифат¹⁰ ки
имрӯз бо подшоҳ кардӣ, хилофи одат буд ва дигар на-
дидаем». Гуфт: «Нашунидаӣ, ки гуфтаанд:

Ҳар киро бар симот¹¹ биншастӣ,
Воҷиб омад ба хидматаш бархост.

Гӯш тавонад, ки ҳама умр вай,
Нашнавад овози дафу чангу най,

¹ Ҳадаф — нишона; ² Мулук — подшоҳон; ³ Ағниё — ҷамъи
ғанӣ, боён; ⁴ Суол — талабандагӣ, гадоӣ; ⁵ Оз — хирс, тамаъ;
⁶ Таваққуъ — ҷашмдошт, умед; ⁷ Иҷобат — қабул; ⁸ Талаттуф —
лутфу меҳрубонӣ; ⁹ Асҳоб — ёрон, рафиқон; ¹⁰ Мулотифат —
лутфу меҳрубонӣ, ¹¹ Симот — дастархон.

Дида шикебад¹ зи тамошон боғ,
Бе гулу насрин² ба сар орад димоғ.
В-ар набувад болиши огандапар³,
Хоб тавон кард ҳачар⁴ зери сар.
В-ар набувад дилбари ҳамхоба пеш,
Даст тавон кард дар оғуши хеш.
В-ин шиками беҳунари печ-печ
Сабр надорад, ки бисозад ба ҳеч.

¹ Шикебидан — сабр кардан; ² Насрин — гули сафеди хуш-
бӯй, ки онро наставан ҳам меноманд; ³ Оғандапар — пур аз
пар; ⁴ Ҳачар — санг.

Боби чаҳорӯм

ДАР ФАВОИДИ¹ ХОМУШИ

Х И К О Я Т

Якero аз дӯстон гуфтам: «Имтинои² сухан гуфтанам ба иллоти³ он ихтиёр омадааст, ки ғолиби авқот⁴ дар сухан неку бад иттифоқ афтад ва дидаи душманон чуз бар бадӣ намояд». Гуфт: «Душман он беҳ, ки некӣ набинад».

Хунар ба чашми адоват бузургтар айб аст,
Гул аст Саъдию дар чашми душманон хор аст!

Нури гетифурузи⁵ чашмаи хур,⁶
Зишт бошад ба чашми мушаки кур.

Х И К О Я Т

Бозургонero ҳазор динор хасорат⁷ афтод. Писарро гуфт: «Набойд, ки ин сухан бо касе дар миён ниҳӣ!» Гуфт: «Эй падар, фармон турост, нагуям, валекин хоҳам маро бар фоидаи ин мутталеъ⁸ гардонӣ, ки масли-

¹ *Фавоид* — фоидаҳо; ² *Имтиноъ* — худдорӣ аз коре; ³ *Иллат* — сабаб, боис; ⁴ *Ғолиби авқот* — аксари вақтҳо; ⁵ *Гетифуруз* — оламафруз, ҷаҳонтоб; ⁶ *Хур* — офтоб; ⁷ *Хасорат* — зарар, зиён; ⁸ *Мутталеъ* — боҳабар, огоҳ.

хат дар ниҳон доштан чист?» Гуфт: «То мусибат ду на-
шавад: яке нуқсони моя¹ ва дигар шамотати² ҳамсоя.

Мағӯ андӯҳи хеш бо душманон,
Ки «лоҳавл»³ гӯянд шодикунон.

Ҳ И Қ О Я Т

Чавоне хирадманд аз фунуни фазоил⁴ ҳаззе⁵ вофир⁶
дошт ва табъе нофир⁷; чандон ки дар маҳофили⁸ дониш-
мандон нишастӣ, забон аз сухан бибасти. Боре падараш
гуфт: «Эй писар, ту низ он чӣ донӣ, бигӯй!» Гуфт: «Тар-
сам, ки бипурсанд, аз он чи надонам ва шармсорӣ барам.

Нашунидӣ, ки сӯфие мекӯфт:
Зери наълайни⁹ хеш меҳе чанд.
Остинаш гирифт сарҳанге¹⁰,
Ки биё, наъл бар сутурам¹¹ банд!»

Ҳ И Қ О Я Т

Ҷолинус¹² аблаҳеро дид: даст дар гиребони дониш-
манде зада ва беҳурматӣ хамекард. Гуфт: «Агар ин
доно будӣ, кори вай бо нодон бад-ин ҷо нарасидӣ.

Ду оқилро набошад кину пайкор¹³,
На доное ситезад бо сабукбор¹⁴,
Агар нодон ба ваҳшат сахт гӯяд,
Хирадмандаш ба нармӣ дил бичӯяд,

¹ Яъне: кам шудани сармоя; ² *Шамотат* — захрханда, таъ-
назанӣ; ³ *Лоҳавл* — калимаи нидоест, барои изҳори шодмонӣ
ё тааҷҷуб; ⁴ *Фунуни фазоил* — қисмҳо ва соҳаҳои дониш;
⁵ *Ҳаз* — баҳра; ⁶ *Вофир* — фаровон; ⁷ *Нофир* — нафраткунанда
(аз ғапзани бисёр); ⁸ *Маҳофил* — маҷлисҳо; ⁹ *Наълайн* — пой-
афзоли бепошнаи шиппакмонанд; ¹⁰ *Сарҳанг* — сардори лаш-
кар; ¹¹ *Сутур* — асп; ¹² *Ҷолинус* — Номи арабишудан як ҳа-
кими машҳури Юнони қадим; ¹³ *Пайкор* — ҷанг; ¹⁴ *Сабукбор* —
одами сабук, камақл.

Ду соҳибдил ниғаҳ доранд мӯе,
Ҳамедун¹ саркаше в-озармҷӯе².
В-агар бар ҳар ду ҷониб ҷоҳилонанд,
Агар занҷир бошад, бигсалонанд³.
Якero зиштхӯе дод дашном,
Тахаммул карду гуфт: «Эй хубфарҷом⁴,
Батар з-онам, ки ҳоҳӣ гуфтан онӣ⁵,
Қи донам, айби ман чун ман надонӣ!

Ҳ И К О Я Т

Саҳбони Воилро⁶ дар фасоҳат беназир ниҳодаанд⁷
ба ҳукми он, ки бар сари ҷамъ соли сухан гуфти ва лаф-
зе муқаррар⁸ накарди ва агар ҳамон иттифок афтодӣ,
ба иборате дигар бигуфти. ва аз ҷумлаи одоби нуда-
мон⁹ мулук яке ин аст.

Сухан гар чи дилбанду ширин бувад,
Сазовори тасдиқу таҳсин бувад,
Чу як бор гуфти, мағӯ боз пас,
Қи ҳалво чу якбор хӯрданд, бас!

Ҳ И К О Я Т

Якero аз ҳукамо шунидам, ки мегуфт: «Ҳаргиз касе
ба ҷаҳли хеш иқрор накардааст, магар он кас, ки чун
дигаре дар сухан бошад, ҳамчунон ногуфта, сухан
оғоз¹⁰ кунад.

Суханро сар аст, эй хирадманду бун,
Маёвар сухан дар миёни сахун.
Худованди тадбиру фарҳангу¹¹ ҳуш,
Нағӯяд сухан то набинад ҳамуш,

¹ Ҳамедун — ҳамчунин, инчунин; ² Озармҷӯй — одами бо-
ҳаё, баобру; ³ Бигсалонанд — мекананд, пора мекунанд; ⁴ Хуб-
фарҷом — оқибаташ нек; ⁵ Онӣ — он ҳастӣ. ⁶ Саҳбони Воил—
сухандони машҳури араб; ⁷ Ниҳодаанд — шумурдаанд; ⁸ Му-
қаррар — тақрор; ⁹ Нудамон — надимон, ҳамсӯҳбатон; ¹⁰ Оғоз—
сар, ибтидо; ¹¹ Худованд — соҳиб, дорои чизе; фарҳанг — до-
ниш, маърифат.

Ҳ И Қ О Я Т

Тане чанд аз бандагони Махмуд гуфтанд Ҳасани Маймандиро, ки «султон имрӯз туро чӣ гуфт дар фалон маслиҳат?» Гуфт: «Бар шумо ҳам пӯшида набошад»¹ Гуфтанд: «Он чи бо ту гӯяд, ба амсоли мо² гуфтан раво надорад». Гуфт: «Ба эътимоди он, ки донад, ки нагӯям, пас чаро ҳамепурсед?»

На ҳар сухан, ки барояд, бигӯяд аҳли шинохт³,
Ба сирри шоҳ сари хештан нашоёд бохт.

Ҳ И Қ О Я Т

Яке аз шуаро⁴ пеши амири дуздон рафт ва саное⁵ бар ӯ бигуфт: Фармуд то чома аз ӯ баркананд ва аз деҳ бадар кунанд. Мискин бараҳна ба сармо ҳамерафт. Сагон дар кафои вай афтоданд, хост то санге бардо-
рад ва сагонро дафъ кунад, замин ях гирифта буд, очиз шуду гуфт: «Ин чӣ ҳаромзода мардумонанд, сагро ку-
шодаанду сангро баста!»

Амир аз ғурфа⁶ бидиду бишунид ва бихандид,
гуфт: «Эй ҳаким, аз ман чизе бихоҳ!» Гуфт: «Чомаи
худ меҳоҳам, агар инъом фармой.

Умедвор бувад одамай ба хайри касон,
Маро ба хайри ту уммед нест, шар⁷ марасон!»

Солори⁸ дуздонро бар ӯ раҳмат омад ва чома боз-
фармуд⁹ ва қабопӯстине бар ӯ мазид карду дираме
чанд¹⁰.

¹ Яъне: ба шумо ҳам мегӯяд; ² Амсоли мо — монанди мо, мо барин касон; ³ Аҳли шинохт — одами коршинос, одами бофаросат; ⁴ Шуаро — шонрон; ⁵ Сано — ҳамд, таърифу тавсиф; ⁶ Ғурфа — болохонаи болон дарвоза; ⁷ Шар — бадӣ; ⁸ Солор — саркарда; ⁹ Яъне: гардонда дод; ¹⁰ Яъне: ба болон чомааш як пӯстину камтар пул ҳам дод.

Ҳ И Қ О Я Т

Хатибе¹ карехуссавт² худро хушовоз пиндоштӣ ва фаръеди беҳуда бардоштӣ...

Мардуми қарья³ ба иллати ҷоҳе, ки дошт балияташ⁴ мекашиданд ва азияташро⁵ маслиҳат намедиданд, то яке аз хутабои⁶ он иқлим, ки бо ӯ адовате ниҳонӣ дошт, боре ба пурсиш омада будаш, гуфт: «Туро хобе дидаам, хайр бод!» Гуфто: «Чӣ дидӣ?» Гуфт: «Чунон дидаме, ки туро овози хуш буд ва мардумон аз анфоси⁷ ту дар роҳат». Хатиб андар ин лахте⁸ бияндешиду гуфт: «Ин муборак хоб аст, ки дидай, ки маро бар айби худ воқиф гардондӣ. Маълум шуд, ки овози нохуш дорам ва халқ аз баланд хондани ман дар ранҷ; тавба кардам, ки аз ин пас хутба нагуям, магар ба оҳистагӣ.

Аз сӯҳбати дӯсте баранҷам,
Қ-ахлоқи бадам ҳасан⁹ намояд.
Айбам ҳунару камол бинад,
Хорам гулу ёсуман намояд.
Ку¹⁰ душмани шӯхчашми бебок?
То айби маро ба ман намояд!

Ҳ И Қ О Я Т

Яке дар масҷиди Санҷор ба татаввӯ¹¹ бонги намоз гуфтӣ ба адое, ки мустамеонро¹² аз ӯ нафрат будӣ ва соҳиби масҷид амире буд одили нексират; намехосташ, ки дилозурда гардад, гуфт: «Эй ҷавонмард, ки

¹ Хатиб — муллои хутбахон, ваъзгӯй; ² Карехуссавт — бадовоз, овозаш нофорам; ³ Қарья — деҳа; ⁴ Балият — бало; ⁵ Яъне: ба ӯ азият доданро; ⁶ Хутабо — хатибон, ҷамъи хатиб; ⁷ Анфос — ҷамъи нафас; ⁸ Лахте — каме, андаке; ⁹ Ҳасан — хуб, нек; ¹⁰ Ку — қучост; ¹¹ Татаввӯ — барои савоб (на аз рӯи адои фарзу суннат); ¹² Мустамеон — шунавандагон.

масҷидро муаззинонанд¹ қадим, ҳар якеро панҷ динор мураттаб доштаам, туро даҳ динор медиҳам, то чое дигар равӣ». Бар ин қавл иттифоқ карданду бирафт. Пас аз муддате дар гузар² пеши амир бозомаду гуфт: «Эй худованд, бар ман ҳайф кардӣ, ки ба даҳ динор аз он буқъа³ бадар кардӣ, ки ин чо ки рафтаам, бист динорам ҳамедиханд, то чои дигар равам ва (лекин) қабул намекунам». Амир аз ханда беҳуд гашту гуфт: «Зинҳор, то наситонӣ, ки ба панҷоҳ розӣ гарданд!»

Ба теша кас нахарошад зи рӯи хоро гил,
Чунон ки бонги дурушти ту мехарошад дил!

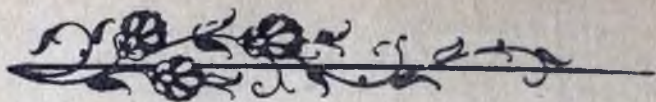
Ҳ И Қ О Я Т

Нохушовоз⁴ ба бонги баланд қуръон ҳамехонд. Соҳибдиле бар ӯ бигузашту гуфт: «Туро мушоҳира⁵ чанд аст!» Гуфт: «Ҳеҷ». Гуфт: «Пас заҳмати худ чандин чаро ҳамедихӣ?» Гуфт: «Аз баҳри худо мехонам». Гуфт: «Аз баҳри худо, махон!»

Гар ту қуръон бар ин наMAT⁶ хонӣ,
Бибарӣ равнақи мусулмонӣ!».

¹ Муаззин — азонгӯй; ² Гузар — роҳ; ³ Буқъа — хона, манзил, сарзамин; ⁴ Нохушовоз — бадовоз; ⁵ Мушоҳира — моҳона, маош; ⁶ Намат — тарз, равиш.

Боби панҷум

ДАР ИШҚ ВА ҶАВОНИ

Ҳ И К О Я Т

Ҳасани Маймандиро ¹ гуфтанд: «Султон Маҳмуд чандин бандаи соҳибчамол дорад, ки ҳар яке бадеи ² ҷаҳонеанд, чи гуна афтодааст ³, ки бо ҳеҷ як аз эшон майлу муҳаббате надорад, чунон ки бо Аёз, ки зиёдат ҳусне надорад?» Гуфт: «Ҳар чи ба дил фуру ояд, дар дида наку намояд.

Ҳар ки султон муриди ӯ бошад,
Гар ҳама бад кунад, наку бошад.
В-он киро подшаҳ бияндозад ⁴,
Қасаш аз хайли хона ⁵ нанвозад.

Қасе ба дидаи инкор агар нигоҳ кунад,
Нишони сурати Юсуф диҳад ба ноҳубӣ ⁶

¹ *Маймандӣ* — вазири султон Маҳмуд; ² *Бадеъ* — зебо, хуш-
рӯ; ³ *Яъне*: чӣ тавр шудааст; ⁴ *Бияндозад* — аз назараш дур
кунад; ⁵ *Хайли хона* — аҳли хонадон, ⁶ *Яъне*: афти Юсуфро
ҳам баднамо гуфта тасвир мекунад.

В-агар ба чашми иродат нигоҳ кунӣ дар дев,
Фариштает намояд ба чашм — каррӯбӣ¹».

Ҳ И К О Я Т

Порсоеро дидам ба муҳаббати шахсе гирифтор: на
тоқати сабру на ёрои гуфтор. Чандон ки маломат дидӣ,
ва ғаромат² кашидӣ, тарки тасобӣ³ накардӣ ва гуфтӣ:

Кӯтах накунам зи доманат даст,
В-ар худ бизанӣ ба теғи тезам!
Баъд аз ту малозу малҷае⁴ нест,
Ҳам дар ту гурезам, ар гурезам!

Боре маломаташ кардаму гуфтам: «Ақли нафисат-
ро⁵ чӣ шуд, то нафси хасис⁶ ғолиб омад?» Замоне ба
фикрат фуру рафт ва гуфт:

Ҳар кучо султони ишқ омад, намонд
Қуввати бозуи тақвора маҳал.
Покдоман чун зияд бечорае,
Ўфтода то гиребон дар ваҳал⁷.

Ҳ И К О Я Т

Шабе ёд дорам, ки ёре азиз аз дар даромад. Чунон
беҳуд аз ҷой барҷастам, ки чароғам ба остин кушта
шуд.

Бинишасту итоб оғоз кард, ки дарҳол, ки маро би-
дидӣ чароғ бикуштӣ, ба чӣ маънӣ? Гуфтам: «Ба ду маъ-

¹ Каррӯбӣ — дар эътиқоди динӣ: фариштае, ки ба худо
аз ҳама наздиктар аст; ² Ғаромат — товон, қарим; ³ Тасо-
бӣ — ишқбозӣ; ⁴ Малоз ва малҷа — паноҳгоҳ; ⁵ Нафис — дар
ин ҷо ба маънии нозуксанҷ; ⁶ Хасис — дар ин ҷо ба маънии
ғает; ⁷ Ваҳал — лой.

нй: яке он, ки гумон бурдам, ки офтоб баромад ва дигар он ки ин байтам ба хотир бигузашт:

Чун гароне¹ ба пеши шамъ ояд,
Хезаш андар миёни чамъ бикуш!
В-ар шакархандаест ширинлаб,
Остинаш бигиру шамъ бикуш!»

Х И Қ О Я Т

Яке дӯстери, ки замонҳо надида буд, гуфт: «Кучой, ки муштоқ будам?» Гуфт: муштоқӣ беҳ, ки малуӣ,

Дер омадӣ, эй нигори сармаст,
Зудат надихем доман аз даст,
Маъшук, ки дер-дер бинанд,
Охир беҳ аз он, ки сер бинанд.

Шоҳид², ки бо рафиқон ояд, ба чафо кардан омада аст ба ҳукми он ки аз ғайрат³ ва музоддат⁴ ҳолӣ набошад.

Ба як нафас, ки баромехт ёр бо ағъёр⁵,
Басе намонд, ки ғайрат вучуди ман бикушад.
Ба ханда гуфт, ки ман шамъи чамъам, эй Саъдӣ,
Маро аз он чӣ, ки парвона хештан бикушад?

Х И Қ О Я Т

Ёд дорам, дар айёми пешин, ки ман ва дӯсте чун бодоми ду мағз дар пӯсте сӯхбат доштем. Ногоҳ иттифоқи мағиб⁶ афтод. Пас аз муддате, ки бозомад, итбоб оғоз кард, ки дар ин муддат қосиде⁷ нафиристондӣ.

¹ Гарон — шахси нофорам, ки диданаш ба кас гарон бошад. ² Шоҳид — маъшуқа; ³ Ғайрат — рашк; ⁴ Музоддат — зиддият; ⁵ Ағъёр — бегонагон, рақибон; ⁶ Мағиб — дар ин ҷо ба маънии ғоиб будан ва дурӣ; ⁷ Қосид — номабар, хаткашон.

Гуфтам: «Дареғ омадам¹, ки дидаи қосид ба ҷамоли
ту равшан гардаду ман маҳрум!

Ери дерина маро, гӯ, ба забон тавба мадеҳ,
Ки маро тавба ба шамшер нахоҳад будан!
Рашкам ояд, ки касе сер нигаҳ дар ту кунад,
Боз гӯям на, ки кас сер нахоҳад будан!

Тӯтиеро бо зоғе дар қафас карданд ва аз кубҳи
мушоҳидаи ӯ мучоҳида мебурд² ва мегуфт: «Ин чӣ
талъати макрӯҳ³ асту ҳайати⁴ мамқут⁵ ва манзари⁶
малъун ва шамоили номавзун?

Алассабоҳ⁷ ба рӯи ту ҳар, ки бархезад,
Сабоҳи рӯзи саломат бар ӯ масо⁸ бошад.
Бадахтаре⁹ чу ту дар сӯҳбати ту боистӣ¹⁰,
Вале чунин, ки туй, дар ҷаҳон куҷо бошад?»

Аҷаб он, ки ғуроб¹¹ аз мучовирати¹² тӯтӣ ҳам ба ҷон
омада буд ва малул¹³ шуда, лоҳавлкунон аз гардиши
гетӣ¹⁴ ҳаменолид ва дастҳои тағобун¹⁵ бар якдигар ҳа-
момолид, ки ин чӣ бахти нугун аст ва толеи дун¹⁶ ва
айёми бўқаламун? Лоиқи қадри ман он аст, ки бо зоғе
ба девори боғе-бар хиромон ҳамерафтам.

Порсоро бас ин қадар зиндон,
Ки бувад ҳамтавилаи риндон.

То чӣ (андоза) гунаҳ кардам, ки рӯзгорам ба уқу-
бати он дар силқӣ¹⁷ сӯҳбати чунин аблаҳе худрағӣ, но-

1 Яъне: ҳайфам омад; 2 Яъне: аз бадии дидори зоғ тӯтӣ
ба дод омада буд; 3 Макрӯҳ — баднамо, қарех; 4 Ҳайъат —
афт, шамоил; 5 Мамқут — номақбул, дилнокаш; 6 Манзар — ди-
дор, рӯй; 7 Алассабоҳ — пагоҳӣ, субҳдам; 8 Массо — шом, бе-
гоҳӣ; 9 Бадахтар — дар ин ҷо ба маънии бадҷинс ва бадафт;
10 Боистӣ — бояд бошад; 11 Ғуроб — зоғи сиёҳ, шӯрнӯл; 12 Му-
ҷовират — ҳамсоягӣ, наздикӣ; 13 Малул — дилтанг; 14 Гетӣ —
дунё; 15 Тағобун — афсӯсхӯрӣ, таассуф; 16 Дун — паст; 17 Силқ-
қатор, саф.

чинс, хирадарой¹ ба чунин банди бало мубтало гардондааст?!

Қас наёяд ба пой деворе,
Ки бар он суратат нигор² кунанд.
Гар туро дар бихишт бошад қой,
Дигарон дӯзах ихтиёр кунанд!

Ин зарбулмасал³ бад-он овардам, то бидонӣ ки сад чандон, ки доноро аз нодон нафрат аст, нодонро аз доно ваҳшат аст.

Зоҳиде дар симон⁴ риндон⁵ буд,
З-он миён гуфт шоҳиде балхӣ.
Гар малулӣ зи мо, туруш манишин,
Ки ту ҳам дар миёни мо талхӣ!

Чамъе чу гулу лола ба ҳам пайваста,
Ту — ҳезуми хушк дар миёншон раста.
Чун бод муҳолифу чу сармо нохуш,
Чун барф нишастаию чун ях баста!

Х И К О Я Т

Рафике доштам, ки солҳо бо ҳам сафар карда будему нону намак хӯрда ва бекарон⁶ ҳукуқи сӯхбат собит шуда⁷. Охир ба сабаби нафъе андак озори хотири ман раво дошт ва дӯстӣ сипарӣ шуд⁸ ва бо ин ҳама аз ду тараф дилбастагӣ буд, ки шундаман рӯзе ду байт аз суханони ман дар маҷмае ҳамегуфтанд:

Нигори ман чу дарояд ба хандаи намакин,
Намак зиёд кунад бар чароҳати решон.

¹ *Хирадарой* — сафсатагӯй, лаққӣ; ² *Нигор* — нақш; ³ *Дарин* ҷо мақсад аз зарбулмасал ҳамон хикоят аст; ⁴ *Симо* — базми рақсу суруд; ⁵ *Риндон* — одамони айшдӯст ва аз қоидаю қонунҳои дин бепарво; ⁶ *Бекарон* — беҳадду ҳисоб; ⁷ *Яъне*: ба зиммаи якдигар бисёр ҳаққи дӯстӣ афтода буд; ⁸ *Сипарӣ шудан* — тамои шудан, боқӣ намондан.

Чӣ будӣ, ар сари зулфаш ба дастам афтодӣ.
Чу остини каримон¹ ба дасти дарвешон.

Тоифаи дӯстон ба лутфи ин сухан на, ки бар ҳусни сирати хеш гувоҳӣ дода буданд ва офарин бурда, ва он дӯст ҳам дар ин чумла муболиға карда буд ва бар ғавти сӯҳбати дерин таассуф хӯрда ва ба хатои хеш эътироф намуда, маълум кардам, ки аз тарафи ӯ ҳам рағбате ҳаст. Ин байтҳо фиристодам ва сулҳ кардем.

На моро дар миён аҳду вафо буд?
Чафо кардию бадахдӣ намудӣ.
Ба як бор аз ҷаҳон дил дар ту бастам,
Надонистам, ки баргардӣ ба зудӣ,
Ҳанӯзат гар сари сулҳ аст, боз ой,
К-аз он маҳбубтар бошӣ, ки будӣ!

Ҳ И К О Я Т

Якero занe соҳибҷамоли ҷавон даргузашт² ва модарзани ғартут ба иллати кобин дар хона мутамаккин³ бимонд ва мард аз муҷовирати⁴ ӯ ба ҷон ранҷидӣ ва аз муҳовирати⁵ ӯ ҷора надидӣ, то гуруҳе ошӯён ба пурсидан омадандаш. Яке гуфто: «Чӣ гунаӣ дар муфориқати⁶ ёри азиз?» Гуфт: «Нодидани зан бар ман ҷунон душвор намеояд, ки дидани модарзан!»

Гул ба тороч рафтӯ хор бимонд,
Ганҷ бардоштанду мор бимонд.
Дида бар тораки синон⁷ дидан,
Хуштар аз рӯи душманон дидан.
Вочиб аст аз ҳазор дӯст бурид,
То яке душманат набояд дид.

¹ Каримон — одамони сахӣ; ² Даргузашт — мурд; ³ Мутамаккин — ҷойгирифта, маконкарда; ⁴ Муҷовират — ҳамхонагӣ, наздикӣ; ⁵ Муҳовират — сӯҳбат, гуфтугӯӣ; ⁶ Муфориқат — ҷудой, фирок; ⁷ Синон — найза.

Якero аз мулуки араб ҳадиси¹ Лайлӣ ва Мачнун ва шӯриши ҳоли ӯ бигуфтанд, ки бо камоли фазлу ба-лоғат сар дар биёбон ниҳодааст ва зимоми² ақл аз даст дода. Бифармудаш, то (Мачнунро) ҳозир овар-данд ва маломат кардан гирифт, ки дар шарафи наф-си инсон чӣ халал дидӣ, ки ҳӯи баҳоим³ гирифтӣ ва тарки сӯхбати мардум гуфтӣ?» Гуфт:

«Кош, қ-онон, ки айби ман чустанд,
Рӯят, эй дилситон, бидидандӣ,
То ба ҷои турунҷ дар назарат,
Бе хабар дастҳо буридандӣ⁴,

то ҳақиқати маъно бар сурати даъво гувоҳ омадӣ...» Маликро дар дил омад ҷамоли Лайлӣ мутолиа⁵ кар-дан, то чӣ сурат аст, ки мӯчиби⁶ чандин фитна аст? Пас бифармудаш талаб кардан, дар аҳъи⁷ араб би-гардиданд ва ба даст оварданд ва пеши малик дар саҳни сароча⁸ бидоштанд. Малик дар ҳайати ӯ назар кард, шахсе дид: сияҳфои⁹ бориқандом. Дар наза-раш ҳақир омад¹⁰, ба ҳукми он ки камтарин худдоми¹¹ ҳарами ӯ ба ҷамол аз ӯ пештар буданд ва ба зинат бештар. Мачнун ба фаросат дарёёфту гуфт: «Аз дари-

¹ *Ҳадис* — қисса; ² *Зимом* — лаҷом, ҷилав; ³ *Баҳоим* — ҳай-воноти чорпо; ⁴ *Мазмун* ин байт ишораест ба чунин як воқе-аи афсонаи Юсуф ва Зулайҳо: занони аъёни Миср Зулайхоро таъна кардаанд, ки Юсуф он қадар соҳибҷамол нест, ки сазо-вори шайдо шудани ту бошад... Зулайҳо дар ҷавоби ин таъна дар як зиёфат ба дасти занон турунҷ ва корд дода, дар ҳа-мин вақт Юсуфро аз беруни ҳона даровардааст. Занон ба ҷа-моли Юсуф чунон мафтун шудаанд, ки ба ҷои турунҷ беиҳ-тиёр дастхошонро буридаанд: ⁵ *Мутолиа* — дар ин ҷо ба маъ-нии тамошо; ⁶ *Мӯҷиб* — сабаб, боис; ⁷ *Аҳъ* — қабилаҳо; ⁸ *Са-роча* — хайма, чодир, шипанг; ⁹ *Сияҳфом* — рангаш сиёҳтоб; ¹⁰ *Яъне*: назараш нагирифт; ¹¹ *Худдом* — канизон, хизматгори.

чаи чашми Мачнун бояд дар чамоли Лайлӣ назар кардан, то сирри мушоҳидаи ¹ бар ту таҷалло² кунад.

Тандурустонро набошад дарди реш,
Ќуз ба ҳамдарде нағӯям дарди хеш.
Гуфтан аз занбӯр беҳосил бувад
Бо яке дар умри худ нохӯрда неш!
То туро ҳоле набошад ҳамчу мо,
Ҳоли мо бошад туро афсона пеш,
Сӯзи ман бо дигаре нисбат макун,
Ў намак бар дасту ман бар узви реш!»

Ҳ И К О Я Т

Чавоне покбозу покрав³ буд,
Ки бо покизарӯе дар гарав буд⁴.
Чунин хондам, ки дар даръеи аъзам⁵,
Ба гирдобе дарафтоданд бо ҳам,
Ќу маллоҳ⁶ омадаш, то даст гирад,
Мабодо к-андар он ҳолат бимирад.
Ҳамегуфт аз миёни мавҷи ташвир⁷:
«Маро бигзору дасти ёри ман гир!»
Дар ин гуфтан чавон бар вай барошуфт,
Шунидандаш, ки ҷон медоду мегуфт:
«Ҳадиси ишқ аз он баттол манъюш⁸,
Ки дар саҳтӣ кунад ёрӣ фаромӯш!»
Чунин карданд ёрон зиндагонӣ,
Зи корафтода бишнавар, то бидонӣ,
Ки Саъдӣ роҳу расми ишқбозӣ,

¹ Яъне: тамошон чамоли Лайлӣ; ² Таҷалло кардан — ошкор (ҷилвагар) шудан; ³ Покрав — неқӯкирдор, хушрафтор; ⁴ Яъне: ба муҳаббати соҳибчамоле гирифтор буд; ⁵ Даръеи аъзам — укёёнус, океан; ⁶ Маллоҳ — киштирон; ⁷ Ташвир — шӯру ошӯб, талотум; ⁸ Манъюш — машунав.

Чунон донaд, ки дар Бағдод тозй¹.
Дилороме, ки дорй дил дар ū банд,
Дигар чашм аз ҳама олам фурубанд!
Агар Мачнуну Лайлй зинда гаштй,
Ҳадиси ишқ аз ин дафтар навиштй!.

¹ Тозй — арабй; яъне: чй андозае, ки мардуми Бағдод забони арабиро хуб медонанд, Саъдй ҳам ишқбозиро ба ҳамон андоза медонад.

Боби шашӯм

ДАР ЗАЪФ¹ ВА ПИРӢ

Х И К О Я Т

Бо тоифае донишмандон дар чоен Димишқ баҳсе ҳамекардам, ки чавоне дарсмаду гуфт: «Дар ин миён касе ҳаст, ки забони порсӣ донад?» Ғолиб² ишорат ба ман карданд. Гуфтамаш: «Хайр аст?» Гуфт «Пире садду панҷохсола дар ҳолати назъ аст ва ба забони порсӣ чизе ҳамегӯяд ва мафҳуми мо намегардад, агар ба карам ранча шавӣ³, музд ёбӣ бошад⁴, ки васияте ҳамекунад».

Чун ба болинаш фаро расидам ин мегуфт:

Даме чанд гуфтам барорам ба ком,
Дареғо, ки бигрифт роҳи нафас!

¹ Заъф — сустӣ, нотавонӣ (аз пирӣ); ² Ғолиб — аксари одамон; ³ Яъне: агар марҳамат карда як сари қадам раӣ; ⁴ Бошад — шояд.

Дареғо, ки бар хони алвони¹ умр,
Даме чанд хӯрдему гуфтанд: «Бас!»

Маонии ин суҳанро ба арабӣ бо шомиён ҳамегуфтам ва тааҷҷуб ҳамекарданд аз умри дарозу таассуфи ӯ ҳамчунон бар ҳаёти дунё. Гуфтам: «Чӣ гунаӣ дар ин ҳолат?» Гуфт: «Чӣ гуям?

Надидаӣ, ки чӣ саҳтӣ ҳамерасад ба касе,
Ки аз даҳонш бадар мекунанд дандоне.
Қиёс кун, ки чӣ ҳолат бувад дар он соат,
Ки аз вучуди азизаш бадар равад ҷоне!»

Гуфтам: «Тасаввури марғ аз ҳаёл бадар кун ва ваҳро бар табиат муставлӣ² мағардон, ки файласуфони Юнон гуфтаанд: «Мизоҷ ағарчи мустақим бувад, эътимоди бақоро нашояд³ ва мараз ағарчи ҳоил⁴, далолати куллӣ бар ҳалок накунад: Ағар фармой, табибе-ро бихонанд, то муолиҷат кунад». Дида баркарду бихандиду гуфт:

Даст барҳам занад табиби зариф⁵,
Чун ҳариф⁶ бинад ӯфтода ҳариф.
Ҳоҷа дар банди нақши айвон аст,
Хона аз пойбаст вайрон аст.
Пирмарде зи назъ менолид,
Пиразан сандалаш⁷ ҳамемолид.

¹ *Хони алвон* — дастархони пур аз неъматҳои рангоранг;
² *Муставлӣ* — ғолиб; ³ Яъне: мизоҷ ҳарчанд дуруст бошад ҳам, ба якзайл давом кардани он бовар кардан лозим нест;
⁴ *Ҳоил* — ҳавлноқ, даҳшатангез; ⁵ *Зариф* — зирақ, нозукфаҳм;
⁶ *Ҳариф* — пири ғартут; ⁷ *Сандал* як навъ чӯби сурхранги хушбӯй, ки дар тибби халқӣ ба сифати давои дарди сар кор фармуда мешавад.

Чун муҳаббат¹ шуд эътидоли² мизоч,
На азимат³ асар кунад, на илоч!

Ҳ И К С Я Т

Пире ҳикоят кунад, ки духтаре хоста будам ва хучра ба гул ораста ва ба хилват бо $\bar{u}$ нишаста ва дидаю дил дар $\bar{u}$ баста. Шабҳои дароз нахуфтаме ва базлаҳо ва латифаҳо гуфтаме, бошад, ки муонисат пазираду⁴ ваҳшат нагирад. Аз ҷумла шабе мегуфтам: «Баҳти баландат ёр буду чашми давлатат бедор, ки ба сӯхбати пире афтодӣ: пухтапарварда, ҷаҳондида, орамида⁵, гарму сард чашида, неку бад озмуда, ки ҳаққи сӯхбат бидонад ва шарти маваддат⁶ ба ҷой оварад; мушфику меҳрубон, хуштабъу ширинзабон.

То тавонам дилат ба даст орам,
В-ар биёзориям, наёзорам.
В-ар чу тӯтӣ шакар бувад ҳуришат,
Ҷони ширин фидои парваришат!

На гирифтор омадӣ ба дасти ҷавоне муъҷиб⁷, хирарой⁸, сарсабуки тезпой, ки ҳар дам ҳавасе пазад ва ҳар лаҳза рое занад⁹ ва ҳар шаб ҷое хусбад ва ҳар рӯз ёре гирад.

Ҷавонон хуррамаиду хубрухсор,
Валекин дар вафо бо кас напойанд.
Вафодорӣ мадор аз булбулон чашм,
Ки ҳар дам бар гуле дигар сароянд.

¹ Муҳаббат — табоҳ, вайрон; ² Эътидол — муътадили, холати дурусти лозима; ³ Азимат — афсун, азонмхонӣ; ⁴ Яъне: унс гирад, одат кунад; ⁵ Орамида — вазнину оромшуда; ⁶ Маваддат — дӯстӣ; ⁷ Муъҷиб — худбин, мағрур; ⁸ Хирарой — кӯтоҳ-ақл, беандеша; ⁹ Рой задан — ба фикре афтодан.

Хилофи пирон, ки ба ақлу адаб зиндагонӣ кунанд,
на ба муктазои ¹ ҷаҳли ҷавонӣ.

Зи худ беҳтаре ҷӯю фурсат шумор.
Ки бо чун худе гум кунӣ рӯзгор!»

Гуфт: «Чандин бар ин наमत ² бигуфтам, гумон бурдам, ки дилаш бар қайди ман омад ва сайди ман шуд. Ногоҳ нафасе сард аз дили пурдард бароварду гуфт: «Чандин сухан, ки бигуфтӣ, дар тарозуи ақли ман вазни он сухан надорад, ки вақте шунидам аз қобилии ³ хеш, ки гуфт: «Зани ҷавонро агар тире дар паҳлу нишинад, беҳ ки пире!»

Филҷумла, ⁴ имкони мувофиқат набуд ва ба муфориқат анҷомид. Чун муддати иддат ⁵ баромад, ақди никоҳаш бастанд, бо ҷавоне тунду турушрӯй, тихидасту ⁶ бадхӯй; ҷабру ҷафо медид ва ранчу ано ⁷ мекашид ва шукри неъматӣ ҳақ ҳамчунон мегуфт, ки аз он азоби алим ⁸ бираҳидам ва бад-ин наими муқим ⁹ бирасидам!

Бо ин ҳама ҷабру тундхӯй,
Нозат бикашам, ки хубрӯй.

Бо ту маро сӯхтан андар азоб
Беҳ, ки шудан бо дигаре дар биҳишт.
Бӯи пиёз аз даҳани хубрӯй
Нағзтар ояд, ки гул аз дасти зишт».

¹ *Муқтазо* — тақозо, талаб; ² *Намат* — тарз, тартиб; ³ *Қобила* — доя, мураббия; ⁴ *Филҷумла* — ҳулоса, алқисса; ⁵ *Муддати иддат* — муддати се моҳ, ки то гузаштани он зани талоқшуда, аз рӯи қонуни шарият, аз нав шавҳар карда наметавонад; ⁶ *Тихидаст* — қашшоқ, бенаво; ⁷ *Ано* — азоб, машаққат; ⁸ *Алим* — алампнок, дарднок; ⁹ *Наими муқим* — неъматхон бардавом.

Ҳ И К О Я Т

Меҳмони пире шудам дар Диёрбакр¹, ки моли фаровон дошт ва фарзанди хубрӯй. Шабе ҳикоят кард, ки маро ба умри хеш ба чуз ин фарзанд набудааст. Дарахте дар ин водӣ зиёратгоҳ аст, ки мардумон ба хочат хоستان он ҷо раванд. Шабҳои дароз дар он пой дарахт бар ҳақ бинолидам, то маро ин фарзанд бахшидааст. Шунидам, ки писар бо рафиқон оҳиста ҳамегуфт: «Чӣ будӣ, агар ман он дарахт бидонистаме, ки кучост, то дуо кардаме, ки падарам бимурдӣ».

Хоча шодикунон, ки писарам оқил аст ва писар таъназанон, ки падарам фартут.

Солҳо бар ту бигзарад, ки гузар
Накунӣ сӯи турбати падарат.
Ту ба ҷои падар² чӣ кардӣ хайр,
То ҳамон чашм дорӣ аз писарат!

Ҳ И К О Я Т

Рӯзе ба ғурури ҷавонӣ сахт ронда будам³ ва шабонгоҳ ба пой гаревае⁴ суфт монда. Пирамарде заиф аз паси корвон ҳамеомад, гуфт: «Чӣ хусбӣ, ки на ҷон хуфтан аст!» Гуфтам: «Чун равам, ки на пой рафтан аст?» Гуфт: «Ин нашунидаӣ, ки соҳибдилон гуфтаанд: рафтани нишастан, беҳ ки давидану гусистан!»

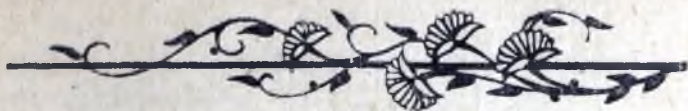
Эй ки муштоки манзилӣ, машитоб!
Панди ман кор банду⁵ сабр омӯз.
Аспи тозӣ⁶ дутак⁷ равад ба шитоб,
Шутур оҳиста меравад шабу рӯз.

¹ *Диёрбакр* — шаҳрест дар Туркия; ² *Яъне*: ба ҳаққи падар; ³ *Яъне*: хеле бо шитоб мерафтам; ⁴ *Гарева* (гирева) — пушта, теппа; ⁵ *Кор банд* — амал кун; ⁶ *Тозӣ* — арабӣ; ⁷ *Дутак* — чорхезкунон.

Вақте ба ғуруру чаҳли ҷавонӣ бонг бар модар за-
дам. Дилозурда ба кунче нишаст ва гирён ҳамегуфт:
«Магар хурдӣ фаромӯш кардӣ, ки дуруштӣ мекунӣ?»

Чӣ хуш гуфт золе ба фарзанди хеш,
Чу дидаш палангафкану пилтан:
«Гар аз аҳди хурдит ёд омадӣ,
Ки бечора будӣ дар оғӯши ман,
Накардӣ дар ин рӯз бар ман чафо,
Ки ту шермардию ман пирзан».

Боби ҳафтӯм

ДАР ТАЪСИРИ ТАРБИЯТ

Ҳ И К О Я Т

Якero аз вузаро¹ писаре кавдан² буд. Пеши яке аз донишмандон фиристод, ки мар инро тарбият кун, магар оқил шавад. Рӯзгоре таълим кардаш ва муассир набуд³. Пеши падараш кас фиристод, ки он оқил намешавад ва маро девона кард.

Чун бувад асли гавҳаре қобил,
Тарбиятро дар ӯ асар бошад.
Ҳеч сайқал⁴ накӯ надонад кард
Оҳанеро, ки бадгуҳар бошад.
Саг ба дарьёи ҳафтгона⁵ машӯй,
Чун, ки⁶ тар шуд, палидтар бошад.
Хари Исо гараш ба Макка баранд,
Чун биёяд, ханӯз хар бошад.

¹ Вузaro — вазирон; ² Кавдан — кундзехн, каллаварам;
³ Яъне: таъсир намекард, натиҷа намедод; ⁴ Сайқал — пардоз, зангтозакуний; ⁵ Дарьёи ҳафтгона — дар ҷуғрофияи қадим — ҳафт баҳре, ки ба ҳафт иқлим нисбат дода мешаванд, масалан: дарьён Ахзар — баҳри Ҳинд; дарьён Қулзум — баҳри Аҳмар ва ҳоказо; ⁶ Чун ки — вақте, ки; ҳамин ки.

Ҳакиме писаронро панд ҳамедод, ки чонони падар, хунар омӯзед, ки мулку давлати дунё эътимодро нашоёд ва симу зар дар сафар маҳалли хатар аст: ё дузд баякбор бибарад ё хоҷа ба тафориқ¹ бихӯрад. Аммо хунар чашмаест зоянда ва давлате поянда, ва агар хунарманд аз давлат бияфтад, ғам набошад, ки хунар дар нафси худ² давлат аст: ҳар ҷо, ки равад, кадр бинаду дар садр³ нишинад ва бехунар лукма чинаду саҳтӣ бинад!

Саҳт аст пас аз ҷоҳ⁴ таҳаккум⁵ бурдан,
Ху карда ба ноз, ҷабри мардум бурдан.

Вақте афтод фитнае дар — шом,
Ҳар кас аз ғушае фарорафтанд⁶,
Рӯстозодагони⁷ донишманд,
Ба вазирӣ подшо рафтанд;
Писарони вазирӣ ноқисақл,
Ба гадой ба рӯсто рафтанд.

Муаллими куттоберо⁸ дидам дар диёри Мағриб: турушрӯй, талхғуфтор, бадхӯй, мардумозор, гадотабъ, нопарҳезгор, ки айши мусулмонон ба дидани ӯ табаҳ гаштӣ ва хондани қуръонаш⁹ дили мардум сияҳ кардӣ.

¹ *Тафориқ* — кам-кам, майда-майда; яъне пулро соҳибаш кам-кам харҷ карда тамом мекунад; ² Яъне: худ ба худ, табиатан; ³ *Садр* — пешгоҳи хона; ⁴ *Ҷоҳ* — мартабаи баланд, бузургӣ; ⁵ *Таҳаккум* — маҷбуран ба ҷо овардани ҳукми касе; ⁶ *Фарорафтан* — ба ҳар тараф гурехтан; ⁷ *Рӯстозодагон* — ҷавонони қишлоқ; ⁸ *Куттоб* — мактаб; ⁹ Яъне: қуръон хондани он муаллим.

Чамъе писарони покиза ва духтарони душиза¹ ба дас-
ти чафои ӯ гирифтор; на захираи ханда ва на ёрон
гуфтор, гаҳ орази симини² якеро тапонча³ задию гоҳ
соқи булӯрини дигареро шиканча⁴ кардӣ. Алқисса
шунидам, ки тарфе⁵ аз хабоиси⁶ нафси ӯ маълум кар-
данд ва бизаданду биронданд ва мактаби ӯро ба мус-
леҳе⁷ доданд: порсову салим⁸, некмарди ҳалим, ки
сухан чуз ба ҳукми зарурат нагуфтӣ ва мӯчиби⁹ озо-
ри кас бар забонаш нарафтӣ. Кӯдаконро ҳайбати
устоди нахустин аз сар бирафт ва муаллими дуйӯми-
ро ахлоқи малакӣ¹⁰ диданду як-як дев шуданд, ба
эътимоди ҳилми¹¹ ӯ тарки илм доданд¹². Ағлаби ав-
қот¹³ ба бозича фароҳам¹⁴ нишастандӣ ва лавҳ дуруст
нокарда, дар сари ҳам шикастандӣ.

Устоду муаллим чу бувад беозор,
Хирсак¹⁵ бозанд кӯдакон дар бозор.

Баъд аз ду ҳафта бар он масҷид гузар кардам.
Муаллими аввалинро дидам, ки дилхуш карда буданд
ва ба ҷои хеш оварда. Инсоф, биранчидам ва «ло-
ҳавл» гуфтам, ки дигарбора ибليسро муаллими ма-
лоика чаро карданд? Пирмарде зарифи ҷаҳондида
гуфт:

Подшоҳе писар ба мактаб дод,
Лавҳи симинш бар канор ниҳод.

¹ Душиза — духтари бикр, бокира; ² Орази симин — рух-
сори нукрамонанд, яъне сафед; ³ Тапонча — торсақӣ, шаппотӣ;
⁴ Шиканча — азобу уқубат; ⁵ Тарфе — андаке; ⁶ Хабоис — па-
лидихо, мурдорихо; ⁷ Муслеҳ — нақӯкор; ⁸ Салим — хушаҳлоқ,
дурусткор; ⁹ Мӯчиб — сабаб, боис; ¹⁰ Малакӣ — фариштагӣ;
¹¹ Ҳилм — нармӣ, мулоимтабиатӣ; ¹² Дар нусхаи дигар: «...илм
фаромӯш карданд; ¹³ Ағлаби авқот — аксари вақтҳо; ¹⁴ Фаро-
ҳам — давра шуда, гирдогирд; ¹⁵ Хирсак — навъе аз бозихон
қадими бачагон, ки аз дор-дору занозанӣ иборат буд.

Бар сари лавҳи ӯ навишта ба зар:
Чаври устод беҳ зи меҳри падар.

Ҳ И К О Я Т

Порсозодаеро неъматӣ бекарон¹ аз таракаи² аммон³ ба даст афтод. Фисқу фучур оғоз кард ва мубаззирӣ⁴ пеша гирифт. Филҷумла, намонд аз соири маосӣ⁵ мункаре⁶, ки накард ва мускире⁷, ки нахӯрд. Боре ба насихаташ гуфтам: «Эй фарзанд, дахл оби равон асту харч — осӣи гардон, яъне, харчи фаровон кардан мусаллам⁸ касеро бошад ки дахли муайян дорад.

Чу дахлат нест, харч охистатар кун,
Ки мегӯянд маллоҳон суруде:
«Агар борон ба кӯҳистон наборад,
Ба соле Дачла⁹ гардад хушкрӯде».

Ақлу адаб пеш гир ва лаҳву лаиб¹⁰ бигуздор, ки чун неъмат сипарӣ¹¹ шавад, сахтӣ барӣ ва пушаймонӣ хӯрӣ!».

Писар аз лаззати ною нӯш ин сухан дар гӯш наёвард ва бар қавли ман эътироз карду гуфт: «Роҳати очил¹² ба ташвиши меҳнати очил¹³ мунағғас¹⁴ кардан, хилофи раъи хирадмандон аст.

Худовандони кому небахтӣ,
Чаро сахтӣ хӯранд аз бими сахтӣ?

¹ Бекарон — беҳад, бағоят бисъёр; ² Тарака — мерос; ³ Аммон — амакҳо; ⁴ Мубаззирӣ — исрофкорӣ; ⁵ Соири маосӣ — ҳамеи гуноҳҳо; ⁶ Мунқар — дар ин ҷо ба маънии рафтори ноҷоиз; ⁷ Мускир — нӯшокии масткунанда; ⁸ Мусаллам — ҷоиз, раво; ⁹ Дачла — номи наҳрест, ки аз Бағдод мегузарад; ¹⁰ Лаҳву лаиб — машғулиятҳои беҳуда ва бозӣ; ¹¹ Сипарӣ — тамоми соф; ¹² Очил (бо айн) — зудгузаранда, даргузар; ¹³ Очил (бо алиф) — давомнок, дуру дароз; ¹⁴ Мунағғас — вайрон, парешон.

Бирав, шодӣ кун, эй ёри дилафрӯз!
Ғами фардо нашоёд хӯрд имрӯз.

Ғақайфа¹ маро, ки дар садри мурувват нишастаам
ва ақди футувват² баста ва зикри инъом дар афвоҳи³
авом афтода.

Ҳар кӣ алам⁴ шуд ба сахову⁵ карам,
Банд нашоёд, ки ниҳад бар дирам.
Номи накӯе чу бурун шуд ба кӯй,
Дар натавонӣ, ки бибандӣ ба рӯй!»

Дидам, ки насихат намепазирад ва дами гарми
ман дар оҳани сарди ӯ асар намекунад, тарки муно-
сиҳат⁶ кардаму рӯй аз мусоҳибат бигардонидам ва
қавли ҳукаморо кор бастам, ки гуфтаанд:

Гар чи донӣ, ки нашнаванд, бигӯй
Ҳар чи донӣ зи некхоҳию панд!
Зуд бошад, ки хирасар⁷ бинӣ,
Ба ду пой ӯфтода андар банд.
Даст бар даст мезанад, ки дарег,
Нашунидам ҳадиси донишманд!

То пас аз муддате он чи андешаи ман буд, аз нак-
бати⁸ ҳолаш ба сурат бидидам⁹, ки пора-пора ба ҳам
бармедӯхт ва лукма-лукма ҳамеандӯхт¹⁰. Дилам, аз
заъфи ҳолаш ба ҳам баромад, ва мурувват надидам,

¹ Ғақайфа — то чӣ расад; ² Ақди футувват — паймони ча-
вонмардӣ; ³ Афвоҳ — даҳонҳо; яъне овозаи инъомдихии ман
дар байни мардум паҳн шудааст; ⁴ Алам — машхур; ⁵ Сахо —
саховат, бахшиш; ⁶ Муносиҳат — насихатгӯӣ; ⁷ Хирасар — сар-
каш, гарданшах; ⁸ Накбат — бадбахтӣ, фалокат; ⁹ Яъне: наму-
ди зохириашро дидам; ¹⁰ Ҳамеандӯхт — чамъ мекард.

дар чунон ҳоле реши дарунаш ба маломат хорошидан
ва намак пошидан: Пас бо дили худ гуфтам:

Ҳарифи сифла¹ дар поёни мастӣ
Наяндешад зи рӯзи тангдастӣ.
Дарахт андар баҳорон бар фишонад²,
Зимистон, лоҷарам³, бе барг монад.

Х И К О Я Т

Подшоҳе писареро ба адибе⁴ доду гуфт: «Ин фар-
занди туст, тарбияташ ҳамчунон кун, ки яке аз фар-
зандони худро. Адиб хидмат карду мутақаббил⁵ шуд
ва соли чанд бор ӯ саъй карду ба ҷое нарасид ва
писарони адиб дар фазлу балоғат⁶ мунтаҳо⁷ шуданд.
Малик донишмандро муоҳазат⁸ кард ва муотибат⁹, ки
ваъда хилоф кардӣ ва вафо ба ҷо наёвардӣ!» Гуфт:
«Бар раъи худованди рӯи замин пӯшида намонад, ки
тарбият яксон асту табоеъ¹⁰ мухталиф¹¹.

Гар чи симу зар зи санг ояд ҳаме,
Дар ҳама санге набошад зарру сим.
Бар ҳама олам ҳаметобад Сухайл¹²,
Ҷое анбон¹³ мекунад ҷое адим¹⁴».

¹ Сифла — одами паст, нокас; ² Бар — кӯтоҳшудаи барг.
Бар фишондан — барги бисёр баровардан; ³ Лоҷарам — ночор;
⁴ Адиб — мураббӣ; ⁵ Мутақаббил — ўҳдадор, вазифадор; ⁶ Ба-
лоғат — ҳунари суҳанварӣ; ⁷ Мунтаҳо — комил, баркамол;
⁸ Муоҳазат — итобкунӣ, сарзаниш; ⁹ Муотибат — итобкунӣ, ко-
ҳиш; ¹⁰ Табоеъ — табиатҳо; ¹¹ Мухталиф — ихтилофнок, гуно-
гун; ¹² Сухайл — номи ситоран аз ҳама равшантар, ки дар
самти ҷануби осмон дида мешавад ва аз рӯи ақидаи одамони
қадим нури он дар баъзе ҷоҳо чармро хушсифат мекунад;
¹³ Анбон — ҳалтаи мешиги чӯпонҳо ё гадоён; ¹⁴ Адим — пӯс-
ти даббоғишуда.

Х И К О Я Т

Аъробиеро дидам, ки писарро ҳамегуфт: «Туро хо-
ханд пурсид, ки амалат¹ чист, нагуянд падарат кист?

Ҷомаи Каъбаро, ки мебӯсанд,
ӯ на аз кирми пилла номӣ шуд.
Бо азизе нишаст рӯзе чанд,
Лоҷарам ҳамчун ӯ гиromӣ² шуд.

Х И К О Я Т

Дар тасонифи³ ҳукамо овардаанд, ки каждумро ви-
лодати маъҳуд⁴ нест, чунон ки дигар ҳайвонотро, бал-
ки аҳшом⁵ модарро бихӯранд ва шикамашро бидаран-
ду роҳи сахро гиранд ва он пӯстҳо, ки дар хонаи
каждум бинанд, асари он аст. Боре ин нукта пеши
бузурге ҳамегуфтам. Гуфто: «Дили ман бар сидқи⁶
ин сухан гувоҳӣ медиҳад ва чуз чунин натавон будан.
Дар ҳолати хурдӣ бо модар чунин муомилат кардаанд,
лоҷарам, дар бузургӣ чунин номақбул⁷ ва номатбӯанд⁸.

Писареро падар васият кард,
Қ-эӣ ҷавонмард, ёд гир ин панд:
Ҳар ки бо аҳли худ вафо накунад,
Нашавад дӯструю донишманд!

М А С А Л

Каждумро гуфтанд: «Чаро ба зимистон берун наой?»
Гуфт: «Ба тобистон чӣ ҳурмат дорам, ки ба зимистон
низ биёям!»

¹ Дар нусхаи дигар «хунарат чист?»; ² *Гиromӣ* — азиз;
³ *Тасониф* — таснифҳо, навиштаҳо, асарҳо; ⁴ *Вилодати маъ-
ҳуд* — таваллуди оддӣ ва муқаррарӣ; ⁵ *Аҳшом* — рӯдаю ши-
камба; ⁶ *Сидқ* — дурустӣ, ростӣ; ⁷ *Номақбул* — нописанд; ⁸ *Но-
матбӯ* — ба табъ нафоранда.

Тифл будам, ки бузургеро пурсидам аз булӯғ¹. Гуфт: «Он чи дар кутуби уламо мастур² аст, се нишон дорад — яке понздаҳсолагӣ ва дигар эҳтилом ва сейӯм баромадани мӯи пеш. Аммо дар ҳақиқат як нишон дораду бас: он ки дар банди ризои ҳақ беш аз он бошӣ, ки дар банди ҳаззи³ нафси хеш ва ҳар он, ки дар ӯ ин сифат мавҷуд нест, ба назди муҳаққиқон⁴ болиғ⁵ нест.

Ба сурат одамӣ шуд қатрае об,
Ки чил рӯзаш қарор андар раҳим⁶ монд.
В-агар чилсоларо ақлу адаб нест,
Ба таҳқиқаш⁷ нашояд одамӣ хонд.

* * *

Чавонмардиву лутф аст одамият,
Ҳамин нақши ҳаюлой⁸ мапиндор!
Ҳунар бояд, ки сурат метавон кард,
Ба айвонҳо дар аз шангарфу⁹ зангор.
Чу инсонро набошад фазлу эҳсон,
Чӣ фарқ аз одамӣ то нақши девор?
Ба даст овардани дунё ӯнарс нест,
Якero гар тавонӣ дил ба даст ор!

* * *

Соле низоъ дар миёни пиёдагони ҳуҷҷоч афтода буд ва доӣ¹⁰ дар он сафар ҳам пиёда. Инсоф¹¹, дар сару рӯи ҳам фитодем ва доди фусуку ҷидол¹² бидодем.

¹ Булӯғ — балоғат, болиғӣ; ² Кутуб — китобҳо; Уламо — олимон. Мастур — навишташуда; ³ Ҳаз — баҳра; нафъ. ⁴ Муҳаққиқон — ҳақиқатшиносон; ⁵ Болиғ — ба балоғат расида; ⁶ Раҳим — раҳм, бачадон; ⁷ Яъне: аз рӯи ҳақиқат ўро; ⁸ Ҳаюлой — аз моддаи ибтидоӣ таркибёфта; ⁹ Шангарф — ранги сурхи баланд; ¹⁰ Доӣ — дуогӯй, яъне ҳуди муаллиф; ¹¹ Инсоф — дар ин ҷо ба маънии баростӣ, ростӣ гап ҳамин, ки...; ¹² Фусуқ — корхон бад; ҷидол — ҷанг.

Қаҷованишинеро шунидам, ки бо адили¹ худ меғуфт: «Ёлалаҷаб², пиёдаи оҷ³ чу арсаи⁴ шатранҷ ба сар мебарад, фарзин мешавад, яъне, беҳ аз он мегардад, ки буд ва пиёдағони хоҷ⁵ бодия ба сар бурданду батар шуданд.

Аз ман бигӯй ҳочии мардумгазойро,
К-ӯ пӯстини халқ ба озор медарад.
Ҳочӣ ту нестӣ, шутур аст, аз барои он-к,
Бечора хор меҳӯраду бор мебарад!

Ҳ И Қ О Я Т

Ҳиндуге нафтандозӣ⁶ ҳаеомӯхт. Ҳакиме гуфт: «Ту-ро, ки хона наин⁷ аст, бозӣ на ин аст!

То надонӣ, ки сухан айнаи савоб аст, мағӯй,
В-он чи донӣ ки на некуш ҷавоб аст, мағӯй!

Ҳ И Қ О Я Т

Мардакери чашмдард хост⁸, пеши байтор⁹ рафт, ки даво кун. Байтор аз он чи дар чашми чорпоён мекунанд, дар дидаи ӯ кашид ва кӯр шуд. Ҳукумат¹⁰ ба довар¹¹ бурданд. Гуфт: «Бар ӯ ҳеҷ товои нест: агар ин ҳар набудӣ, пеши байтор нарафти!» Мақсуд аз ин сухан он аст, ки то бидонӣ, ки ҳар ки ноозмударо кори бузург фармояд, бо он ки надомат барад¹², ба наздики хирадмандон ба хиффати раъй¹³ мансуб гардад.

¹ Адил — қасе, ки дар тарафи дигари қаҷован сафарӣ ме-нишаст, то ки ҳар ду тарафи қаҷова ҳамвази бошад; ² Ёлалаҷаб — эй аҷаб, аҷабо; ³ Пиёдаи оҷ — донаи шоҳмот, ки аз устухони фил сохта шуда бошад; ⁴ Арса — тахтаи шоҳмот; ⁵ Хоҷ — ҳаҷқунанда, ки ҷамъаш ҳуҷҷоҷ аст; ⁶ Нафтандозӣ — ҳаво додани зарфҳои пур аз нафти даргирондашуда, ки барои сӯзондани қалъаҳо ва истеҳкомҳои душман кор фармуда мешуд; ⁷ Наин — аз най (қамиш) сохташуда; ⁸ Хост — рӯй дод; ⁹ Байтор — духтури бемориҳои чорпоён; ¹⁰ Ҳукумат — арзу шикаст, додҳои; ¹¹ Довар — қозӣ; ¹² Яъне: ба иловаи ин ки пушаймон мешавад; ¹³ Хиффати раъй — сабуқақлӣ, беандешагӣ.

Надиҳад хушманди равшанрой,
Ба фурӯмоя корҳои хатир¹.
Буръёбоф, агарчи бофандаст,
Набарандаш ба корҳои ҳарир.

Ҳ И Қ О Я Т

Соле аз Балх бо румиёнам² сафар буд ва роҳ аз ҳаромиён пурхатар. Чавоне ба бадрақа ҳамроҳи мо шуд. Сипарбоз, чархандоз³, силаҳшӯр,⁴ пилзӯр, ки даҳ марди тавоно камони ӯ зех кардандӣ ва зӯроварони рӯи замин пушти ӯ бар замин наёвардандӣ, валекин чунон ки донӣ, мутанаъим⁵ буду сояпарварда, на чаҳондидаву сафаркарда; раъди кӯси⁶ диловарон ба гӯшаш нарасида ва барқи шамшери саворон надида.

Наяфтода бар дастӣ душман асир,
Ба гирдаш наборида борони тир.

Иттифоқан ману ин чавон ҳар ду дар паи ҳам давон (будем). Ҳар он девори қадимаш, ки пеш омадӣ, ба қуввати бозу бияфкандӣ ва ҳар дарахти азим, ки дидӣ, ба зӯри сарпанча баркандӣ ва тафохуркунон⁷ гуфтӣ:

Пил ку, то катифу⁸ бозуи гурдон⁹ бинад?
Шер ку, то кафу сарпанчаи мардон бинад?

Мо дар ин ҳолат (будем), ки ду ҳинду аз паси санге сар бароварданд ва оҳанги¹⁰ қитолӣ¹¹ мо карданд:

¹ *Хатир* — муҳим, бузург; ² *Дар нусхаи дигар*; «ба Бомиёнам»; ³ *Чархандоз* — камондор, тирандоз; ⁴ *Силаҳшӯр* — шамшерзани моҳир; ⁵ *Мутанаъим* — нозпарварда; ⁶ *Кӯс* — табл, нақораи калони ҷангӣ; ⁷ *Тафохуркунон* — мағрурона; ⁸ *Катиф* — кифт, китф; ⁹ *Гурдон* — паҳлавонон; ¹⁰ *Оҳанг* — ният, қасад; ¹¹ *Қитол* — ҷанг.

ба дасти яке чӯбе ва дар бағали он дигар кулӯхкӯбе.
Чавонро гуфтам: «Чӣ пой?»¹

Биёр он чи дорӣ зи мардиву зӯр,
Ки душман ба пой худ омад ба гӯр!»

Тиру камонро дидам аз дасти чавон афтода ва
ларза бар устухон.

На ҳар ки мӯй шикофад ба тири чавшанхой²,
Ба рӯзи ҳамлан ҷанговарон бидорад пой³.

Чора ҷуз он надидем, ки рахту силоҳу ҷомаҳо раҳо
кардему⁴ ҷон ба саломат бурдем.

Ба корҳои гарон марди кордида фирист,
Ки шери шарза⁵ дарорад ба зери ҳамми каманд.
Чавон агар чи қавиёлу пилтан бошад,
Ба ҷанги душманаш аз ҳавл бигсалад пайванд⁶.

Х И К О Я Т

Тавонгарзодаеро дидам: бар сари гӯри падар ни-
шаста ва бо дарвешбачае мунозира дарпайваста, ки
сандуқи турбати⁷ мо сангин асту китоба⁸ рангин ва
фарши рухом⁹ андохта ва хишти фирӯза дар ӯ сохта.
Ба гӯри падарат чӣ монад¹⁰: хиште ду фароҳам овар-
да ва муште ду хок бар он пошида». Дарвешписар ин
бишуниду гуфт: «То падарат зери он сангҳои гарон
бар худ бичунбида бошад, падари ман ба бихишт ра-
сида бувад!»

¹ Чӣ пой — ба чӣ нигоҳ карда мондӣ; ² Чавшанхой — су-
роҳкуиандан чавшан (зирех); ³ Пой доштан — бар ҷой устувор
мондан, нагурехтан; ⁴ Яъне: чизҳоро ба роҳзанон додем
⁵ Шарза — оташин, хашмнок; ⁶ Яъне: банди дилаш канда ме-
шавад; ⁷ Турбат — қабр, гӯр; ⁸ Китоба — он чи бар лавҳи
қабрҳо навишта шавад; ⁹ Рухом — мармар; ¹⁰ Чӣ монад — чӣ
монандӣ дорад.

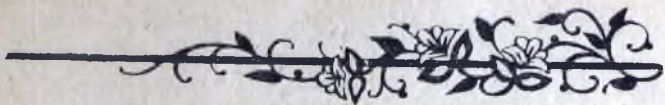
Ҳар ки камтар ниҳанд бар вай бор,
Бешак осудатар кунад рафтор.

* * *

Марди дарвеш, ки бори ситами фоқа¹ кашад,
Ба дари марг ҳамоно², ки сабукбор ояд.
В-он ки дар неъмату осоишу осонӣ зист,
Мурданаш з-ин ҳама, шак нест, ки душвор ояд.
Ба ҳама ҳол асире, ки зи банде бираҳад,
Беҳтар аз ҳоли амире, ки гирифтор ояд.

¹ Фоқа--фақир; ² Ҳамоно--албатта.

Боби ҳаштум

ДАР ОДОБИ СУҲБАТ

Мол аз баҳри осоиши умр аст, на умр аз баҳри гирд кардани мол!

Оқилеро пурсиданд, ки неқбахт кисту бадбахтӣ чист? Гуфт: неқбахт он, ки хӯрду кишт ва бадбахт он, ки мурду ҳишт¹.

Мақун намоз бар он ҳеҷ кас², ки ҳеҷ нақард,
Ки умр дар сари таҳсили мол қарду нахӯрд!

* * *

Ду қас қанчи беҳуда бурданду саъи беқоида қарданд: яқе он, ки андӯхту³ нахӯрд ва диқар он, ки омӯхту амал нақард.

Илм қандон, ки бештар қонӣ,
Қун амал дар ту нест, қодонӣ!
На муҳаққиқ бувад, на қонишманд,
Қорқое — бар ӯ қитобе қанд!

¹ *Ҳишт* — қонд, қузошт; ² *Ҳеҷ қас* — қоқас, қоодам; ³ *Андӯхт* — қундошт, қамъ қард.

Он тихимағзо¹ чӣ илму хабар,
Ки бар ӯ ҳезум аст ё дафтар?

* * *

Олими нопарҳезгор — кӯри машъаладор аст!

Бефонда ҳар ки умр дарбохт²,
Чизе нахариду зар бияндохт.

* * *

Се чиз бе се чиз пойдор намонад: мол бе тиҷорату
илм бе баҳс ва мулк бе сиёсат.

* * *

Раҳм овардан бар бадон — ситам аст бар некон ва
афв кардан аз золимон — ҷавр аст бар мазлумон!

Хабисро³ чу тааххуд⁴ куню бинвозӣ,
Ба давлати ту ниғаҳ мекунад ба анбозӣ⁵.

* * *

Ба дӯстии подшоҳон эътимод натавон карду бар
овози хуши кӯдакон, ки он ба ҳаёле мубаддал шаваду
ин ба ҳобе мутағайир гардад⁶.

Маъшуқи ҳазордӯстро дил надихӣ!
В-ар медихӣ, он дил ба чудой бинихӣ!

* * *

Ҳар он сирре, ки дорӣ бо дӯст дар миён манех: чӣ
донӣ, ки вақте душман гардад ва ҳар газанде, ки та-

¹ Тихимағз — бемайна, беақл; ² Дарбохт — бойдод, аз даст дод; ³ Хабис — палид, паст; ⁴ Тааххуд — ҳимоят кардан; ⁵ Яъне; худро шарики давлати ту мешуморад; ⁶ Яъне: дӯстии подшоҳон бо як гумони бад дигаргун мешаваду овози хуши кӯдак ба сабаби содир шудани эҳтилом дар ҳоб тағйир меёбад — ғафс мешавад.

вонӣ, ба душман марасон, ки бошад, ки вақте дӯст ша-
над!

Розе, ки ниҳон хоҳӣ, бо кас дар миён манех, агарчи
дӯсти мухлис бошад, ки мар он дӯстро низ дӯстони мух-
лис бошанд, ҳамчунин мусалсал!¹.

Хомӯшӣ беҳ ки замири дили хеш
Ба касе гуфтани гуфтан, ки «магӯй»!
Эй салим², об зи сарчашма бибанд,
Ки чу пур шуд, натавон бастан чӯй!

* * *

Сухане дар ниҳон набояд гуфт,
Ки бари анҷуман нашоад гуфт³!

Душмане заиф, ки дар тоат⁴ ояд ва дӯсти намояд,
мақсудааш чуз он нест, ки душмани қавӣ⁵ гардад, ва
гуфтаанд бар дӯстии дӯстон эътимод нест, то ба тамал-
луқи⁶ душманон чӣ расад, ва ҳар ки душмани кӯчакро
ҳақир шуморад, бад-он монад, ки оташи андакро мӯҳ-
мал⁷ мегузорад!

Имрӯз бидуш, чу метавон кушт,
К-оташ чу баланд шуд — ҷаҳон сӯхт!
Магзор, ки зех кунад камонро —
Душман, ки ба тир метавон дӯхт!

* * *

Сухан дар миёни ду душман чунон гӯй, ки агар дӯст
гарданд, шармзада набошӣ!

¹ *Мусалсал* — пай дар пай; яъне ба ҳамин тариқ, он сир-
ро як дӯст ба дӯсти дигар гуфтан мегирад; ² *Салим* — со-
лимақл; ³ Яъне: суханеро, ки дар назди мардум гуфтан
мумкин набошад, ба касе пинҳонӣ гуфтан ҳам мумкин нест;
⁴ *Тоат* — итоат; ⁵ *Қавӣ* — зӯр, маҳкам; ⁶ *Тамаллуқ* — хушомад-
гӯй; ⁷ *Мӯҳмал гузоштан* — бе аҳамият шумурдан, ба назари
эътибор нагирифта.

Миёни ду кас ҷанг чун оташ аст,
Суҳанчини бадбахт ҳезумкаш аст!
Кунанд ину он хуш дигар бора дил,
Вай андар миён — кӯрбахту хиҷил!
Миёни ду тан оташ афрӯхтан
На ақл асту худ дар миён сӯхтан!

* * *

Дар сухан бо дӯстон оҳиста бош,
То надорад душмани хунхор гӯш!
Пеши девор он чӣ гӯй хуш дор,
То набошад дар паси девор гӯш!

* * *

Ҳар кӣ бо душманон сулҳ мекунад, сари озори дӯс-
тон дорад!

Бишӯй, эй хирадманд, аз он дӯст даст,
Ки бо душманонат бувад ҳамнишаст.

* * *

Чун дар имзои¹ коре мутараддид² бошӣ, он тараф
ихтиёр кун, ки беозортар барояд!

Бо мардumi саҳлхӯй³ душхор⁴ мағӯй!
Бо он, ки дари сулҳ занад, ҷанг маҷӯй!

* * *

То кор ба зар бармеояд⁵ ҷон дар хатар афкандан на-
шояд!

Чу даст аз ҳама ҳилате даргусаст⁶,
Ҳалол аст бурдан ба шамшер даст!

¹ Имзо — дар ин ҷо ба маънии иҷро ва баҷооварӣ; ² Мута-
раддид — дудилагӣ, ³ Саҳлхӯй — хушхулқ; ⁴ Душхор — гапи
сахт; ⁵ Яъне: то вақте ки кор бо пул буд мешавад; ⁶ Яъне:
вақте, ки ҳамаи чораҳои аз даст меомадагиро дидию нашуд,
он гоҳ.

* * *

Бар ақзи душман раҳмат¹ макун, ки агар қодир шавад, бар ту набахшояд!

Душман чу бинӣ нотавон, лоф аз бурути худ мазан:
Мағзест дар ҳар устухон, мардест дар ҳар пераҳан².

* * *

Ҳар кӣ бадеро бикушад, халқро аз балои ӯ бираҳонаду ӯро аз азоби худо.

Писандидаст бахшоиш, валекин
Манеҳ бар реши³ халқозор марҳам!
Надонист он, ки раҳмат кард бар мор,
Ки он зулм аст бар фарзанди одам!

Насиҳат аз душман пазируфтани⁴ хатост, валекин шунидан равост, то ба хилофи он кор кунӣ, ки айнаи савоб аст⁵!

Ҳазар кун 3-он чи душман гӯяд: «Он кун!»,
Ки бар зону занӣ дасти тағобун⁶!
Гарат роҳе намояд рост чун тир,
Аз ӯ баргарду роҳи дасти чап гир!

* * *

Хашми беш аз ҳад гирифтани ваҳшат орад ва лутфи бевақт⁷ ҳайбат⁸ бибарад. На чандон дурушти кун, ки аз ту баргарданд ва на чандон нармӣ, ки бар ту далер шаванд⁹.

Дуруштию нармӣ ба ҳам-дар беҳ аст,
Чу рагзан, ки қарроҳу марҳамнеҳ аст!

¹ Раҳмат — раҳм, дилсӯзӣ; ² Пераҳан — курта; ³ Реш — қарохат, яра; ⁴ Пазируфтани — қабул кардан; ⁵ Яъне; комилан дуруст аст; ⁶ Тағобун — ҳасрату надомат; ⁷ Бевақт — бемаҳал, бемаврид; ⁸ Ҳайбат — дар ин ҷо ба маънии вазнинӣ, таъсири бузургӣ; ⁹ Яъне: тӯро нописанд кунанд.

Дуруштї пагирад хирадманд пеш,
На сустї, ки нозил¹ кунад қадри хеш!
На мар хештанро фузунї ниҳад,
На якбора тан дар мазаллат² диҳад!

* * *

Шубоне бо падар гуфт: «Эй хирадманд,
Маро таълим деҳ пирона як панд»!
Бигуфто: «Некмардї кун на чандон,
Ки гардад чира³ гурги тездандон!

* * *

Бадхўй дар дасти душмане гирифтор аст, ки ҳар
кучо равад аз ҷанги уқубати ӯ халос наёбад.

Агар зи дасти бало бар фалак равад бадхўй,
Зи дасти хўи бади хеш дар бало бошад!

* * *

Чу бинї, ки дар сипоҳи душман тафрика⁴ афтода-
аст, ту ҷамъ⁵ бош, ва агар ҷамъ шаванд, аз парешонї
андеша кун!

Бирав, бо дустон осуда биншин,
Чу бинї дар миёни душманон ҷанг!
В-агар бинї, ки бо ҳам якзабонанд,
Қамонро зех куну бар бора⁶ бар санг!

* * *

Душман чу аз ҳама ҳилате фурумонад⁷, силсилаи
дўстї ҷунбонад⁸, он гоҳ ба дўстї корҳо кунад, ки ҳеҷ
душман натавонад кард.

¹ Нозил — паст; ² Мазаллат — хорї, залили; ³ Чира — ғо-
либ; ⁴ Тафриқа — ҷудой, парокандагї; ⁵ Ҷамъ — хотирҷамъ,
осуда; ⁶ Бора — бурҷи қалъа; ⁷ Фуру манд — очиз манд; ⁸ Яъне:
худро дўст вонамуд мекунад.

* * *

Сари мор ба дасти душман бикӯб, ки аз эҳдалҳус-
найн¹ ҳолӣ набошад: агар ин ғолиб омад, мор куштӣ,
ва агар он — аз душман растӣ²!

Ба рӯзи маърака эмин машав зи хасми заиф,
Ки мағзи³ шер барорад, чу дил зи қон бардошт!

* * *

Хабаре, ки донӣ, ки диле биёзорад, ту хомӯш бош,
то дигаре биёрад:

Булбуло, муждаи баҳор биёр!
Хабари бад ба бум бозгузор!

* * *

Ҳар кӣ насиҳати худрое⁴ мекунад, худ ба насиҳат-
гаре мӯхтоҷ аст!

* * *

Фиреби душман махӯр. ва ғурури маддоҳ махар, ки
ин доми зарқ⁵ ниҳода асту он домани тамаъ кушода!

Аҳмақро ситоиш хуш ояд, чун лоша, ки дар каъбаш
дамӣ⁶, фарбеҳ намояд:

Ало⁷, то нашнави мадхи сухангуй,
Ки андакмоя⁸ нафъе аз ту дорад!
Агар рӯзе муродаш барнаёри,
Ду сад чунон уюбат⁹ баршуморад,

¹ Эҳдалҳуснайн — яке аз ду хубӣ; ² Растӣ — ҳалос шудӣ;
³ Мағз — майна; ⁴ Худрой — худсар, худписанд; ⁵ Зарқ — фи-
реб, ҳила; ⁶ Каъб — банди пой, яъне: вақте ки қассоб ҳайво-
ни мурдари пӯст кандани шуда бо пуф дам мекунонад, вай
ба назар фарбеҳ менамояд; ⁷ Ало — аё, эй; ⁸ Андакмоя — ода-
ми паст; ⁹ Уюб — айбҳо.

* * *

Мутакаллимро¹ то касе айб нагирад, суханаш салох напазирад²:

Машав гарра бар ҳусни гуфтори хеш,
Ба таҳсини нодону пиндори³ хеш!

* * *

Ҳама касро ақли худ бакамол намояду фарзанди худ баҷамол.

* * *

Даҳ одамӣ бар суфрае⁴ бихӯрамд, ду саг бар мурдоре бо ҳам ба сар набаранд. Ҳарис ба ҷаҳоне гурусна асту қонеъ ба ноне сер. Ҳукамо гуфтаанд: «Тавонгарӣ ба қаноат, беҳ аз тавонгарӣ ба бизоат!»

Рӯдаи танг ба як нони тихӣ⁵ пур гардад,
Неъматӣ рӯи замин пур накунад дидаи танг.

* * *

Ҳар кӣ дар ҳоли тавоноӣ нақӯӣ накунад, дар вақти нотавонӣ сахтӣ бинад.

Бадахтартар⁶ аз мардумозор нест,
Ки рӯзи мусибат касаш ёр нест.

* * *

Ҳарчи зуд барояд, дер напояд:

Хоки Машрик шунидаам, ки кунанд,
Ба ҷиҳил сол косаи чинӣ;
Сад ба рӯзе кунанд дар Бағдод⁷,
Лочарам, қиматаш ҳамебинӣ!

¹ Мутакаллим — сухангӯӣ; ² Яъне: суханаш дуруст наметашавад; ³ Пиндор — гумон; ⁴ Суфра — дастархон; ⁵ Нони тихӣ — нони хушк, яъне бе нонхӯриш; ⁶ Бадахтартар — бадбахттар; ⁷ Дар нусхаи дигар ба ҷои Бағдод — Мардашт омадааст, ки он ҷое будааст дар наздикии Шероз ва дар он ҷо кулолон бисёр будаанд.

* * *

Мурғак аз байза¹ бурун ояду рӯзӣ талабад,
В-одамизода надорад хабар аз ақлу тамиз.
Он ки ногоҳ касе гашт, ба чизе нарасид,
В-ин ба тамкину фазилат бигузашт аз ҳама чиз.
Обгина² ҳама чо ёбӣ, аз он қадраш нест,
Лаъл душвор ба даст ояд, аз он аст азиз.

* * *

Корҳо ба сабр барояду мустаъчил³ ба сар дарояд⁴.

Ба чашми хеш дидам дар биёбон,
Ки оҳиста сабақ⁵ бурд аз шитобон.
Саманди⁶ бодпой аз так⁷ фурумонд,
Шутурбон ҳамчунон⁸ оҳиста меронд.

* * *

Нодонро бех аз хомӯшӣ нест ва агар ин маслиҳат
бидонистӣ, нодон набудӣ.

Чун надорӣ камолу фазл он бех,
Ки забон дар даҳон нигаҳ дорӣ!
Одамиро забон фазеҳа⁹ кунад,
Ҷавзи¹⁰ бемағзро сабуксорӣ¹¹.

* * *

Хареро аблаҳе таълим меод,
Бар ӯ-бар сарф карда саъи доим.
Ҳакиме гуфташ: «Эй нодон, чӣ кӯшӣ
Дар ин савдо? Битарс аз лавми лоим¹².

¹ Байза — тухми мурғ; ² Обгина — шиша; ³ Мустаъчил — шитобкунанда; ⁴ Яъне: саргалтон меравад; ⁵ Сабақ — мусобиқа; ⁶ Саманд — асп; ⁷ Так — давидан, даводав; ⁸ Ҳамчунон — чӣ тавре, ки дар аввал буд; ⁹ Фазеҳа — расво, шарманда; ¹⁰ Ҷавз — чормағз; ¹¹ Сабуксорӣ — сабукӣ, сабуквазӣ; ¹² Лавми лоим — мазаммати мазамматкунанда.

Наёмӯзад баҳоим¹ аз ту гуфтор,
Ту хомӯшӣ биёмӯз аз баҳоим!

* * *

Ҳар ки тааммул² накунад дар ҷавоб,
Бештар ояд суҳанаш носавоб³
Ё суҳан ороӣ чу мардум ба ҳуш!
Ё бинишин ҳамчу баҳоиш ҳамӯш!

* * *

Ҳар кӣ бо донотар аз худ баҳс кунад, то бидонанд,
ки доност, бидонанд, ки нодон аст.

Чун дарояд меҳ⁴, аз тӯе ба суҳан,
Гарчи беҳ донӣ, эътироз макун!

* * *

Ҳар кӣ бо бадон нишинад, некӣ набинад.

Гар нишинад фариштае бо дев,
Ваҳшат омӯзаду хиёнатӣ рев⁵.
Аз бадон некӯӣ наёмӯзӣ,
Накунад гург пӯстиндӯзӣ!

* * *

Ҳар ки илм хонду амал накард, бад-он монад, ки
гов ронду тухм наҷфшонд.

* * *

На ҳар кӣ дар мучодила⁶ ҷуст, дар муомила ду-
руст.

Бас қомати ҳуш, ки зерӣ ҷодар бошад,
Чун боз кунӣ, модарӣ модар бошад.

¹ Баҳоим — ҷорпоён; ² Тааммул — андеша, фикру мулоҳи-
за; ³ Носавоб — нодуруст; ⁴ Меҳ — бузург, калон; ⁵ Рев — фи-
реб, макр; ⁶ Мучодила — мубоҳиса.

* * *

На ҳар кӣ ба сурат накӯст, сирати зебо дар ўст,
кор андарун дорад, на пӯст¹.

* * *

Тавон шинохт ба як рӯз дар шамоили мард,
Қи то кучош расидаст пойгоҳи² улум³.
Вале зи ботинаш эмин мабошу ғарра машав,
Қи хубси⁴ нафс нагардад ба солҳо маълум!

Панча бо шер задану мушт бар шамшер, кори хирадмандон нест.

Чангу зӯроварӣ макун бо маст,
Пеши сарпанча дар бағал неҳ даст.

* * *

Заифе, ки бо қавӣ диловарӣ кунад, ёри душман
аст дар ҳалоки хеш.

Сояпарвардаро чӣ тоқати он,
Қи равад бо муборизон ба қитол⁵.
Сустбозу ба чаҳл мефиканад
Панча бо марди оҳанинчангол.

* * *

Беҳунарон ҳунармандро натавонанд, ки бинанд, ҳам-
чунон ки сағони бозорӣ сағи сайдро бинанд, машғала⁶
бароранд ва пеш омадан наёранд⁷, яъне сифла⁸ чун
ба ҳунар бо касе барнаёяд⁹, ба бухлаш¹⁰ дар пӯстин
афтад¹¹.

¹ Яъне: ботин эътибор дорад, на зоҳир; ² *Пойгоҳ* — дара-
ча, мартаба; ³ *Улум* — илмҳо; ⁴ *Хубс* — хабисӣ, палидӣ; ⁵ *Қи-
тол* — чанг; ⁶ *Машғала* — ғалоғула; ⁷ Яъне: ба пештар ома-
дан чуръат намекунанд; ⁸ *Сифла* — одами паст, разил; ⁹ *Бар
наёяд* — баробар шуда натавонад; ¹⁰ *Бухл* — бахили, ҳасад;
¹¹ *Дар пӯстин афтидан* — киноя аз ғайбат кардан аст.

Кунад ҳароина¹ ғайбат ҳасуди кӯтахдаст,
Ки дар муқобила гунгаш бувад забони мақол²

* * *

Ҳар киро душман пеш аст, агар накушад, душмани
ҳеш аст!

Санг бар дасту мор сар бар санг.
Хирарой³ бувад қиёсу даранг⁴!

Ва гурӯҳе бар хилофи маслиҳат дидаанду гуфта-
анд, ки дар куштани бандиён тааммул⁵ авлотар аст.
Ба ҳукми он ки ихтиёр боқист, тавон кушт ва тавон
бахшид: агар бетааммул кушта шавад, мӯҳтамил⁶ аст.
ки маслиҳате фавт шавад⁷, ки тадоруки⁸ мисли он
мумтанеъ⁹ бошад.

Нек саҳл аст, зинда бечон кард,
Куштари боз зинда натвон кард.
Шарти ақл аст сабри тирандоз,
Ки чу рафт аз камбн, наёяд боз.

* * *

Ҳакиме, ки бо чӯххол¹⁰ дарафтад, бояд, ки иззат
таваққӯъ¹¹ надорад. Агар ҷоҳиле ба забоноварию¹²
шӯхӣ ғолиб ояд, ачаб нест, ки сангест, ки гавҳар ҳа-
мешиканад.

На ачаб, гар фуруравад нафасаш
Андалебе¹³ — ғуроб¹⁴ ҳамқафасаш.

¹ *Ҳароина* — албатта; ² *Яъне*: дар вақти рӯ ба рӯ шудан забони гуфтугӯяш гунг мешавад; ³ *Хирарой* — камақлӣ; ⁴ *Даранг* — дермонӣ таъхир; ⁵ *Тааммул* — сабр; ⁶ *Мӯҳтамил* — эҳти-моли он аст; ⁷ *Фавт шавад* — аз даст равад; ⁸ *Тадорук* — тайёр кардан; ⁹ *Мумтанеъ* — маҳол, номумкин; ¹⁰ *Чӯххол* — ҷохи-лон; ¹¹ *Таваққӯъ* — умед, чашмдошт; ¹² *Забоноварӣ* — сухан-варӣ, суҳандонӣ; ¹³ *Андалеб* — булбул; ¹⁴ *Ғуроб* — зоғи сиёҳ.

* * *

Гар хунарманд аз авбош ҷафое бинад,
То¹ дили хеш наёзорад, дар ҳам нашавад².
Санги бадгавҳар³ агар косаи заррин шиканад,
Қимати санг наяфзояду зар кам нашавад.

* * *

Хирадмандеро⁴, ки дар зумраи авбош сухан сурат набандад, шигифт⁵ мадор, ки овози барбат⁶ бо ғалабаи⁷ духул барнаёяд⁸ ва бӯи абир⁹ аз ганди сир фуру монад¹⁰.

Баландовози нодон гардан афрохт,
Ки доноро ба бешармӣ бияндохт.
Намедонад, ки оҳанги ҳиҷозӣ¹¹
Фуру монад¹² зи бонги табли ғозӣ¹³.

* * *

Ҷавҳар агар¹⁴ дар халоб¹⁵ афтад, ҳамон нафис аст ва ғубор агар бар фалак равад, ҳамон хасис¹⁶.

* * *

Мушк он аст, ки худ бибӯяд¹⁷, на он, ки аттор би-гӯяд. Доно чу таблаи¹⁸ аттор аст: хомӯшу хунарнамоӣ, ва нодон чу табли ғозӣ¹⁹ баландовозу миёнтиҳӣ!

¹ То — дар ин ҷо ба маънии мабодо; ² Дарҳам шудан — ранчидан, қаҳр кардан; ³ Бадгавҳар — бадчинс; ⁴ Дар нусхаи дигар: «Хунармандеро»; ⁵ Шигифт — тааҷҷуб, ҳайрат; ⁶ Барбат — номи як асбоби музыка; ⁷ Ғалаба — дар ин ҷо ба маънии ғулғула; ⁸ Барнаёяд — баробар намеояд; ⁹ Абир — анбар; ¹⁰ Яъне: бӯи анбар дар пеши бӯи бади сир (саримсоқ) номаълум шуда мемонад; ¹¹ Оҳанги ҳиҷозӣ (Ҳиҷоз) яке аз мақомҳои музикаи классикӣ аст; ¹² Фурумонад — очиз мемонад; ¹³ Ғозӣ — дорбоз; ¹⁴ Агар — дар ин ҷо ба маънии агарчи; ¹⁵ Халоб — лойдон, кўлмак; ¹⁶ Хасис — паст, беқадр; ¹⁷ Бибӯяд — дар ин ҷо ба маънии бӯй барорад; ¹⁸ Табла — қутӣ, қутича; ¹⁹ Табли ғозӣ — нағораи дорбозон.

* * *

Дӯстери, ки ба умре фарочанг¹ оранд, набояд, ки ба як дам биёзоранд.

Санге ба чанд сол шавад лаълпорае,
Зинҳор, то ба як нафасаш нашканӣ ба санг!

* * *

Андак-андак хеле шаваду қатра-қатра селе гардад,
яъне онон, ки дасти қувват надоранд, санги хурда ни-
гоҳ доранд, то ба вақти фурсат димор² аз димоғи зо-
лим бароранд.

Андак-андак ба ҳам шавад бисъёр,
Дона-донаст, ғалла дар анбор.

* * *

Олимро нашояд, ки сафоҳат³ аз омӣ ба хилм дар-
гузорад⁴, ки ҳар ду тарафро зиён дорад: ҳайбати ин
кам шаваду ҷаҳли он мустаҳкам.

Чу бо сифла⁵ гӯй ба лутфу хушӣ,
Фузун гардадаш кибру гарданкашӣ.

Маъсият⁶ аз ҳар кӣ содир шавад, нописандида
асту аз ўламо — нохубтар, ки илм силоҳи ҷанги (зид-
ди) шайтон аст ва худованди⁷ силоҳро чун ба асири
баранд, шармсори беш барад.

Омии нодон, парешонрӯзгор
Беҳ зи донишманди нопарҳезгор,
Қ-он ба нобиной аз роҳ ўфтод,
В-ин ду чашмаш буду дар чоҳ ўфтод.

¹ Фарочанг — ба даст; ² Димор — ҳалокат, марг; ³ Сафо-
ҳат — беақлӣ, аҳмақӣ; ⁴ Яъне: олим на бояд аз аҳмақии омӣ
(нодон) чашм пӯшад; ⁵ Сифла — одами паст, разил; ⁶ Маъ-
сият — гуноҳ; ⁷ Худованд — соҳиб.

* * *

Ҳар кӣ дар зиндагонӣ нонаш нахӯранд, чун бимирад, номаш набаранд.

* * *

Лаззати ангур бева донад, на худованди мева. Юсуфи Сиддиқ дар хушксоли Миср сер нахӯрдӣ, то гуруснагонро фаромӯш накунад.

Он ки дар роҳату танаъум¹ зист.
У чӣ донад, ки ҳоли гурсна чист?
Ҳоли дармондагон касе донад,
Ки ба аҳволи хеш дармонад!

* * *

Эй ки бар маркаби² тозанда саворӣ, хуш дор,
Ки хари хоркаши сӯхта дар обу гил аст!
Оташ аз хонаи ҳамсоияи дарвеш махоҳ,
К-он чӣ бар равзани ӯ мегузарад, дуди дил аст!

* * *

Дарвешӣ заифҳолро дар тангии хушксол мапурс,
ки чунӣ, магар ба шартӣ он, ки марҳаме бар решаш
ниҳию маълуме³ дар пешаш.

Харе, ки бинию боре ба гил дарафтода,
Ба дил бар ӯ шафаққат кун, вале марав ба сараш!
Кунун, ки рафтию пурсидияш, ки чун афтод?
Миён бибанду чу мардон бигир дунби хараш!

* * *

Омин мутааббид⁴ пиёдаи рафтааст ва олими мутаховин⁵ — савори хуфта. Осӣ⁶, ки даст бардорад, беҳ аз обид⁷, ки (ғурур) дар сар дорад.

¹ Танаъум — нозу неъмат, осоиш; ² Маркаб — асп; ³ Маълум — пул, мол, ҳадя; ⁴ Мутааббид — ибодаткунанда; ⁵ Мутаховин — сустикунанда, яъне: ба илми худ амал накуанда; ⁶ Осӣ — гунаҳгор; ⁷ Обид — ибодаткунанда.

Сарханги¹ латифхӯи дилдор²,
Беҳтар зи фақеҳи³ мардумозор.

* * *

Якero гуфтанд: «Олими беамал ба чӣ монад?»
Гуфт: «Ба занбӯри беасал!»

Занбӯри дурушти бемурувватро гӯй:
«Боре⁴, чу асал намедиҳӣ, неш мазан!»

* * *

Хилъати султон, агарчи азиз аст, чомаи хулқони⁵
худ — баиззаттар. Хони⁶ бузургон, агарчи лазиз аст,
хурдаи⁷ анбони худ — балаззаттар!

Сирка аз дасти ранчи хешу тара⁸,
Беҳтар аз нони деҳхудову⁹ бара!

* * *

Хилофи роҳи савоб асту акси раъи улулалбоб¹⁰ до-
ру ба гумон хӯрдан ва роҳи нодида бе корвон рафтан.

Имом Ғаззолиро пурсиданд: «Чӣ гуна расидӣ бад-ин
манзалат¹¹ дар улум¹²» гуфт: «Бад-он, ки ҳар чи надо-
нистам, аз пурсидани он нанг надоштам.»

Умеди офият, он гаҳ бувад мувофиқи ақл,
Ки набзро ба табиатшинос¹³ бинмой.

¹ Сарханг — сардори лашкар; ² Дилдор — дар ин чо ба маънии дилбардор, беозор; ³ Фақеҳ — олими илмҳои динӣ; ⁴ Боре — ақаллан, лоақал; ⁵ Хулқон — кӯхнаю дарида; ⁶ Хон — дастархон, он чи дар рӯи дастархон аст; ⁷ Хурда — нонреза; ⁸ Тара — кабуди монанд ба пиёзи кабуд; ⁹ Деҳхудо — арбо-би деҳ; ¹⁰ Улулалбоб — соҳибони ақл; ¹¹ Манзалат — мартабаи баланд; ¹² Улум — илмҳо; ¹³ Табиатшинос — мизоҷшинос, табиб.

Бипурс ҳар чи надонӣ, ки зулли¹ пурсидан
Далели роҳи ту бошад, ба иззи доноӣ!²

* * *

Ҳар кӣ бо бадон нишинад, агар низ³ табиати эшон
дар ӯ асар накунад, ба тариқати эшон муттаҳам гар-
дад ва агар ба харобот⁴ равад ба намоз кардан ман-
суб шавад ба хамр⁵ хӯрдан.

Рақам бар худ ба нодонӣ кашидӣ,
Ки нодонро ба сӯҳбат баргузидӣ.
Талаб кардам зи доное яке панд,
Маро фармуд: «Бо нодон напайванд,
Ки гар донои даҳрӣ⁶, ҳар бибошӣ,
В-агар нодонӣ, аблаҳтар бибошӣ!»

* * *

Ҳилми шутур, чунон ки маълум аст, агар тифле
маҳораш гирад, ба сад фарсанг барад, сар аз мутो-
беаташ⁷ напечад. Аммо агар дарае хавлноқ пеш ояд
ки мӯчиби⁸ ҳалок бошад ва тифл он ҷо ба нодонӣ хо-
ҳад шудан⁹, зимом¹⁰ аз қафаш даргусалонад¹¹ ва беш
мутобеат¹² накунад, ки ҳангоми дуруштӣ мулотифат¹³
мазмум¹⁴ аст ва гуянд: «Душман ба мулотифат дӯст
нагардад, балки тамаъ зиёда кунад».

Қасе, ки лутф кунад бо ту, ҳоки пояш бош,
В-агар ситеза барад, дар ду чашмаш оған¹⁵ хок!

¹ *Зул* — хорӣ; из-иззат; ² *Яъне*: хорие, ки аз пурсидан ме-
ояд, туро ба сӯи иззати аз доноӣ ҳосилшаванда раҳнамоӣ
мекунад; ³ *Агар низ* — агарчи; ⁴ *Харобот* — майхона; ⁵ *Хамр* —
шароб, май; ⁶ *Яъне*: агар донои дунё бошӣ; ⁷ *Мутобеат* —
итоат; ⁸ *Мӯчиб* — сабаб, бонс; ⁹ *Шудан* — рафтан; ¹⁰ *Зимом* —
нӯхтабанд; ¹¹ *Яъне*: мебарорад; ¹² *Мутобеат* — фармонбардо-
рӣ, итоат; ¹³ *Мулотифат* — нармаӣ, лутф; ¹⁴ *Мазмум* — мазам-
матшаванда, нописанд; ¹⁵ *Оғандан* — пур кардан.

Сухан ба лутфу карам бо дуруштхӯй мағӯй,
Қи зангхӯрда нагардад магар ба сӯҳон пок!

* * *

Ҳар ки дар пеши сухани дигарон афтад, то мояи
фазлаш бидонанд, пояи ҷаҳлаш шиносанд.

Надиҳад марди ҳушманд ҷавоб,
Магар он гаҳ, к-аз ӯ суол кунанд.
Гарчи барҳақ бувад фарохсухан¹,
Ҳамли даъвиш бар маҳол кунанд².

* * *

Реше³ даруни ҷома доштам ва шайх⁴ ҳар рӯз пурсидӣ, ки чун аст ва нагуфтӣ, ки дар кучост? Донистам, ки аз он эҳтироз⁵ мекунад, ки зикри ҳама узве раво набошад, ва хирадмандон гуфтаанд: «Ҳар кӣ сухан насанҷад, аз ҷавобаш биранҷад»!

То неқ надонӣ, ки сухан айни савоб аст,
Бояд, ки ба гуфтан даҳан аз ҳам накушой!
Гар рост сухан гӯию дар банд бимонӣ,
Беҳ з-он ки дурӯғат диҳад аз банд раҳой.

* * *

Дурӯғ гуфтан ба зарбати шамшер монад: агар ҷа-роҳат дуруст шавад, нишон ҳамчунон бимонад, чун бародарони Юсуф, ки ба дурӯғе мавсум⁶ шуданд, ба рост гуфтани эшон эътимод намонд...

¹ *Фарохсухан* — сергап, серҷоғ; ² Яъне: даъвои одами сергап, ҳар чанд ҳақ бошад ҳам, мардум онро номумкин медонанд; ³ *Реш* — захм, ҷароҳат; ⁴ *Ишора* ба шайх Шамсуддин, ки устои Саъдӣ будааст; ⁵ *Эҳтироз* — ҳазар; ⁶ *Мавсум* — номдор, номбароварда;

Якero, ки одат бувад ростӣ,
Хато гар кунад, даргузоранд ¹ аз ӯ.
В-гар номвар шуд ба қавли дурӯғ,
Дигар рост бовар надоранд аз ӯ.

* * *

Ачалли ² коинот аз рӯи зоҳир одамист ва азалли ³
мавҷудот — сағ, ва ба иттифоқи хирадмандон сағи
ҳақшинос беҳ аз одамии носипос! ⁴

Сагеро лукмае ҳаргиз фаромӯш
Нагардад в-ар занӣ сад навбаташ санг,
В-агар умре навозӣ сифлаеро
Ба камтар тундӣ ояд бо ту дар чанг.

* * *

Аз нафспарвар ҳунарварӣ наёяду беҳунар сарва-
риро нашояд!

Макун раҳм бар марди бисъёрхор ⁵,
Ки бисъёрхор аст бисъёр хор!
Чу гов ар ҳамебойдат фарбеҳӣ,
Чу хар тан ба чаври касон дардиҳӣ!

* * *

Некбахтон ба ҳикояту амсоли ⁶ пешиниён панд ги-
ранд аз он пештар, ки пасиниён ба воқеаи онон ма-
сал зананд ва дуздон даст кӯтоҳ накунанд, то даста-
шон кӯтоҳ кунанд ⁷.

Наравад мурғ сӯи дона фароз ⁸,
Чун дигар мурғ бинад андар банд.

¹ Даргузоранд — мегузаранд, мебахшанд; ² Ачал(л) — бу-
зуртгарин; ³ Азал(л) — хортарин; ⁴ Носипос — ношукр, намак-
ношинос; ⁵ Бисъёрхор — пурхӯр, баднафс; ⁶ Амсол — масалҳо;
⁷ Даст кӯтоҳ кардан; 1) аз дуздӣ даст кашидан, 2) дастро
буридан; ⁸ Фароз — дар ин ҷо ба маънии поён.

Панд гир аз масоиби¹ дигарон,
То нагнранд дигарон ба ту панд.

* * *

Гадои неканҷом², беҳ аз шоҳи бадфарҷом³.

Ғаме к-аз паяш шодмонӣ барӣ,
Беҳ аз шодие, к-аз пасаш ғам хӯрӣ.

* * *

Заминро аз осмон нисор⁴ асту осмонро аз замин —
ғубор...

Гарат хӯи ман омад носазовор,
Ту хӯи неки хеш аз даст мағзор!

* * *

Зар аз маъдан ба кон кандан бадар ояду аз даст
ти бахил⁵ — ба ҷон кандан!

Дунон⁶ нахӯранду гӯш доранд,
Гӯянд: умед беҳ, ки хӯрда,
Рӯзе бинӣ ба коми душман
Зар мондаву хоксор⁷ мурда!

* * *

Ҳар кӣ ба зердастон набахшояд, ба ҷаври забар-
дастон гирифтор ояд!

На ҳар бозу, ки дар вай қуввате ҳаст,
Ба мардӣ очизонро бишканад даст.
Заифонро макун бар дил газанде⁸
Ки дармонӣ ба ҷаври зӯрманде!

¹ *Масоиб* — мусибатҳо, кулфатҳо; ² *Неканҷом* — оқибаташ нек; ³ *Бадфарҷом* — оқибаташ бад, бадбахт; ⁴ *Нисор* — бахшиш; ⁵ *Бахил* — хасис, мумсик; ⁶ *Дун* — одами паст, нокас; ⁷ *Хоксор* — одами беқадрӣ қимат; ⁸ *Газанд* — зарар, зиён.

* * *

Аввал касе, ки алам¹ бар чома карду ангуштарӣ дар дасти чап, Чамшед буд. Вайро пурсиданд: «Чаро зинат ба чап додию фазилат рострост?»².

Гуфт: «Ростро зинати ростӣ тамом аст».

Фаридун³ гуфт накқошони Чинро,
Ки перомуни⁴ хиргоҳаш бидузанд:
«Бадонро нек дор, эй марди хушъёр,
Ки некон худ бузургу некрӯзанд!»

* * *

Бузургеро пурсиданд: «Бо чандин фазилат, ки дасти ростро ҳаст, хотам⁵ дар ангушти чап чаро меку-
нанд?» Гуфт: «Надонӣ, ки аҳли фазилат ҳамеша мах-
рум бошанд!»...

* * *

Шоҳ аз баҳри дафъи ситамгорон асту шаҳна⁶ ба-
рои хунхорон ва қозӣ маслиҳатҷӯи — тарророн⁷. Ҳар-
гиз ду хасми ба ҳақ розӣ нараванд пеши қозӣ.

Чу ҳақ муоина⁸ донӣ ки мебибояд дод,
Ба лутф беҳ, ки ба чанговарию дилтангӣ.
Хироҷ агар нагузорад касе ба тиби нафс⁹
Ба қаҳр аз ӯ биситонанду музди сарҳангӣ¹⁰.

* * *

Ҳама касро дандон ба туршӣ кунд шавад, магар
қозиёро, ки ба ширинӣ.

¹ Алам — нақш, ягон аломат барои шиносондан; ² Яъне: дасти рост афзалтар шумурда мешавад; ³ Фаридун — яке аз подшоҳони Эрон, ки ӯро Қоваи Оҳангар ба тахти салтанат нишонда буд; ⁴ Перомун — гирдогирд, даври чизе; ⁵ Хотам — ангуштарӣ; ⁶ Шаҳна — амалдори қадим, монанди сардори полицияи ҳозира; ⁷ Таррор — дузд, қаллоб; ⁸ Муоина — равшан, аниқ; ⁹ Тиби нафс — майли хотир; ¹⁰ Яъне: агар касе хироҷро ба майли хотири худ надихад, аз ӯ бо зӯрӣ мегиранд ва ба замми он ҷарима ҳам мегиранд.

Қозй чу ба ришват¹ бихӯрад панҷ хиёр²,
Собит кунад аз баҳри ту сад харбузасор³

* * *

Ду кас мурданду таҳассур⁴ бурданд: яке он, ки
дошту нахӯрд ва дигар он, ки доништу накард.

Қас набинад бахили фозилро,
Ки на дар айб гуфтанаиш кӯшад.
В-ар кариме дусад гунаҳ дорад
Қарамаш айбҳо фуру пӯшад.

* * *

Тамом шуд китоби «Гулистон»... Дар ин ҷумла ҷу-
нон ки расми муаллифон аст, аз шеъри мутақадди-
мон⁵ ба тариқи истиорат⁶ талфиқе⁷ нарафт.

Қуҳанхирқаи⁸ хеш перостан⁹,
Беҳ аз ҷомаи орият хоштан.

Ғолиби гуфтори Саъдӣ тарабангез¹⁰ асту тибато-
мез¹¹ ва кӯтоҳназаронро бад-ин иллат забони таън
дароз гардад, ки мағзи димоғ беҳуда бурдан, ва дуди
чароғ бефоида хӯрдан кори хирадмандон нест ва ле-
кин барои равшани соҳибдилон, ки рӯи суҳан бар эшон
аст, пӯшида намонад, ки дурри мавъизаҳои¹² шофиро¹³
дар силки¹⁴ иборат кашидааст ва доруи талхӣ наси-

¹ Ришват — пора; ² Хиёр — бодиринг; ³ Яъне: агар қозй
панҷ бодирингро ба тариқи пора аз ту гирад, сад харбузаро
ноҳақ аз он ту гуфта исбот мекунад; ⁴ Таҳассур — ҳасрат;
⁵ Мутақаддимон — гузаштагон, одамони пештара; ⁶ Истиорат—
орият, амонат гирифта истифода бурдани чизе аз касе; ⁷ Тал-
фиқ — тартиб додан; ⁸ Қуҳанхирқа — ҷомакуҳна; ⁹ Перостан —
ямоқу дарбеҳ кардан; ¹⁰ Тарабангез — шодиовар; ¹¹ Тибат —
хуштабӣ, димоғчоқӣ; ¹² Мавъиза — ваъз, панду насиҳат;
¹³ Шофӣ — шифобахш; ¹⁴ Силк — шадда, ришта.

ҳат ба шахди зарофат¹ баромехта, то табъи малули
эшон аз давлати қабул маҳрум намонад.

Мо насихат ба ҷои худ кардем,
Рӯзгоре дар ин ба сар бурдем.
Гар наёяд ба гӯши рағбати кас,
Бар расулои² паём³ бошаду бас!..

¹ Зарофат — шӯҳр, ҳазл; ² Расул — хабаррасон, қосид;
³ Паём — хабар.

МУНДАРИЧА

Аз дебеча	3
<i>Боби аввал.</i> Дар сирати подшоҳон	12
<i>Боби дуйӯм.</i> Дар ахлоқи дарвешон	41
<i>Боби сейӯм.</i> Дар фазилати қаноат	62
<i>Боби чаҳорӯм.</i> Дар фавоиди хомӯшӣ	86
<i>Боби панҷӯм.</i> Дар ишқ ва ҷавонӣ	92
<i>Боби шашӯм.</i> Дар заъф ва пирӣ	101
<i>Боби ҳафтӯм.</i> Дар таъсири тарбият	107
<i>Боби ҳаштӯм.</i> Дар одоби сӯҳбат	119

СААДИ ШЕРОЗИ

ГУЛИСТАН

(на таджикском языке)

Т а р т и б д и х а н д а г о н

И. Ализода, А. Деҳотӣ

Мухаррир А. Адҳамов

Рассом М. Серебрянская

Мухаррири расмҳо Л. Винников

Мухаррири техники Р. Анисимова

Мусаххех С. Садриддинова

Ба матбаа супорида шуд 12/XII-1961. Ба чопаш
имзо карда шуд 4/IV-1962. Қоғаз 70×90¹/₃₂.

Ќузьи чопӣ 4,5. Ќузьи чопин шартӣ 5,26.

Ќузьи нашрию ҳисобӣ 5,48. Адади нашр 25 000.

Нарҳаш 20 тин. Супориши № 3660.

Душанбе, «Комбинати полиграфии Вазорати
маданияти РСС Тоҷикистон»

20 тин

